

naše planine

I-2 1967

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

»The Mountains«

»Unsere Berge«

»Nos Montagnes«

»Le nostre Montagne«

Redakcijski odbor PS Hrvatske: Blašković dr Vladimir, sveuč. profesor; Božičević Srećko, dipl. ing. geologije; Gregorina mr Zvjezdana, dipl. ing. i Pražić dr Mihajlo, sveuč. profesor.

Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak,
Zagreb, Cesarčeva 5/II

Preplata iznosi godišnje 10 kn. Cijena pojediniom dvobroju 2 kn. Uplate se šalju čekom na tekući račun PS Hrvatske (3071-8-231). Na poledini treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izlazi godišnje u šest dvobroja. Izdavač: Planinarski savez Hrvatske. — Tisak: Radionice Grafičkog školskog centra, Zagreb

G. XIX. JANUAR—FEBRUAR 1967. BROJ 1—2

SADRŽAJ

Dr Ž. Poljak: U novoj godini	3
U. Beširović: Novogodišnji zapisi	5
H. Čaušević: Vinjete za priče o jezerima	7
H. Malinar: Na obali podzemne rijeke	10
D. Krivokapić: Čaušica na Šar-planini	13
A. Petković: Planinski pejzaži Slavonije	17
F. Kušan: Biljni svijet Velebita III.	23
M. Šehić: Planinarske transverzale u Jugosl. III	29
B. Vejković: Hej, krasiv si Irin — Pirin ...	33
B. Špoljarić: Povodom svladavanja smjera »Klin« u Anića kuku	36
N. Mihoković: Ružan san	39
U. Beširović: Olujna noć na Plasi	40
B. Braum: Kroz Malu Paklenicu	41
Z. Bedenko: Ščah	42
M. Šparica: Uspon na Galičicu	43
F. Mak: Doživljaj u prirodi	44
Vijesti	45
Prilog	iza stranice 48
Dr I. Veronek: Samoborski Veliki dol	na omotu

naše planine

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVÉZA BOSNE I HERCEGOVINE

novoj godini GODIŠTE XIX

U ovoj godini je naš planinski časopis dosegao 19. godište. Uz to je u ovoj godini počeo i novi redakcijski i izdavački tim. Odlučeno je da će u ovoj godini doći do novog i interesantnog razvedeničkog časopisa kojeg će predstavljati sve područje planinarenja i planinske znanosti. Svi članci vratujući se našim domovima i svijetu su tako izabrani.

Ovaj časopis će biti raspoređen u svim planinskim klubovima i društvenim organizacijama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Početna godina je 1964. godina. Izdavač je planinski savez Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Urednik je Dr. Željko Poljak. Cilj časopisa je da bude slijednik i nadogradnja prethodnih godina. Časopis će biti raspoređen u svim planinskim klubovima i društvenim organizacijama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Početna godina je 1964. godina. Izdavač je planinski savez Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Urednik je Dr. Željko Poljak. Cilj časopisa je da bude slijednik i nadogradnja prethodnih godina.

UREDNIK

Dr ŽELJKO POLJAK

REDAKCIJSKI ODBOR

Blašković dr Vladimir, sveuč. profesor
Božičević Srećko, dipl. ing. geologije
Gregorina mr Zvjezdana, inženjer
Pražić dr Mihajlo, sveuč. profesor

ZAGREB 1967

naše planine

GODINA XIX JANUAR-FEBRUAR 1967 BROJ 1-2

Naš časopis je za planinare i planinsku organizaciju treću godinu zaredom. U ovom izdanju će se takođe pojaviti i novi broj naših članova, ali i novi i interesantni vijesti iz svih područja planinske kulture. Ovaj časopis je namenjen planinarkama i planinarkama, ali i svima koji su zainteresirani za naš život i planinsku kulturu. Planinarka je u svakom smislu planinarka, ali i planinarka je u svakom smislu planinarka. Planinarka je u svakom smislu planinarka, ali i planinarka je u svakom smislu planinarka.

Pribavljeno je da se planinarka nece menjati, ali i da se planinarka nece mijenjati, ali i da se planinarka nece mijenjati.

U novoj godini

Uzaludan bi bio svaki pokušaj da se pronadu dva planinara koji odlaze u planine iz posve istih razloga, s posve jednakim osjećajima. Uzaludan bi bio i pokušaj da se područje tako bogatog i raznolikog djelovanja kao što je planinarstvo, ukalupi u neke okvire i pravila. Svi takvi pokušaji do dana današnjega svršavali su s neuspjehom i uvijek će tako svršiti.

Ono što čovjeka vuče u planinu nije sport, nije puka šelja za fizičkim razgibanjem. Planinarska kultura nema nikakvih dodirnih tačaka s tako primitivnim aktivnostima kao što je npr. skočiti u vis dva metra ili utjerati loptu u mrežu ili udarcem šake onesvijestiti suigrača. Bez obzira na to da li planinar odlazi u okrilje prirode sa nekim određenim ciljem ili privučen nekim nedefiniranim nagonom, objašnjenje za njegovu akciju treba tražiti isključivo u intelektualnim sfarama ljudske aktivnosti.

Pravo je svakog planinara da objavi drugima kako je doživio planinu i što ga u njoj raduje. Njegovo je pravo i da potraži istomišljenike. Ali nitko nema prava — ni pojedinac ni planinarska organizacija — da vlastiti uski način mišljenja nameće drugima i da svoje gledište natura nekome kao dogmu. Takav stav se jasno ogleda u uredničkoj politici našeg časopisa. »Naše planine« omogućavaju iznošenje i najoprečnijih shvaćanja, počevši od onih koja su inspirirana posve naučnim ambicijama, pa do onih koja u planini traže samo ljepotu, zabavu, odmor ili rekreaciju.

Naš časopis nije i ne će biti advokat nekog uskog gledanja, on će svakoj vrijednoj ideji, bez obzira odakle potječe, dati mjesto među svojim stranicama. Rubrika »Pitanja za diskusiju« i nadalje će biti tribina otvorena svakome tko može dati novi doprinos našoj stvari ili iznijeti neku novu misao, uz uvjet da to učini na dovoljno pismeni način. Poštujmo mišljenja i osjećanja svakog pojedinca, pa i međusobno najoprečnija, poštujmo pravo pojedinca da u planini traži ono što mu najbolje odgovara i dajmo pravo svakome da u planinarstvu traži nove mogućnosti!

Neka bude jasno jednom za uvijek da ne postoji neka službena planinarska ideologija koja bi nas povezivala. Zajedničko nam je samo područje: planinska priroda i njezina ljepota. Bilo je potrebno da se to iznese na ovom mjestu da bi definitivno raščistili s mišljenjem koje smatra da naš časopis treba da dobije neku određenu uniformu. Iznosimo to bez obzira da li će se ovakvo široko stanovište svidjeti pojedincima koji nisu postigli dovoljnu razinu tolerancije ili koji gledaju na planinarstvo kroz neke vlastite naočale.

Uredničku taktiku voditi će i nadalje ideja da u svakome broju treba da bude za svakog čitaoca po nešto zanimljiva. Ako neki broj ne zadovolji u tom pogledu, uzrok je samo u premalom broju poslanih rukopisa. Naročito se osjeća nedostatak beletrističkih priloga, koji imaju upravo najbrojniju publiku. Putopisno štivo nastojimo uvrštavati što češće jer u našoj zemlji ima još mnogo ljepota koje nisu opisane ili su zaboravljene. Nažalost, kvaliteta pristiglih putopisa rijetko nadilazi suhoparne i jednolične izvještaje s izleta, pa se kojiput lakše odlučimo za objavljanje manje zanimljivih priloga, ali literarno besprijeckornih.

Od broja do broja donosimo i poneki članak znanstvenog karaktera. Takvi prilozi nisu po volji jednom dijelu naših čitalaca. Ako međutim istaknemo da baš takvi prilozi daju »Našim planinama« trajniju vrijednost, da su jedino takvi članci razlog da se posuže i za starim brojevima koji bi inače bili zauvijek zaboravljeni poput starih novina, da su baš oni potakli republički Savjet za prosvjetu i kulturu da nas godinama dotira, i da je planinarstvo dalo najvećnije rezultate upravo u službi nauke, smatramo da nije potrebno tražiti drugih objašnjenja i opravdanja. Takvi članci će osim toga možda potaknuti nekog planinara da ubuduće u planini bolje otvoriti oči i da bolje shvati kako široko područje interesa mu se tu pruža.

To je ujedno i jedan od razloga zašto poklanjam veliku pažnju speleološkoj rubrići. Ona treba da i u buduće ostane specifičnost našega lista, jer su upravo craške pojave najznačajnije za naše planine, po krasu su Dinaridi poznati i daleko van granica naše zemlje, a osim toga speleološke kadrove kod nas najvećim dijelom daju planinari.

Zaštita prirode sa svojom problematikom oduvijek je planinarama bila vrlo oliska i za njenu rubriku također će uvjek biti mjesto. Treba naglasiti da su unatoč planinari bili oni koji su kod nas učinili prve korake na tom području i da je ta zasluga planinarstva neizbrisiva.

Danas je problem zaštite prirode možda još aktuelniji nego prije, jer je nastupilo vrijeme kada pozitivne društvene snage postaju sve nemoćnije u borbi s onim negativnim faktorima u privredi, koji u želji za dobitkom žrtvuju redom naše najljepše prirodne ljepote vršeći tako nepopravljivi zločin prema vlastitom narodu i njegovom potomstvu.

Želja je izdavača da »Naše planine« budu stalno ogledalo rada planinarskih organizacija, u prvom redu u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, a zatim i u ostalim krajevinama naše zemlje. Ostvarenje te zamisli ovisi o redovnom slanju vijesti i izvještaja. Mnoge naše organizacije ne koriste dovoljno tu mogućnost i njihove akcije zbog toga brzo padaju u zaborav. Jednu mogućnost da neka planinarska akcija prezivi sjećanje vlastitih učesnika i da ostane zabilježena u analima našeg planinarstva, pružaju upravo »Naše planine« kao dokument trajne vrijednosti i kao svojevrsni arhiv za povijest našeg planinarstva.

I na kraju, ne možemo da ne izrazimo zadovoljstvo i ponos radi toga što su »Naše planine« stekle općejugoslavenski karakter i ugled po svome sadržaju, po suradničkom kadru i po mreži pretplatnika, i da su tako postale jedina trajna veza između svih planinara Jugoslavije. »Naše planine« su danas jedini planinarski časopis na hrvatsko-srpskom jezičnom području. I ne samo to. Dok su ostala planinarska glasila silom prilika prije ili kasnije uvenula, danas, u vrijeme kad časopisi raznih struka nestaju redom jedan za drugim istovremeno s gubitkom dotacija, naš časopis je prezivio sve teškoće, i zahvaljujući svima onima koji su ga prihvatali kao nešto svoje vlastito, stao na vlastitu ekonomsku podlogu.

Ulagalo dakle u XIX godište s mnogo realnog optimizma, sa namjerom da našim čitaocima priskrbimo što više zadovoljstva, i sa posebnom željom, da u uvjetima opće komercijalizacije i stagnacije društvenog života sačuvamo od propasti ono sjeme koje je s toliko truda i ljubavi posadio niz generacija u proteklih stotinu godina našega planinarstva.

Urednik

Ulagalo je ušlo u izdavačko mjesto na sloboma riječima i slobodnim stilom, a u izdavačko mjesto se ušlo u obvezu sudjelati u komercijalizaciji, a u slobodno mjesto ušlo je slobodnoći u mjestu mlijekom. Nešto učinjeno u slobodno mjestu, slobodno učinjeno u obvezu mjestu, učinjeno učinjeno u slobodno mjestu.

UZEIR BEŠIROVIĆ, Sarajevo

Novogodišnji zapisi

Posljednji decembarski dan bliži se kraju. Već u ranim poslijepodnevnim satima olovni oblaci su zatvorili vidik na sve strane. U tmurnome sutoru potonule su daljine i nestale iz vidokruga.

Počela je sitna kiša. Ona dosadna, kao da nebo plače. Nijema, gluha i slijepa noć ovladala je dolinom. Probijamo se kroz tamu u pravcu planine i džepnim svjetiljkama tražimo stazu.

U daljini se naziru žmirkave petroleijke u seoskim kućama. Trepaju kao zvijezde u vedroj noći ili poput dogorjelih kandila ispod ikona.

Približavamo se planini. Premda je ovijena maglama i noćnim mrakom, već osjećamo njezinu blizinu. Iz njezinih visina dopire potmula huka. Snijeg smijenjuje kišu. U početku krupan i vlažan, a kasnije suh i prhak. Pri ulazu u šumu huka postaje sve snažnija.

Ječi planina. Vjetar urla, krši grane i savija debla. Krupna stabla povijaju se i stenju pod njegovim naletom. Jauču svim svojim žilama kao otrovane zvijeri. Polomljene bijele grane nalik su oglodanim kostima davno pогinulih životinja.

Pred nama je snježna pustinja. Grmovi klekovine nalik su noćnim utvarama, a posljednja stabla stoje na ulazu u mrak i bespuće poput mrtve straže. Mračna i duboka ždrijela pored puta vrebaju kao zasjede.

Što se više uspinjemo, snijeg je gušći, a vjetar jači. Zaustavlja nam dah i zasipava nas snježnom prašinom. Naši koraci postaju sve manji i nesigurniji. Umorna tijela svijaju se pod teretom teških naprtnjaka.

Odjednom, snažna tutnjava zaori podivljalom planinom. Pred nama se ruši snježna lavina, popraćena kotrljanjem kamenja. Ubrzo zatim zatutnji nova lavina s druge strane. Zvukovi razbijenih krčaga zajedno s mahnitim vjetrom sviraju po zaledenim stijenama čudnovatu, opasnu pjesmu.

Nekoliko trenutaka prije Nove godine odustajemo od našega cilja.

Planina je ovaj puta ostala nevidljiva i nedostižna. Silazak je vodio u spas i spokojnost. Naše povlačenje lišilo je planinu jedne pobjede nad ljudskim rodom.

*

Svitanje najavljuje radanje novoga dana. Naziru se već mlijecno-bijele snježne površine. Sivo nebo sa žmirkavim zvjezdama postaje sve jasnije, a zvijezde se gase.

U blijedoj svjetlosti zore plamene strijele sa istoka otkrivaju planinske vrhove. U purpurnoj zori rada se na planini prvi dan jedne nove godine. Sunce svojim prvim zracima ovija snježno bijele kule zlatnom bojom. Snježna prostranstva još su posuta sjenama, ali vrhovi su već pozlaćeni i blizu su kao na dohvrat ruke. Zaledene stijene cakle se pout bijelih vučjih Zubiju.

Horizontom vlada neka čudnovata ljubičasta svjetlost. Ta nježna svjetlost unosi život, radost i mladenački zanos u prvi novogodišnji dan. Pred nama se u nedogled pruža bijela pustinja.

Zaledeno inje ukrasilo je i okitilo ogoljela stabla. Svako drvo ima svoju vlastitu ogrlicu. Tragovi divljih životinja išarali su snježne plohe. Novogodišnje jutro dočekali smo u postojbini divokoza.

Magle — ti najveći ljudski dušmani u planini — izbjale su iz gudura i dolina, ali sunčevi zraci su ih gutali i ispijali.

Bili smo opijeni ljepotom novogodišnjeg jutra u planini ogrnutoj snijegom. I tek kad se sunce posve približilo zapadu napustili smo planinu i vratili se u dolinu, u sivilo svakidašnjeg života.

H. ČAUŠEVIC, Sarajevo:

Vinjete za priče o jezerima

ŠATORSKO JEZERO

Ilindan.

Povorke ljudi, žena i djece prilaze jezeru, što se sretno smjestilo u grotlu pod okomitim stijenama šatorskih vrhova, i —poput pobožnih Hindusa — ulaze obnaženi u vodu.

Jer ovo je čudotvorno jezero, koje svoju čudesnu moć daruje ljudima samo jedanput u godini, upravo na današnji dan.

Iz godine u godinu, iz stoljeća u stoljeće ponavlja se ovaj običaj i vodi nas u tamne dubine naše paganske prošlosti.

Da li je neslućena ljepota ovog jezera stvorila legendu o njegovoj čudotvornosti ili su česti gromovi, koje neodoljivo privlače vrhovi Šatora i tamno-plava površina vode, oglasila Ilindan blagdanom ovog jezera — to mi zaista ne znamo.

Ne znaju to ni srebrenokosi starci dolje u selima, koji inače do tančina pričaju priče o vojvodi Momčilu i njegovojo kuli, što se i danas uzdiže iznad Preodca.

Ali legende žive neovisno od svojih uzroka. Jezero je i danas čudotvorno, dapače, čudotvoran je i veliki izvor u njegovojo blizini, Bulino vrelo, čija hladna voda — tako kažu — slijepima vraća svjetlost dana.

Vrh Satora

Foto: U. Giometta

Mnogo puta smo slušali priče o planinskim jezerima i sve su bile nadahnute strahom i stravom koja je odbijala čovjeka od jezera i njihovog mističnog svijeta.

Međutim, priča o Šatorskom jezeru zvuči drugačije. Ona poziva, bodri i ulijeva nade. I taj poziv ne ostaje bez odgovora.

Tisuće ljudi i danas slavi veliki blagdan vode na obali jednog planinskog jezera i nama se čini da je upravo ovo njegovo najveće čudo.

BLIDINJSKO JEZERO

Na kraju ravne planinske piste usidrila se voda: Blidinjsko jezero. Iscijedena iz klekovine Vrana i vrućeg krečnjaka Čvrsnice, voda se razlila po Masnoj Luci, jednostavno i plitko.

Zbog toga na rubu velikog polja leži mirno i obično ovo jezero, najveće među najvećim u zemlji bosanskoj, bez želje da nas skameni svojom ljepotom ili zastraši svojom tajanstvenošću.

Putniče, nemoj ga gledati sa vrhova Čvrsnice u vrijeme kada je srpanjsko sunce na zenitu i kada jara orgija u dolinama.

Jezero tada izgleda kao golemo pojilo, kao zaboravljena lokva iza poplave.

Priđi mu u ranim jutarnjim satima ili u predvečerje, kada posljednji rafali sunca pale vrhove planina.

Srebrno-mlaka voda učinit će ti se tada da je razlivena u beskonačnost kao i tvoja tuga.

KOTLENIČKO JEZERO

Jedino ovo jezero — od svih sedam, koliko ih broji Zelengora — priroda je stvarala u bijesu ubojice i prokleta teškom kletvom prvih proroka.

Ne znamo zbog kojeg je grijeha jezero prognano iz bujnih zelengorskih šuma u surovu dolinu bez života, u ove kamene razvaline, čije elefantoidne siluete u mjesecевim noćima sablasno igraju na sjajnoj površini vode.

Gore na katunima kod bogumilskog groblja pričali su nam da su razbludne vile nekada davno oskrnavile jezero.

I zato je ono osuđeno da samuje samoćom golemom i da ga daleko zaobilaze i ljudi i zvijeri.

Jedanput je ipak nepoznati čovjek iz nekog dalekog kraja došao na obalu jezera.

Sa padina Dumoša gledale su ga u čudu čobanice, a on je dugo sjedio pokraj sjetne vode, dok mu je u očima gorio neobičan plamen.

Slušao je bezvučnu tišinu i upijao mimikričnu igru kamenih gromada.

A kada je riđ mjesec, prepun tamno-plavih modrica, dobro izjahao iznad planine, nepoznati je podigao obje ruke i, izgleda, počeo nešto govoriti.

Kažu da je to bio pjesnik, koji je ponavljaо riječi svoje novorođene, najljepše pjesme.

BIJELO JEZERO

Na vrhu Treskavice, što ga Pakligešom nazivaju, bila je još tama, kada se stijene oglasiše jekom.

Netko je pokrenuo veliki sipar — možda je to bila tankonoga divokoza — i zdrobljeni kamen je u slapu poletio u dolinu.

Tiho i gotovo nevidljivo zatreperila je voda na tužnoj površini jezera, što čuči pod nogama velikog sipara.

Kamen je i ovog jutra smanjio životni krug jezera, koje tako iz dana u dan umire lagano i bez hropca.

Ovo je sigurno najtužnije jezero, koje ste ikada vidjeli.

Ovo je jezero, koje je osuđeno na strašnu smrt kamenovanjem.

Možda je upravo zbog toga ovo i najdraže jezero od svih jezera Treskavice.

Na njegovim osakaćenim obalama uvijek nas progoni priča o plavokosom dječaku, koji je uslijed opake bolesti osuđen da izgubi vid.

Neće proći još dugo i zauvijek će se zatvoriti i ovo bistro planinsko oko Treskavice.

Na grobu jednog jezera ostat će tada samo ogromna mogila, sazidana od sivog skršenog kamena.

Bijelo jezero na Treskavici

Foto: M. Petrošić

Na obali podzemne rijeke

— Sretno! Sretno spuštanje! — poželiše mi momci, kada sam se navezan na uže počeo spuštati speleološkim ljestvicama u polumračnu dubinu Rokinog bezdana.

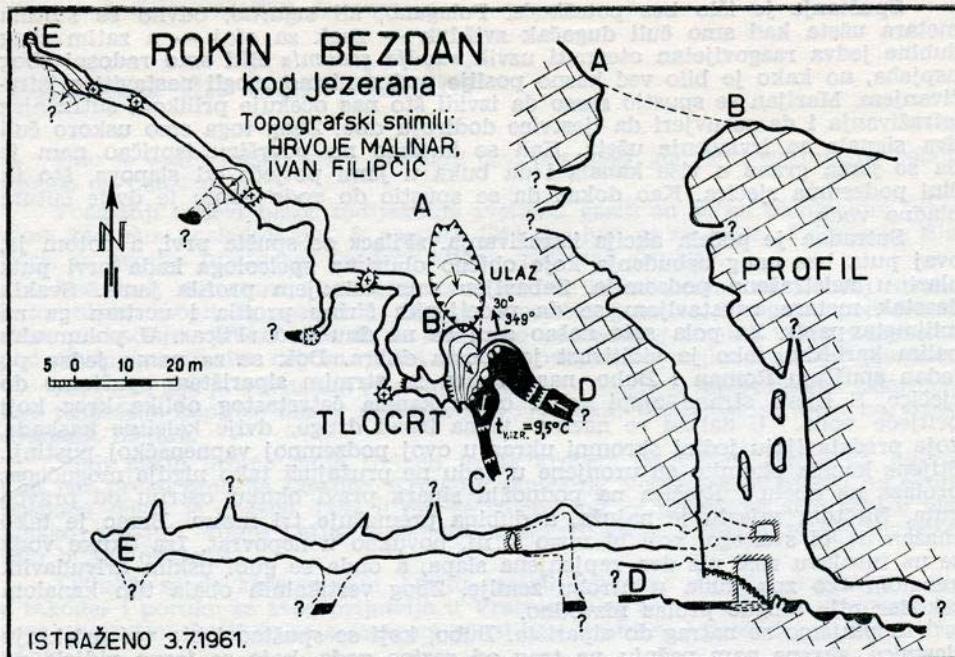
Sa udobnog i sigurnog mjesta osigurava me »Filac«, moj česti drug u istraživanjima. U početku spuštanja trebao sam prijeći preko strme, travom obrasle padine, do vertikalne provalije na čijem rubu prkoseći dubini raste tanka bukva. Uklanjajući putem nesigurno kamenje spustim se do ivice jame, odakle prvi puta ugledam njenu unutrašnjost, koju zbog ljevkastog profila nismo sa površine mogli vidjeti. Prostranstvo jame iznenadilo me. Kratko se zaustavim da razgledam što me očekuje pri spuštanju, a onda nastavim sa silaženjem po ljestvicama, koje su visile niz vertikalnu stijenu. Oči su mi se privlike na polumrak, pa iako se moja karbitka ugasila, ne palim je ponovno, jer dolazi dovoljno svjetla kroz dvadeset metara široko grotlo ponora. Što se dublje spuštam, čujem sve jači šum vode, koja se valja i pjeni negdje u dubini. Poslije prvih dvadesetak metara jama se proširuje u golemu prostoriju, tako da ljestvice nisu više priljubljene uz stijenu, već vise slobodno u prostoru. Vlažan dah podzemlja i zaglušna buka, koja ječi i odbija se od previsa i stropova, ispunjavaju me nekim osebujnim osjećajem: u isti mah bio sam tako sićusan u ogromnom prostoru podzemlja, a ujedno i velik, jer tu, na zanjihanim ljestvicama u bezdanu vrhoglavе dubine, sudjelujem u jednoj od vječitih borbi čovjeka da pobedi prirodu, kada se tvrdoglavom upornošću nastoji savladati nepoznatu prepreku, često puta i ne mareći da li je to za nj korisno ili nije.

Nalazim se nadubini do koje se lani spustio jedan speleolog, ali nije imao dovoljno ljestvica za napredovanje u veću dubinu. Zaustavljam se, karabinerom se osiguravam o prečku i čekam da se umiri njihanje ljestvica. S uzbudjenjem gledam oko sebe. Na sivim, uslojenim stijenama, čije su plohe išarane vertikalnim žutim i prljavobijelim prugama od vode cijednice, opažam tamne otvore. Tko bi znao kuda vode. Duboko poda mnom crni se otvor poput bunara, odakle dopire šum vode. Potmula buka još više povećava osjećaj neizvjesnosti prilikom spuštanja. Što me čeka dolje? Od kuda dolazi ta divja ponornica, koja se čuje čak na površini kao daleka tutnjava? Nalazim se oko šesdeset metara ispod površine zemlje. Zaokuplja me misao, da li će biti dovoljno ljestvica da dosegnemo dno. Zviždaljkom dajem Filcu tri duga signala, što znači: *po-pu-sti*. Dva zvižduka znače: *vu-ci*, a jedan: *stoj!* Broj signala odgovara broju slogova, pa tako ne može doći do zabune u baratanju s užetom: ono je uvjek dovoljno napeto da u svakom momentu osigura penjača, ako se ovome slučajno okliznu ruke s prečke ili dogodi koja druga nezgoda.

Spuštajući osvrćem se prema izlazu. Plavo nebo, što se vidjelo visoko nadsugom kroz tamnosivi okvir kamenitog otvora, postaje sve manje, a tama i buka vode sve veća. Jama se sužava i nije više sasvim vertikalna. Ljestvice su opet u dužini od desetak metara priljubljene uz kosu stijenu. Spuštam se do male stepenice, jedva toliko velike, da primi dvojicu penjača. Ovdje je jama nazuža, a onda se opet proširuje i poprima oblik bunara. Na suprotnoj strani u mraku se nazire još jedan otvor poput bunara, odijeljen od prvog otvora kamenim mostom.

Dajem signal za spuštanje. Ljestvice vise niz hladnu, mokru stijenu, glatko izžlijebljenu od vode. Kamen je čvrst i nema opasnosti od odrona. Spuštanje teče bez smetnji i ubrzo sam na kraju ljestvica. Dno jame se prilično jasno vidi u dubini od oko dvadeset metara. Koliko mogu razabratiti, bunar se proširuje u dvoranu, ali vode ne vidim nigdje, mada čujem kako huči u neposrednoj blizini.

Učvrstivši se za ljestvice razmišljam, kako da se dokopamo dna jame. Bilo bi besmisleno da se na domaku cilja vratimo neobavljenom poslu. Moramo se nekako snaći. Evo, kako ćemo! Iz lugarnice u Jezeranama donijet ćemo deset metarski namotaj ljestvica, koji smo tamo ranije ostavili. Ostalih deset metara

koliko nedostaje do dna nadoknadit ćemo na taj način, da gornji kraj ljestvica, na kojima sada visim, spustimo desetak metara niže do stabla bukve, koja raste na rubu grotla, i тамо ljestve učvrstimo. Tako bi dobili potrebnih dvadeset metara. Speleologu koji silazi u jamu do bukve bit će dosta uže za rukohvat, osiguran kod toga drugim užetom, vezanim oko pasa. Dalje će nastaviti silaz po ljestvicama.

Zadovoljan ovakvim rješenjem dam dva duga signala za izvlačenje. Ravnomjernim pokretima ruku i nogu uz podršku sigurnog »Filčevog« osiguranja, za kratko vrijeme stignem na površinu. Tu me dočekaju pitanja:

— Jesi li bio do dna? Kako je dolje?

Odvezujući uže s pojasa zadihanu pričam što sam vidio i kakve su mogućnosti za silaženje do dna. Dvojica odmah spremno odlaze u lugarnicu po ljestvice, dok se mi ostali vrznamo oko vatre pripremajući ručak i planirajući spuštanje. Na čistini uz jamu podignemo dva šatora za noćenje.

U to vrijeme naiđe pokraj logora goneći krave baba-Milka, vlasnica zemljišta na kojem se nalazi Rokin bezdan i zaprepasti se kad sazna da smo bili u jami i da se opet pripremamo za silazak. Pokušala nas je od toga odvratiti, ali uvidjevši da je to uzaludan trud, prijede na drugi razgovor. Ispričala nam je nešto što je privuklo svu našu pažnju. Po njenom kazivanju, ljeti kada je najveća suša, najjače se čuje šum vode iz bezdana, dok se poslije jakih kiša taj šum utiša i katkada sasvim umukne. To nam je bilo čudno, no nismo mogli naći rješenje ove zagonetke.

Nakon sat vremena vrate se momci iz Jezerana s ljestvicama i punim čuturicama, tako da sada u logoru nismo više oskudjevali vodom. Poslije ručka i odmora spojili smo užeta i ljestvice, kako sam to još zamislio u jami. Završivši sve pripreme bili smo uvjereni da ljestvice dodiruju dno. Marijan je izrazio želju da se spusti prvi. Opremivši ga čuturicama za vodu i pozdravivši ga sa speleološkim pozdravom »Sretno!«, koji je iskreniji od bilo kojeg konvencionalnog pozdrava, počnem ga osiguravati, dok je na rubu jame sjedio zamkom osiguran Roman, postavljen ovdje umjesto telefonske veze.

Spuštanje je išlo bez poteškoća. Polagano, ali sigurno, odvilo se stotinu metara užeta kad smo čuli dugačak zvižduk — znak za stoj — a zatim zbog dubine jedva razgovijetan otegnuti uzvik »do-lje saam!« Bili smo radosni zbog uspjeha, no kako je bilo već kasno poslije podne nismo mogli nastaviti s istraživanjem. Marijan se spustio samo da izvidi što nas očekuje prilikom sutrašnjeg istraživanja i da se uvjeri da ljestvice dodiruju dno. Zbog toga smo uskoro čuli dva signala za izvlačenje užeta. Kad se izvukao na površinu ispričao nam je da se jama grana u više kanala i da buka u jami potječe od slapova, što ih čini podzemna rječica. Kao dokaz da se spustio do vode donio je dvije čuture hladne vode.

Sutradan je počela akcija istraživanja. »Filac« se spušta prvi, a potom ja, ovaj puta bez onog uzbudjenja koje obično obuzima speleologa kada prvi puta ulazi u neistraženo podzemlje. Zabavljen sam ertanjem profila jame. Svaki desetak metara zaustavljam se da procijenim širinu profila i učrtam ga na milimetar-papir. Za pola sata našao sam se na dnu kod »Filca«. U polumraku palim karbitku, iako je vidljivost još dosta dobra. Dok se za nama jedan po jedan spuštaju Roman i Bubo, nas dvojica se strmim siparištem spuštamo do rječice. S lijeve strane zjapi veliki otvor kanala četvrtastog oblika kroz koji pritjeće voda. U daljini se naziru, jedna iznad druge, dvije kalcitne kaskade, koje predstavljaju jedini skromni ukras u ovoj podzemnoj vapnenačkoj pustinji. Stijene kanala okomito su uronjene u vodu ne pružajući tako nigdje mogućnost prolaza uz obalu. Rječica na podnožju sipara pravi okuku oštriju od pravog kuta. Na tom mjestu je nazuša, a dubina premašuje tri metra. Brzac je tako snažan da bi svakoga, koji bi upao u nj, povukao u nepovrat. Iza okuke voda se uz tutnjavu ruši niz dva zapunjena slapa, a onda se gubi uskim krivudavim kanalom tko zna kuda u utrobu zemlje. Zbog vertikalnih obala tim kanalom također nije moguć prolaz nizvodno.

Uspinjemo se natrag do siparišta. Bubo, koji se spuštao i bio već pri kraju ljestvica, skrene nam pažnju na trag od razine vode, koja se jasno vidjela na stijeni. Nekih dvadeset metara iznad razine potoka tanki snop podnevnih sunčevih zraka slabo je obasjavao horizontalnu liniju do koje visine smo primjećivali uglavljene grančice i drvca u pukotinama stijene. Znači, rječica znade nabujati i tada postaje čitava podzemna rijeka, koja preplavi slapove i kanale ispunivši ih do kraja vodom. Sada nam je bilo jasno ono čemu se se čudila baba-Milka: zašto se u kišnom periodu ne čuje šum vode iz bezdani.

Svi zajedno krenemo u suhi kanal lijevo od ljestvica. Čini nam se kao da ulazimo u stari rov nekog napuštenog rudnika. Nigdje se ne moramo provlačiti. Po cijeloj dužini kanal je gotovo vodoravan, ali jako krvuda. Za par minuta stižemo na raskršće i opredijeljujemo se za lijevi manji hodnik. Nije dugačak i završava jamom čije je dno ispunjeno vodom. Vraćamo se i nastavljamo glavnim kanalom, gdje nalazimo natrulje balvane pocrnejele od vlage. Neki su dugi i do 10 metara. Odakle ih je voda doplavila? Možda su upali kroz otvor jame ili su doplovili kroz neki daleki ponor. Dno je postalo blatnjavo, ponegdje prekriveno plitkim mlakama. Zastajemo. Pred nam je prepreka — blatni, klizavi lijevak, koji se nastavlja u kosu jamu nagnutu na lijevu stranu. Jama također završava vodenim bazenom. Preko blatne padine priječimo na drugu stranu osigurani užetom i za kratko vrijeme dolazimo do kraja kanala, koje je pun neprohodnih pukotina.

U povratak Filac i ja pravimo topografsku snimku kanala čija dužina dosiže skoro 150 metara. Dubina jame od površine zemlje do razine potoka premašuje stotinu metara. Kada bi usporedili dubinu Rokinog bezdana sa visinom tornjeva zagrebačke katedrale, samo bi križevi crkve nadvisivali jamu.

Penjanje na površinu, iako naporno, prošlo je bez zastoja, a do sumraka bile su izvučene i ljestvice. Istraživanje je bilo završeno, pa smo sjeli oko vatre i pjevali planinarske pjesme, dok su nas odjeci s brda pratili u kanonu. Bili smo zadovoljni rezultatom koji smo postigli makar nismo imali najbolju opremu za ovako teško istraživanje. Još dugo u noć čule su se pjesme, a najviše ona »velebitaška«:

*I čekić i pila,
I greda od sto kila.
»Velebit« će gradit
Svoj planinarski dom...*

Čaušica na Šar-planini

Bilo je vedro julsko jutro kad sam prvi put, 1925. godine, s Čerimovog bačila krenuo na Čaušicu.

Poslednji odsevi blage zodijakalne svetlosti gasili su se na planinskim vrhovima kad sam poslednji put, 5. avgusta 1954, penjući se sa izvora Prizrenske Bistrice, sa svojim pratiocem Latifom stigao nadomak Čaušice.

Naš mali »karavan« s mazgom zaustavio se usred padine na Dobroj Strani. Šator nismo mogli da postavimo. Nije bilo podesnog mesta. Polegavši pod čebad, šator prebacisemo preko sebe da se zaštитimo od osetnog noćnog vetra. Zaspasmo pod čistim zvezdanim nebom. Ništa nije nagoveštavalo naglu promenu vremena.

Ali jutro nas je iznenadilo gustom maglom. Iz magle je sipila hladna izdaždica, kao raspršene kapljice nekog nevidljivog vodoskoka. Vidljivost se svela na svega dvanaest metara.

Radi nekih promatranja trebalo je da krenem na Veliko Jažinačko jezero, i to baš preko grebena Čaušice. Kretanje samcatog čovjeka kroz maglu po ovom bespuću zaista je opasno. Desi li mu se štogod, bit će prepušten sam sebi u planinskoj pustinji. Voditi Latifa sa sobom, a ostaviti stvari i vezanu mazgu da pase, bilo bi još opasnije.

Odlučih se da krenem sam. Latifu ostavih zapisane podatke o pravcu puta, a također i poruku za svog prijatelja u Vratnici. Ako se sutradan do dvanaest časova ne vratim, Latif će se s mazgom spustiti u Vratnicu i predati poruku za tražanje.

Dobro odeven i snabdeven hranom za dva dana, najzad se otisnuh u maglu. Busolu podesih do najveće tačnosti. Najmanje odstupanje od geografskog pravca odvelo bi me na stranputicu. Neosetno bi skrenuo ili u Sredsku župu ili u Tetovski podgor.

Nakon četiri časa hoda u stanju napregnute pažnje, konačno sam ugledao isečak Jažinačkog jezera.

Za to vreme moj verni Latif imao je »golema muka« brinući se za mene. Čim je podne prevalilo, on je stao da me pištaljkom doziva. Uzalud, razume se. Mogao sam da mu se odazovem tek u devetnaest časova. Na moj odziv pištaljkom, planinom se odjednom razlegao britki glas mladog Šiptara: »A-a-a, Dušan, poškoj, poškoj. Une te pres. Oš djeld'n« (Hajde, hajde. Ja te čekam. Dobro došao!)

Jugozapadno od Piribega (2522 m) nastaje eruptivni predeo Šar-planine, predeo granitoidnih stena koji traje do Bistrice (2540 m). Karakter divljine na ovom delu Šar-planine jako je naglašen i po širini i po visini. Naglim sužavanjem planinsko bilo prelazi u greben povijajući se jače zapadu. Visovi nisu više potravljeni, nego se dižu kao gole gromade i razorci. Gotovo se i ne oseća morfološka razlika između jugoistočne i severoistočne strane ovog dela planine. I s jedne i s druge strane nalaze se cirkovi, jezera, jača izvorišta i dublje rečne doline. Obe strane su razvučene i jače spuštene dubljim zalaženjem u polje, skoro dva kilometra dublje no u predelu Ljubotena i Piribega. Obe strane su razudene vruletnim kosama čije najviše tačke dostižu visinu planinskog bila. Pašnjaci su isprekidani stenovitim potesima, te ne deluju više svežinom zelenog prostranstva.

Čak ni gledana iz tetovske kotline, Šar-planina na ovom delu ne može da sakrije svoje oštare crte, dok izgledom sa suprotne strane, iz doline Lepenca, tu svoju oštinu samo pojačava. Odovud se, upravo, taj predeo sagleda u punoj gromadnosti s grupom isprepletenih visova koji, nadvišujući jedan drugog, u svemu podsećaju na alpske predele.

Od prihvavnice »Piribeg« na Čardaku (2280 m) severozapadno zalazimo na Malu Gabrovnicu. To je mršavi pašnjak, nesrazmerno više pritisnut stenama i poleglom smrekom nego pašom. Gabrovničke padine su izložene jačoj eroziji, a grebenasto bilo je iskrastavljeno velikim granitoidnim blokovima — kao nagoveštaj kamenoj pustoši u koju se tek ima da zade. Usponjem hodom, često skačući

s bloka na blok, stižemo na gabrovnički prevoj (2325 m) kojim vodi poprečna putanja između Tetovskog podgora i Sredske župe.

Jugoistočno od tog prevoja počinje dublja dolina levog izvornog kraka reke Gabrovnice. Iznad sutoka svih njenih izvorišnih krakova ističu se upadljivi oštrelji Prvačke Karpe (1765 m). Vide se čak s Piribega isturene kao džinovska krezubina. Jugozapadno od prevoja diže se vis Mala Gabrovnica (2510 m) čijim grebenom, skrenuvši zapadno, prelazimo u predeo Jezerca.

Na severnoj vrlo odsečnoj strani Jezerca pružaju se dva prostrana cirkia. U nižem cirku, gde izvire Blateštica, leži Vrbeštičko jezero (2180 m). Zapadno od njega, u drugom cirku nalazi se Malo Jažinačko jezero (2240 m). To su sitna, plitka jezera koja žive od izvoraca i snežanika. Spuštanje do tih jezera je prilično naporno, i s povratkom na greben, zahteva dobra dva časa.

Pristupačnija su nam ona jezera na jugoistočnoj strani. Do njih se spuštamo pre penjanja na Jezerce, tako što s grebena skrećemo južno u izvorišni potez desnog kraka Gabrovnice.

Pred nama je cirk u kome leže dva jezera, Donje i Gornje Dobroško jezero. Niži, prostraniji deo cirkia zove se Gropa Made, a viši i manji deo je Gropa Lera. Za razliku od ostalih cirkova, ovde preovladaju mirniji oblici reljefa ublaženi svežom pašom. Naniže od Gropi Made nastaje dublja dolina desnog kraka Gabrovnice, gde se nalazi Dobroška bačija — Čerimovo bačilo — u visini od 1900 m.

Donje Dobroško jezero leži na 2400 m. Dugo je 55, široko 77, a duboko 0,5 m. S obimom od 225 m površina mu iznosi 3760 m². Oko jezera protiču potocići, a hrane ga i snežanici, te se za sušnih godina može da održi.

Iznad jezera nastaju dva stepenasta odseka. Preko njih se prelazi u Gropu Lera gdje leži Gornje Dobroško jezero na visini od 2440 m. To je najviše šar-planinski jezero. Leži u stenovitom basenu. Uokvireno je krševitim odsecima, gotovo bez ikakvog zelenila. S obimom od 125 m, dugačko je 32, široko 50, a duboko 1,5 m. Površina mu iznosi 1200 m². a sušnih godina jezero splašnjava 0,5 m i tada pre-sahne njegova otoka koja teče ka Donjem jezeru. Dobro zaklonjeno, snežanici se oko njega duže drže, ponekad i do sredine augusta. Jula 1953. bilo je svekoliko uokvireno snežanicom, debelim 1,30 m. Iako su oba jezera plitka, voda im je pri-lično sveža: u Donjem 13°, a u Gornjem 11° (12. jula 1953).

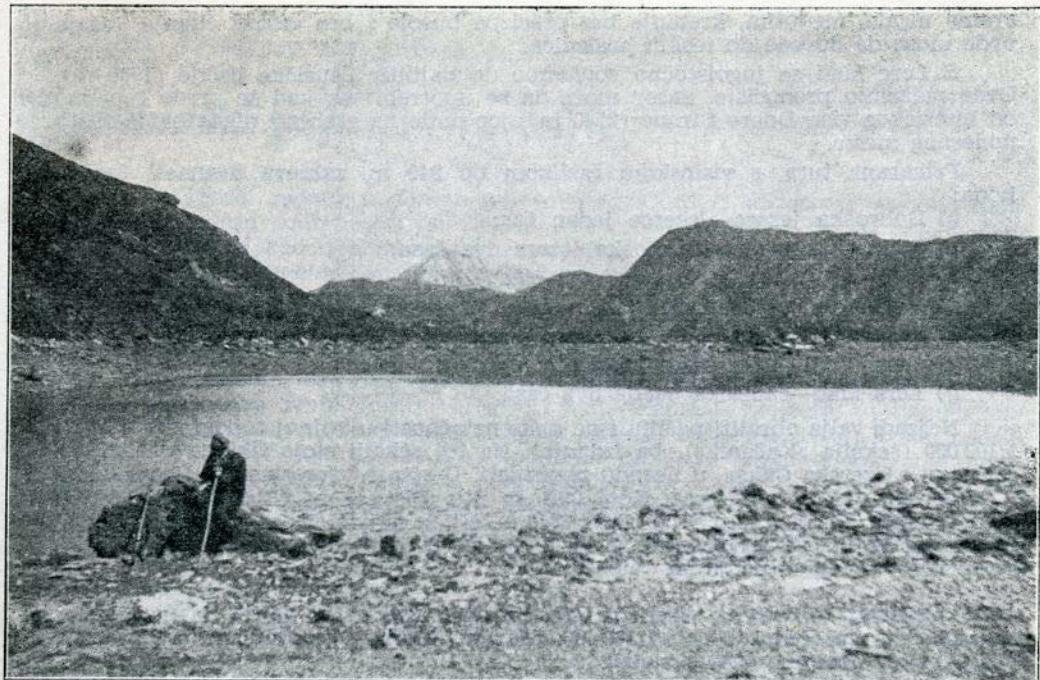
S Gropu Lere, tojest s Gornjeg Dobroškog jezera, polazimo uz zalede cirkia i tek za dobar čas penjanja izbjijamo na vrh Jezerca (2604 m). To je prvi šar-planinski vis kojim sa severoistoka prelazimo u predeo iznad 2600 m apsolutne visine. Pogled sa Jezerca na Čaušicu vrlo je instruktivan. Nije na odmet da se s ove vi-soke tačke što bolje osmotri čaušički predeo da bi se dobila jasnija predstava o težini puta koji nam onuda predstoji.

Čaušički masiv, s jako naglašenim grebenom dugim 3,7 km, počinje prevojem (2400 m) jugozapadno od Jezerca i traje do Bistrice. Na njemu se ističu dva visa: Lera Vogl (2580 m) i Lera Mad (2640 m). S jugoistočne strane pruža se cirk Kazani iz kojeg polazi levi, najviši izvorišni krak Tearačke Bistrice. U tom cirku se nalazi jedno stalno jezerce. Nad levom stranom cirkia pruža se poprečna, jako nagnuta kosa Kamenica (2260 m).

U prostranom cirku na severozapadnoj strani Čaušice leži Veliko Jažinačko jezero, a zapadno od njega izvila se poprečna kosa Dovedenica (2340 m). Usečen između jezera i Čaušice, taj cirk je eksponiran severu, sastavljen je od granito-idnih stena, te spada među najkrševitije šar-planinske cirkove.

Jezero se nalazi u nižem delu cirkia na visini od 2180 m. Dugačko je 150, a široko 90 m. S obimom od 360 m približna mu je površina 9890 m². Jezero leži u stenovitom bazenu jajastog oblika. Zagačeno je morenskim bedemom visokim tri metra. Sumnjam da će biti dublje od pet metara. Oscilacija jezerske razine iznosi 1,5 m. Jezero prima vodu jednog potoka što izvire pod prevojem, a gubi je otokom koja ponire kroz morenski bedem. Temperatura jezera bila je 10°, a vaz-duha 12° (6. augusta 1954).

Spuštanje s prevoja (2400 m) do ovog jezera traje dobar čas hoda. Pri povratku na greben skrećemo od jezera jugozapadno, tako da izbijemo na Lere Vogl, što traje dva časa. Sad smo već na dohvatu Lere Made od koje nas deli čas hoda teškog i pažljivog penjanja.

Livadičko jezero (2173 m)

Foto: D. Krivokapić

Čaušica zaista iznenadjuje svojom divljinom. I vrhovi, i grebeni i cirkovi pokriveni su ogromnim blokovima granitoidnih stena. Ne vidi se ovde nikakav red, nikakva postupnost, takoreći. Sve je ovde rastrešeno, sve pomaknuto sa svog ikonskog mesta, da u čudesnom neredu, pod pritiskom unutrašnjih Zemljinih sila, bude izbačeno na površinu, gde će opet druge sile, vanjske, mada po jačini slabije od prethodnih, smrvti sve ono što je u tome bilo neotpornije, ostavljajući samo oglodani kostur koji se i danas, budući da je tvrdog sastava, uporno odupire žestini tih vanjskih sila.

Jedinstven na Šar-planini, prizor koji ovde vidimo podseća na razoren lanac džinovskih utvrđenja. Nema tamo ni temeljnog stanca ni odsečne lítice. Svaki blok je izdvojen, svaki drugičeg oblika, svaki je za sebe i stanac i lítica u isti mah. Između njih zjape opasne provalije, gde uže, gde šire, kadšto i takove da čovek može u njih sav odjednom da upadne. Čisto gola pustoš, nema tamo drugog bilja osim tvrdog lišaja na steni i opore kamenike uvrežene u pukotinama stena. Tek na kilometar niže Velikog Jažinačkog jezera, niz dolinu Suve reke, javljaju se ispaše i četinarska šuma.

Usred ove kamene stihije čovek se prosti gubi osećajući se u neku ruku kao usamljeni plivač na pučini. Često u nedoumici na koju bi stranu, čovek oprezno zagleda svaku stopu, pažljivo odmerava svaki pokret. Kretanje ovuda je baš vrlo naporno, na mahove čak i opasno. Rukama se ovde isto toliko pomažemo koliko i nogama. Biva ovde da se nađe i na surova iznenadenja: na gdekoji labavi blok koji se pri najmanjem dodiru malčice zaklati, trgnuvši time čoveka koga trenutno zbog toga podiđu žmarci, kao da je bosonog nagazio na zmijski splet.

Greben između Jezerca i Bistrice neprohodan je za samarna grla uopšte. Čak ni najspretnija brdska mazga, inače neobično vešta u biranju prolaza, ne može ovuda da se kreće.

Orientaciju za vedrih dana ovuda nam pružaju sami visovi. Oslanjajući se na njih, tada možemo s grebena da zalazimo u cirkove i u dublje rečne doline. Za

vreme magle, međutim, kretanje bez precizne busole i bez veštog čitanja karata ovde može da dovede do teških posledica.

S Lere Mad se jugoistočno spuštamo do najbliže čaušičke bačije (1700 m). Ovdje nalazimo prenoćište. Šator može da se upotrebi tek kad se pređe zapadno od bistričkog visa Dobre Strane (2540 m), jer dote na grebenu nigde nema za to podesnog mesta.

Prikazana tura, s visinskom razlikom od 940 m, zahteva dvanaest časova hoda:

- c) Dobroška jezera—Jezerce jedan čas;
- b) Mala Gabrovnica—Dobroška jezera dva časa;
- c) Dobroška jezera—Jezerce jedan čas;
- d) Vrh Jezerca—Jažinačko jezero dva časa;
- e) Jažinačko jezero—Lera Vogl dva časa;
- f) Lera Vogl—Lera Mad jedan čas i
- g) Lera Mad—čaušička bačija dva časa.

Najzad, valja obratiti pažnju i na neke netačnosti u vojnoj topografskoj karti 1:100 000 (sekcija »Kačanik«, oba izdanja). Na toj sekciji stoje fiktivni nazivi »Jezerine« i »Jezerska Čuka«, u narodu nepoznati. U stvari, »Jezerine« je Gropa Lera, a »Jezerska Čuka« je Jezerce. Kota 2640 m nije Bistrica ni »Bistra« nego, videli smo, Čaušica. Bistrica je u stvari kota 2540 m, čiji se najviši vis zove Dobra Strana.¹ Dr Krajač je, na primer, penjući se 1926. godine na Jezerce, pouzdajući se u kartu, tvrdio verovao, da se penje na Čaušicu.

¹ Opširnije o tome u mom članku: Fiktivni geografski nazivi na Šar-planini i omaške na specijalnoj karti 1:100 000. Glasnik Srpskog geografskog društva, sv. XLII, br. 2. Beograd, 1962. str. 183.

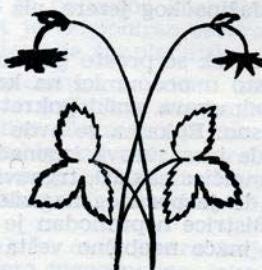
U »Našim planinama« br. 5—6/1966. objavljen je foto-snimak jednog šar-planinskog jezera, kojemu je autor dao fiktivni naziv »Karanikoličko jezero«.

Medutim, to snimljeno jezero zove se Golemi Djol. Na karti je bezimenno i pogrešno locirano.

Po pridevu »karanikoličko« izlazi da se predeo oko tog jezera zove Karanikolica. U stvari, prvi naziv tog predela i njegove najviše tačke (2473 m) po narodnom glasi Karanikola. Taj oronim se nalazi na specijalnim kartama i u stručnoj literaturi.

Izraz »karanikolica« može da se čuje kod izvesnih »planinara« u Tetovu i Prizrenu, koji su Šar-planinu prekrstili u »šaru«, a Babaasanicu (2520 m) u »baba stanicu«.

Informacije takvih planinara, kojima često nasedaju ljudi sa strane, treba primati s velikom rezervom. Najpouzdaniji izvor informacija jeste onaj elemenat što ne poznaje ni specijalne karte ni literaturu — prost narod.

ANTUN PETKOVIĆ, Slav. Požegā

Planinski pejzaži Slavonije

Rad donosi radost, a odmor zadovoljstvo. Odmor, osvježenje, ugodno osjećanje, unutarnju smirenost i zadovoljstvo ne može, međutim, čovjek nigdje tako duboko očutjeti kao u planini, u vječno privlačnoj i nikada dovoljno upoznatoj njenoj ljepoti i njenim pejzažima punim iznenadenja.

Planine imaju svoju draž, samo ih treba voljeti, a njihove pejzaže doživjeti. Planinski su pejzaži kao život — neprestano se mijenjaju i donose nešto novo. Priroda je u njima bogača, raznolika, veličajna i uznosita.

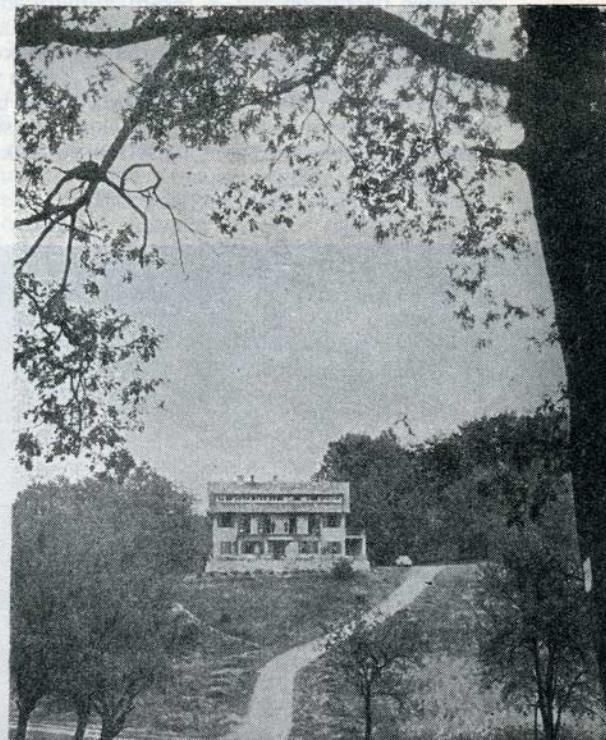
Pa i Slavonija »zemlja plemenita«, za koju se obično misli da je ravna poput zelene plohe, ima svoju poeziju bregova, svoje planinske pejzaže. U njenom središnjem dijelu, oko Požeške kotline, iznad plodnih njiva i cvjetnih livada, savilo se kolo srednjevisokih planina, isprepletenih dubokim uvalama, okičenih crnogoričnim i bjelogoričnim šumama, prekrivenih sočnim travnjacima, ispresijecanih brzim potocima i načičkanih bistrim izvorima i toplim vrelima. Ovdje je Slavonski planinarski put koji vodi Krndijom (792 m) od istoka prema najljepšoj slavonskoj planini Papuku (953) da se završi na mrkom Psunjku (Psujnik 989 m) na zapadu.

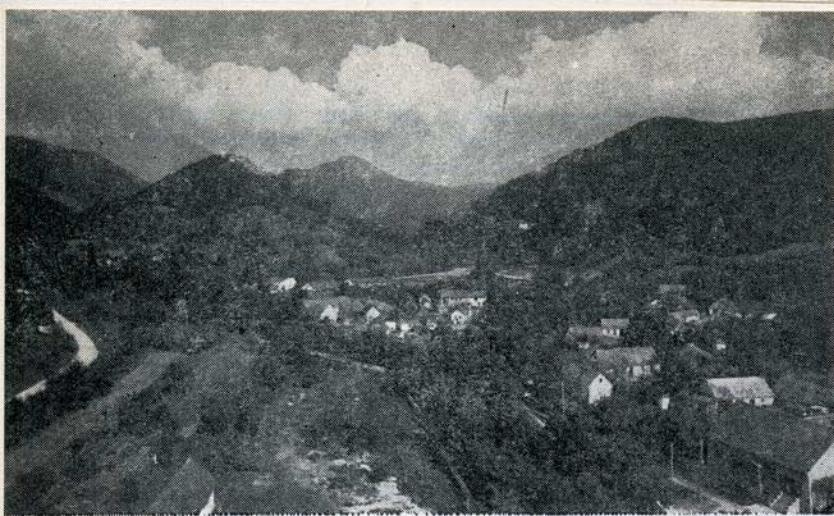
Idući tim putem s nama putuje radosna melodija živilih voda i cvrkuta ptica, sunčana igra sa šumom i planinskim cvijećem, slika stare vodenice u hladovini, virovi i jezera s mnogo boja i oblika, zelena masa drveća, ljudska naselja koja su tu nikla i ostala, kao i stare kule i gradovi čije puste gomile kamenja na granitnim stijenama govore o minulim vremenima, dok grobovi heroja sjećaju na teške borbe za slobodu kroz vjekove. Te su planine ispreplele u sebi ljepotu prirode s junačkom historijom i drevnom prošlošću našeg naroda.

Noseći putovanja kroz sjećanja, u kojima bivaju još ljepša, zaboravljamo sve teškoće puta, a iskrasavaju pred očima samo krajolici duboko urezani svojim osobitostima.

Planinarski dom
na Petrovom vrhu

Foto: M. Pavić

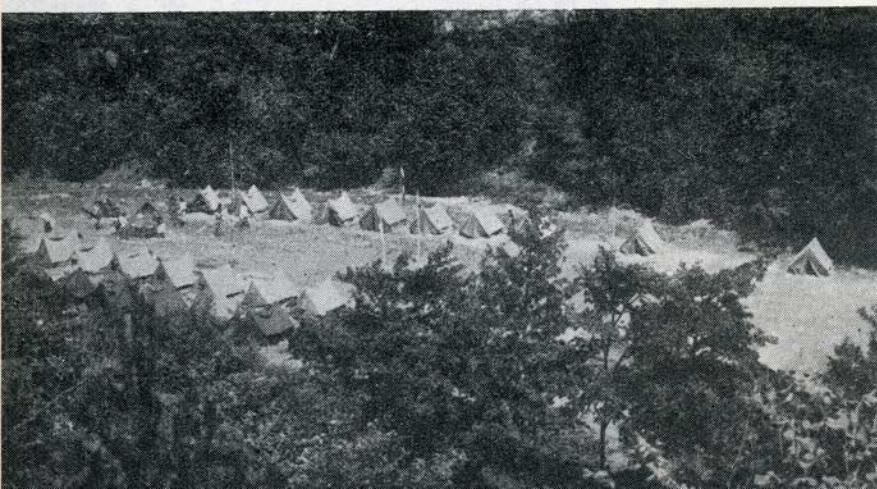

Papuk iz Velike

Foto: M. Pavić

Na bazaltnoj kupi vulkanskih stijena uzdiže se istočni čuvar Slavonskog planinarskog puta — stari Bedemgrad (407 m) puštajući nas kroz ostatke iz kamena isklesane četverouglaste ulazne kule u brda Krndije. Pogledom kružimo po sjevernoj Podravini sve do u Madžarsku, razmišljajući o magičnom govoru prošlosti zapretanom u ovim ruševinama, dok nas ne prene zvižduk lokomotive koja sopće verući se slavonskom prugom od Pleternice do Našica preko Londžice (254 m) odakle nas je pored Spomen-doma nad selom Građcem doveo put ovamo.

Nećemo zaboraviti ni slike Lončarskog visa sa UKV stanicom, ni izvora pod njim s malim bazenom kraj drvene barake — skloništa, ni Dobre vode, ni Petrova vrha (697 m) odakle smo ugledali u jutarnjoj rosi okupanu kupolu starodrevnog manastira sv. Nikole. Jako gorsko vrelo Iskrica osvježava grobnu tišinu planinske uvale u koju se uvukao ovaj manastir da čuva svoje ikone, evangelja, žitija i freske iz 16. stoljeća. Začuđeni jekom kojom odgovara planina svakom zovu i poviku s grobova kašuđera, spuštamo se zatim kroz selo Duzluk na umjetno jezerce nad kojim se dižu ostaci grada Ružice (387 m). Ogromnošću svoga prostora i golemim zidinama zadivljuje nas ovaj preko šest stotina godina stari, kako historičari kažu, i grad i dvor i tvrđava. Sa prostrane livade ispred grada otvara se vidik na Orahovicu, a tesani komadi kamenih zidina, konzole, kapelica, prozori i puškarnice, ukršteni stil gotski i romanički, govore o raznim gospodarima, događajima i vremenima. Zaraslo gradsko dvorište, okruženo visokim kulama s mističkim otvorima kroz koje se naziru podzemne prostorije — gdje su braća pri gradnji dvorova, kako legenda kaže, uz dala u temelje ženu najmlađeg brata, Ružicu — govore o burnoj prošlosti, dok se u dolini iz namreškane površine jezera odrazuju vikend-kućice i turistički bife kao svjedoci današnjice.

Planinarsko
sletište
u Velikoj

Foto: M. Mikšić

Dedovica

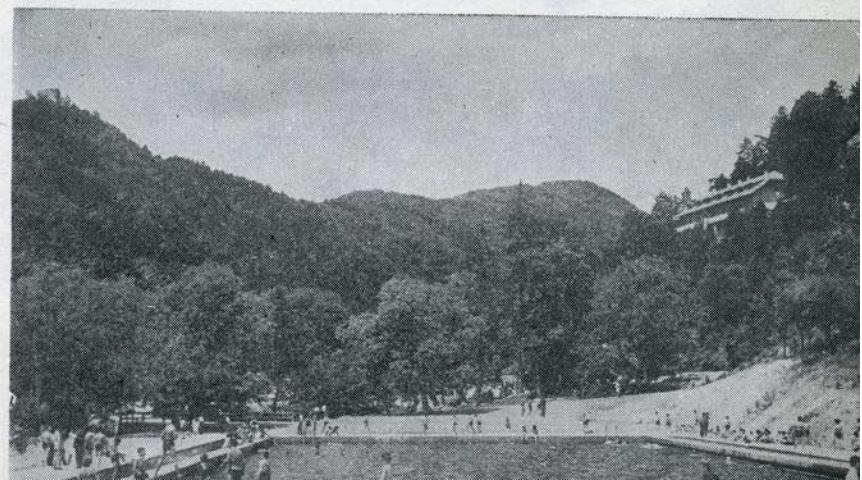
Hladoviti put kojim krećemo do vrha Krndije, Kapovca (792 m), i dalje neće nas osvajati samo svojom ugodnošću nego će pobuditi u nama i radoznanost — početak mudrosti i znanja.

Raznolikim biljnim svijetom i životinjama ovi su krajevi vrlo bogati — s mnogo posebnosti čak i alpinske i primorske flore — i mi ćemo zaželjeti da upoznamo sve one mnogobrojne vrste drveća i cvijeća, leptira, kukaca, ptica, gmazova i grabežljivaca.

Slavonske planine ne zadviljuju klisurama, snježnim vrhuncima, teško prohodnim stijenama, opasnim usponima i ne pružaju pogled u široke horizonte i daleke visine, ali je u njima prisutan čar bujnog života koji bogatstvom kolorita poziva na promatranje i povlači na razmišljanje.

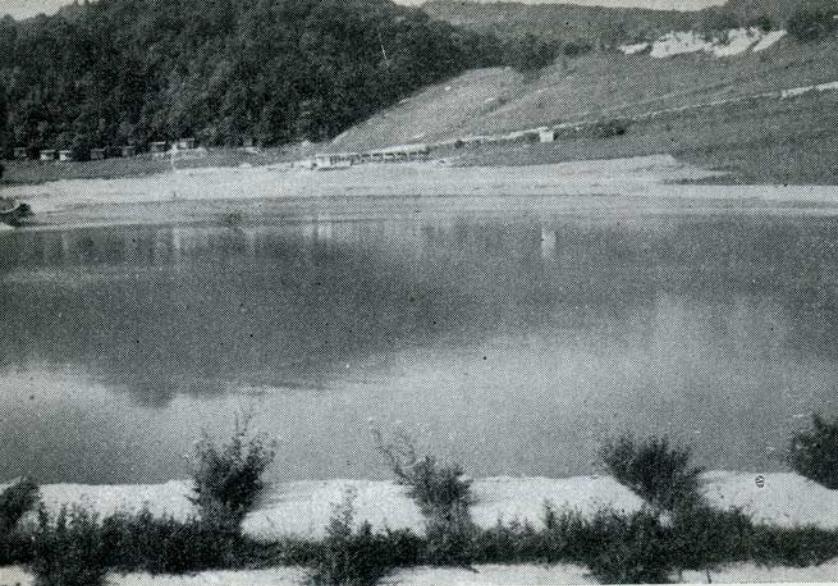
Kapovac, oštri čun, vidljiv iz daleka, dominira Krndijom, pa je ugodno prosjetiti u miru i spokojstvu sat odmora ispod vrha i uživati u pogledu na stari grad, stariji od Ružice, kako se privjen uz stijenu susjedne Rudine (701 m) poput orla raskrilio od juga ka sjeveru. Prosjekom kao krvavom brazgotinom šume ljeskaju na suncu bakrene žice dalekovoda kojim teče struja do UKV stanice. Prema jugu otvorilo se Požeško polje, pod nama je Kutjevo, poznato po svojim vinorodnim bregovima na kojima zrije pitka graševina, bijeli i crni burgundac, mirisavi silvanac i zlatnom medaljom na svjetskim izložbama nagrađeni traminac te seminjon i sovinjon. Tu je na domaku i Đakovština, a na zapadu su vrhovi kojima vijuga planinarski put do Papuka.

Planinarski dom »Lapjak« (335 m), na južnim obroncima Papuka, iznad sela Velike, prvi je vjesnik ljepote ove prastare planine koja se sastaje s Krndijom na Tromeđi (713 m) odakle nas je preko Češljakovačkog visa (820 m) doveo markirani put ovamo. Okružen šumom četinjača nadvisio se dom nad bazenima

Toplice u
Velikoj ispod
planinskog doma

Foto: M. Pavić

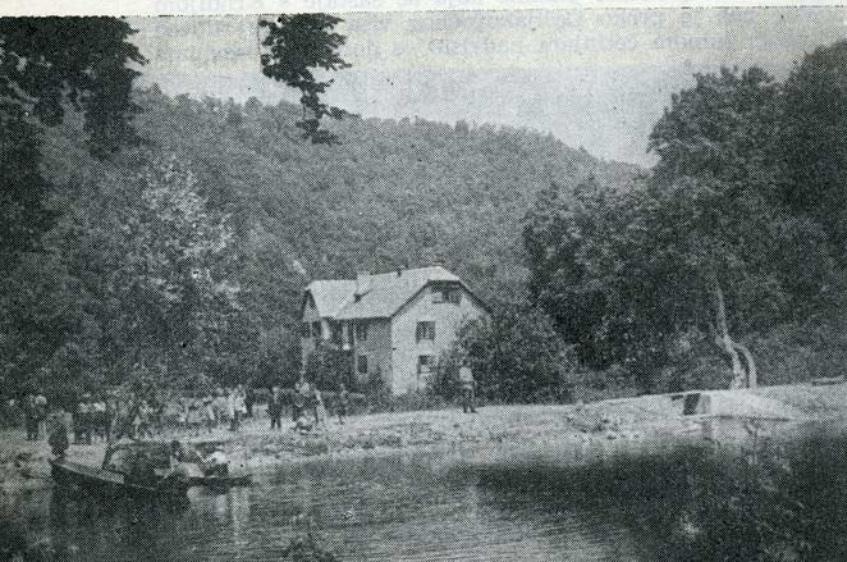
Jezero kod
Slav. Orahovice

Foto: M. Pavić

termalne vode, a razvaline staroga grada na suprotnoj gorskoj kosi pružaju pravu poetsku sliku u duhu romantike nadopunjenu pogledom na selo u dolini pod nama, u rebrima Papuka, kojim dominira kula-toranj prastare crkve, a osvježuju ga mnogobrojni razljevi potoka Veličanke. U ovoj kući požeških planinara ugodno je zadržati se i načiniti par privlačnih šetnji planinskim stazama uz virove i slapove Veličanke do njena hladovitog izvora, gdje se voda bučnom snagom izljeva i razlijeva iz stijene i juri dalje.

Sa staroga grada jedinstven je pogled na jug na Požeško polje; s lijeve i desne strane kose Lapjaka, čijim vrhovima vodi markacija, duboko dolje, svojom tvorevinom, zelenim klancima, teku potoci rođeni u srcu ove planine, a uz njih između gorskih kosa verući se vijuga i kolni put do Jankovca.

Toliko prirodnih ljepota na jednom mjestu. I spilja, i orijaško vrelo, i jezero, i planinarski dom, i cvijeće, i zelenilo, i čuvena slavonska šuma — javori, bijeli jasen, krošnjasti grab, ponegdje brijest, hrast, jela i bor, uz rubove vrtača ogromne bukve, i povjetarac koji leluja krošnjama i u podne i u ponoć. To je Jankovac, jedan od najatraktivnijih predjela Papuka. Na visini od 475 metara zelena livada, okružena sa sve četiri strane šumovitim bokovima planine, dva mala jezera, iz njih voda otječe potokom i ruši se niz granitnu stijenu uz šum i prasak kojih 30 m u dubinu sastajući se pod slapom u klisuri sa zapjenjenom Kovačicom. U pećini iznad jezera skriva se grob Josipa Jankovića, grofa, neka-

Jankovac:
jezero i
planinarski dom

Foto: Ivo

Ruševine grada
Kužice kod
Slav. Orahovice

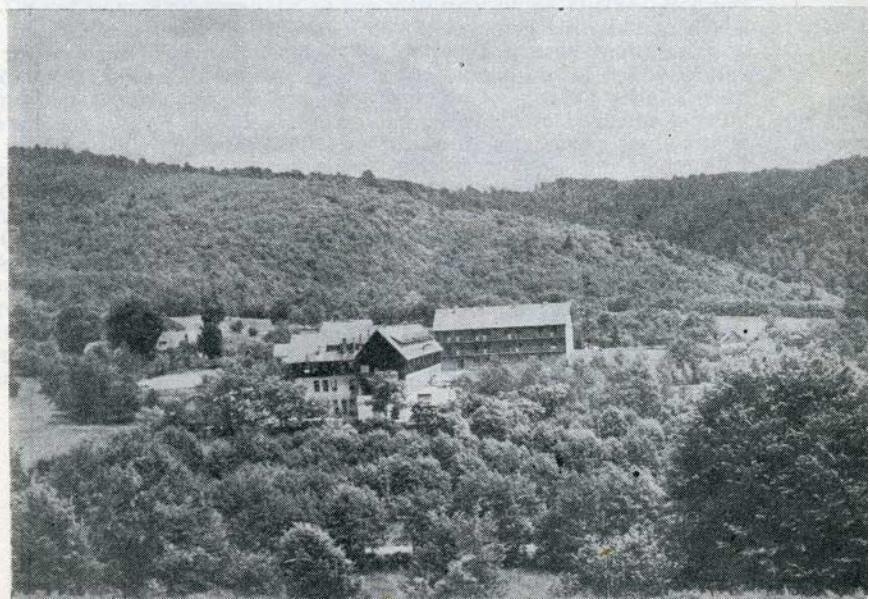
dašnjeg voćinskog vlastelina, ljubitelja prirode, samotara i čudaka, a malo povиše u strmoj stjeni naziremo kameni otvor — ulaz u Maksimovu spilju, skrovište ispred potjera vojske i žandara drugog samotara, čuvenog slavonskog hajduka Maks'ma Bojanica.

I kad tako u tihom smiraju dana koji odlazi i noći koja dolazi sjediš ovdje pod orahom nadomak osječkog planinarskog doma, a do tebe dopire šum slapa, krik ēuka, huk sove i šuškanje lišća u krošnjama, pa se pod sjajem mjeseca vizuelni doživljaji dana spoje s auditivnim efektom noći, čitav ovaj kraj sa svojim simbolima snage i smrti (jezerom, slapom, grobom i hajdučkom pećinom) kao da skriva u sebi neku tajnu koja zanosi i uzbuduje.

Nakon odmora i okrepe u domu trebalo je u zoru poći za markacijom dalje put Ivačke Glave, vidikovca Slavonije i najimpresivnijeg vrhunca Papuka. Poput klina, a narod ga zove Klinovac, izdigao se ovaj vrh 905 metara nad morem da nam pruži najljepši vidik na sve slavonske planine, pa čak i dalje na sjever preko Podravine do Mećeka u Madžarskoj ili na jug preko Posavine do bosanske Motajice i Majevice. Na zapadu su se poredale kose i ostali vrhunci Papuka (Veliki Papuk 953 m, Visoki vrh 882 m, Lom 883 m) koje treba pregaziti do daljnje etape našeg puta — historijskog Zvečeva.

Zvečev

Foto: M. Pavić

Zvečovo:

Hotel »III operativna zona«

Foto: M. Pavić

Ovo visoko naselje (462 m), gdje se nalazi prirodno lječilište i hotel »III operativna zona«, raskrsnica je planinarskih putova u zapadni dio Papuk-planine i centar uspomena na herojske dane slavonskih partizana. Smješteno u travnatoj visoravni, okruženoj vrhuncima Papuka po čijim su vrletima i šumama bile razasute komande, radiostanice, bolnice i groblja VI slavonskog korpusa, ovo je mjesto s izletištem Djedovicom, danas ambijenat Slavonije čiji nas planinski pejzaž zanosi u široke prostore u kojima se spaja prošlost i sadašnjost.

Dolazeći ovamo u proljetne ili jesenje dane kad pejzaž odiše toplinom kontrapunktiranih boja modroga neba i zelenog ili žutog lišća, a kristalni tonovi rose blistaju livadom kojom vodi staza kroz ovo staro staklarsko naselje do jezera, zanijet će nas žubor potoka Brzaje što hita praćen šumom planinskog vjetra prema Kamenskoj, da se pod grobom narodnog heroja Nikole Demonje spoji s rijekom Orljavom.

Naš put, međutim, vodi dalje preko Starog Zvečeva, Sovjaka i Ljutoča na Dujanovu kosu (830 m) s visokom kamenom piramidom i dalje na Vrani kamen sa čijeg nazubljenog grbena, ogoljelog od udaraca gromova, okruženi mirisom c klama lutamo pogledom po vrhovima zapadnog Papuka. Dalje ćemo hladovinom preko Poganog vrha stići do planinarskog doma na Petrovom vrhu (615 m) iznad vinogradima okruženog Daruvara. S petnaest metara visoke drvene piramide, na vrhu iza Doma, puca vidik preko visinskih livada na mnogobrojne kose i vrhove Papuka s kojim se ovdje opraćamo, dok se na suprotnoj strani nazire Psunj, daljnja meta našeg putovanja Slavonskim planinarskim putem.

Kamenska

Foto: M. Pavić

Biljni svijet Velebita

III. VEGETACIJA TRAVNJAKA, STIJENA I TOČILA

VEGETACIJA TRAVNJAKA

Najveće su površine velebitskih strmina, naročito na zapadnim i jugozapadnim stranama zauzeli pusti kamenjari, na kojima je oskudni biljni svijet znatno izmijenjen pod stalnim utjecajem čovjeka i njegovih domaćih životinja. Samo na ono malo udaljenijih i više zaklonjenih površina sačuvao se bar donekle iskonski biljni svijet koji nam daje predodžbu kako je tu sve nekada drukčije izgledalo.

Najutjecanije i najsiromašnije travnjačke površine susrećemo u nižem primorskom pojusu, u području bjelograbića, a dijelom i u području crnoga graba. Tu se nalaze i najprostranije poljoprivredne kulture sa brojnim većim ili manjim naseljima, uz koja je iskonski biljni svijet potpuno devastiran. Zaostali grmovi i rijetko drveće odvojeno krvudavim suhozidima i brojnim gomilama kamenja prekidaju tu jednoličnu blijedosivu pustoš. Zelenije i svježije izgledaju nam te površine samo u doba dužih i jačih kiša. Ljeti je tu prava pustoš, u kojoj nalazimo samo nešto bolje sačuvane bodljikave, jače dlakave i najčešće mirišljive biljke sa razmjerno malo trava.

U blizini mora, na pjeskovitom i šljunkovitom tlu, kao i na obalnim grebenima zadržavaju se i na podnožju Velebita više ili manje ustaljene naseobine posebno prilagođenih biljaka, među kojima se ističu mnoge slanuše i grebenjače, kao što su npr.: caklenjače (vrste roda *Salicornia*), morski oman (*Inula crithmoides*), morski pelin (*Artemisia maritima*), mrižica (*Statice*) i dr.

Na prostranim kamenjarima, redovito na plitkom i skeletnom tlu rastu među malobrojnim biljkama i neke vrlo otporne trave, kao npr. brkaš (*Chrysopogon gryllus*), razne tvrde i otporne vlasulje (kao npr. *Festuca duriuscula* i *F. vallesiacae*), rđobrađa (*Dactylis hispanica*), kovilje (*Stipa mediterranea*) i dr.

Zbog velike suhoće i dugotrajne ljetne žege na mnogim su biljkama u tome području listovi često puta smanjeni i svinuti, najčešće tvrdi, bodljikavi i dlakavi. Zbog takve su grade mnoge među njima i pašom izravno protežirane pa ih zbog toga i nalazimo u većem broju primjeraka (pelin, smilje, oštrika, kotrljan itd.).

Trave, pa prema tome i znatno gušći travnjaci prevladavaju samo u nešto višim položajima obalnog pojasa, u dolinicama i uvalama, gdje se uslijed snašanja raspadnih dijelova s okolnih padina razvija i dublje tlo. Samo se na tom dubljem, redovito i vlažnijem tlu i mogu u priobalnom pojusu razviti neke bujnije zeleni, kao npr. dlakava murava (*Scorzonera villosa*), bjeloglavica zeljasta (*Dorycnium herbaceum*), razne prženice (*Knautia*), udovičice (*Scabiosa*), zečine (*Centaurea*), ivančice (*Leucanthemum*), djeteline (*Trifolium*) itd. Tu je onda već i manje primobalnih biljaka, tako da u tim travnjacima sve više pridolaze biljke iz višeg, submontanog pojasa. Uz već navedene trave, tu je sve više uspravnog ovsika (*Bromus erectus*), jedne od najčešćih biljaka na travnjacima primorskog i kopnenog dijela Velebita. Doskora im se pridružuje i niski šaš, šaš crljenak (*Carex humilis*), koji sa bodljikavom zečinom (*Centaurea rupestris*) izgrađuje jedan od najčešćih oblika brdskih pašnjaka na primorskoj strani. U njemu je već više gorskih biljaka, iako se sam pašnjak nalazi još uvijek u prelaznom pojusu. Prostire se redovito između 350 i 900 m, ali ga ima još i kod 1300 m. U tim je travnjacima sastav vrlo raznolik, a obraslost razmjerne dosta velika. Na t'm se površinama u obrašćivanju natječu: modra glavulja (*Globularia cordifolia*), trčava iva (*Teucrium montanum*) razni uskol'sni i kserofitski trpući (*Plantago*), žutilovke (*Genista*), sunčanice (*Helianthemum*), omani (*Inula*), krški jaglac (*Primula columnae*) i brojne druge vrste.

U čitavom nas ovom pojusu, često puta skoro sve do mora prate bezbrojni polugrmovi primorskog ili bijelog vriska (*Satureia variegata*), koji svojim brojnim cvjetovima pruža pčelama najbolju pašu. Čitavi su velebitski obronci upravo iskićeni ovim polugrmmom. U višem, brdskom pojusu primorski je vrisk nadomješten modrim vriskom (*S. subspicata*) kojeg ima na Velebitu na svim prisojnim obroncima viših predjela (redovito do 1200 m). Ovaj je grmić prilagođen na jaku

buru. Zato ga često i nalazimo (u zajednici s uskolisnim zvoncem, *Edraianthus tenuifolius*) na najizloženijim mjestima unutar termofilnog listopadnog pojasa.

Na kopnenoj su strani Velebita, od podnožja pa sve do najviših vrhova, travnjaci bolje razvjeni. Zbog blažih nagiba i češćih zaravnji, kao i zbog razvjenijih dolina, na istočnoj se strani Velebita nalaze i bujno razvijene košanice, dolinske livade i brdski pašnjaci.

Dolinske čemo livade sa visokim travama i bujnim zelenima, najčešće smještene u području poljoprivrednih kultura (npr. u voćnjacima), napustiti još prije našeg uspona kroz šume bukve i jele. Njihov je sastav identičan sa sastavom istovrsnih livada koje poznajemo iz unutrašnjosti Hrvatske. Ima tu i vlažnih livada, pa tako i močvarnih.

Na brojnim čistinama unutar bukovih šuma, često i na dosta strmim ali inače gusto obraslim padinama (na visini od 650—1300 m), na kojima su šume bukve i jele devastirane, razvjeni su gorski pašnjaci u najšarolikijem sastavu. Najveći je užitak uspinjati se tim pašnjacima u vrijeme prije košnje, kada se na njima miješaju bijele, modre, žute i crvene boje cvjetova. Uspravni je ovsik i ovdje glavni učesnik u obrašćivanju ovih inače dosta suhih površina. Uz njega tu rastu: srednji trputac (*Plantago media*), volujac (*Buphthalmum salicifolium*), ranjenik (*Anthyllis vulneraria*), lanovi (*Linum*), zećine (*Centaurea*), livadna kadulja (*Salvia pratensis*), svinđuša (*Lotus corniculatus*), treslica (*Briza media*), majčina dušica (*Thymus*), dubačac (*Teucrium chamaedrys*) i mnoge druge.

Na kopnenoj strani Velebita ima u nžem šumskom pojusu i livada (često i suhih) koje su se razvile na kiselim tlima (iz kojih su isprani karbonati). Naročito su razvijene na prostranoj Ličkoj visoravni. Ti travnjaci, uglavnom razvjeni kao vrištine, prate na mnogim pristupima Velebitu sa kopnene strane. U njima je najčešća bujad (*Pteridium aquilinum*) — odaje i naziv bujadnice — a uz njega redovito i vries (*Calluna vulgaris*). Na mršavo i nepodesno tlo ovih površina ukazuju i brojne žutilovke (*Genista*), petoprste (*Potentilla*), zečji trn (*Ononis spinosa*), obična borovica (*Juniperus communis*), zeče capice (*Antennaria dioica*) itd.

Zakiseljenje tla, iako najčešće na manjim, obično poniknutim mjestima, odvija se i u višim položajima Velebita, u području planinskih rudina. I tu je sastav inače vrlo gustih travnjaka razmjerno jednoličan. U njemu sudjeluje nekoliko za blago manje vrijednih biljaka, među kojima je najčešća niska, vrlo žilava i zbijena trava tvrdača (*Nardus stricta*).

Poviše brdskih livada i na kopnenoj i na primorskoj strani travnjaci su sve gušćeg sastava. Umjesto termofilnih i submediteranskih, u njima u potpunosti prevladavaju gorske i pretplaninske vrste. Započinje područje u kojem skoro niješta travnjačka površina, nijedna stijena nije više bez busenaste trave, uskolisne šašike (*Sesleria tenuifolia*). Za učvršćivanje i povezivanje kamenih terena ovo je jedna od najvažnijih biljaka. Uskolisna je šašika naročito dekorativna u vrijeme cvatnje. Stoka je rado ne brsti, zbog čega je i toliko protežirana. Njoj pripadaju sve travnjačke površine do najviših predjela, sve do ogoljenih vrhova. U pojusu je uskolisne šašike, naročito na površinama sa kojih je potisнутa klekovina, uspravni ovsik zamijenjen pušavim (*Brolus reptans*). Među značajnijim biljkama u tome se pojasu sve češće naseljuje dinarska oštrica (*Oxytropis dinarica*), bijeli velebitski karanfil (*Dianthus bebius*), balkanska sunčanica (*Helianthemum balcanicum*), medvjjetka (*Arctostaphylos uva ursi*) i druge.

U nešto niže smještenim pretplaninskim travnjacima s oštrolisnom šašikom još je uvijek vrlo čest i šaši crljenak. Gušći se travnjaci s tim šašem i s oštrolisnom šašikom razvijaju redovito na mjestima gde je i inače uslijed nagomilavanja većih količina zemlje omogućeno jače obrašćivanje. Tu se onda i razvija visinska varijanta već spomenutih pašnjaka sa primorske strane. Ima ih još i na visini od 1500 m. Inače se u ovome sastavu bitno ni ne razlikuju od brdskih travnjaka, osim što je tu već nazočan i spomenuti pušavi ovsik.

U najvišim predjelima Velebita najprostranije travnjake, redovito pašnjaka-kog tipa, nalazimo na mjestima sa kojih je potisnuta klekovina, rjedo pretplaninska bukova šuma, ali lokalno i uz samu klekovinu, odnosno poviše nje. Već prema reljefu terena, prema ekspoziciji, a naročito prema stepenu razvijka tla možemo i tu razlikovati nekoliko biljnih zajedinica koje su posebno istražene i opisane baš prema njihovim nalazištima na Velebitu (Horvat). Uz veći broj srednjeovropskih alpskih, arktoalpskih i drugih planinskih vrsta, u njima sudje luje najviše naših biljaka.

Vlažnja i više zaklonjena mjesta, obično na zapadnim i jugozapadnim stranama, vrlo često na mjestima dužeg zadržavanja snijega, obrasla je najbjunija planinska travnjačka vegetacija u dinarskim planinama sa busenastom razvijenom i vrlo bujnom travom prdežinom ili oštom vlasuljom (*Festuca pungens*). Na tim ćemo travnjacima još u ljetnim mjesecima naći najljepše razvijene slijedeće biljke, od kojih su mnoge rasprostranjene samo u našim planinama: kožastolisni krestušac (*Senecio doronicum*), hrvatska zečina (*Centaurea hayhaldi*), žuta sirištara (*Gentiana symphyandra*), bijeli velebitski karanfil (*Dianthus bebius*), alpski ranjenik (*Anthyllis alpestris*), ljubičasti šišak (*Scutellaria alpina*), planinski kotrljan (*Eryngium alpinum*), mahunka (*Biscutella laevigata*), žuti lan (*Linum capitatum*), blijedoliska udovičica (*Scabiosa leucophylla*), ružičasta murava (*Scorzonera rosea*), čuvarkuća (*Sempervivum*) i dr. Redovito se u ovim travnjacima zadržavaju i neki otporniji mediteranci.

Pašnjaci su s oštom vlasuljom najljepše razvijeni istom u južnom dijelu Velebita, odakle se njihov areal prostire dalje prema jugoistoku, gdje zahvaća centralni dio dinarskih planina. Članovi se ove zajednice često sukobljuju sa pripadnicima klekovine planinskog bora u koju često i zalaze. Zbog toga su ta dva oblika pretpolanske vegetacije vrlo često i povezani. Vezu među njima održavaju među ostalim crnuša (*Erica carnea*) i kolovrc (*Ranunculus thora*). Jače obrasle nasebine tih travnjaka čini zajednica sa crvenom vlasuljom (*Festuca rubra*). Zakiseljavanjem prelaze pašnjaci s oštrolisnom vlasuljom u livadu trave tvrdače, na kojoj se zapaža u većem broju primjeraka i bijela čemerika (*Veratrum album*). Tu je onda i vrlo mnogo Šafrana (*Crocus vernus*), puzave petoprstne (*Potentilla tormentilla*) i runjike jednoglavke (*Hieracium pilosella*). Na vlažnijim se mjestima u području oštreye vlasulje naseljuje na Velebitu vrlo bujna zajednica sa hrvatskom zvjezdankom (*Astrantia croatica*), češljastim osjakom (*Cirsium erisithales*), vazdazelenim šašem (*Carex sempervirens*), planinskom šumaricom (*Anemone alpina*) i dr. Zbog osobite bujnosti ovi travnjaci imaju izvjesnih sličnosti sa skupinom visokih zeleni.

Još je zanimljiviji onaj oblik pretpolinskih travnjaka koji se zbog velike otpornosti svojih članova uspio naseliti na izloženim grebenima najviših gorskih lanaca i njihovih vrhova. Tereni su tu vrlo rastrgani, stjenoviti, vrlo često kao nožem sastrugani. Preko tih površina, na kojima plitko tlo trpi od česte smrzavice, puše redovito najjača bura. Niskim, uz podlogu prileglim i duboko zakorijenjenim rastom odudaraju te biljke od inače uspravnih biljaka iz prošlog oblika pretpolinskih pašnjaka. Zbog jakog vjetra u njima je i obraslost uvijek vrlo slaba. Tu je još više naših, najvećim dijelom endemičnih biljaka. Prije svega je tu redovito nazočan sitni šaš (*Carex laevis*) i alpska sunčanica (*Helianthemum alpestre*). Tu je još i: hrvatsko zvonce (*Edraianthus graminifolius*), niska sirištara (*Gentiana clusii*), dinarska oštrica (*Oxytropis dinarica*), mužica runjava (*Androsace villosa*), alpski ranjenik (*Anthyllis alpestris*), Skopolijeva gušarka (*Arabis scopoliana*), modra glavulja (*Globularia cordifolia*), drijak (*Dryas octopetala*) itd. Tu se naseljuju i mnogi planinski lišaji koji se svojim živim bojama ističu među niskim biljkama. Napose su zanimljive one površine koje u gustome sagu pokriva drijas, vrlo lijepa planinska biljka, ukrašena u vrijeme cvatnje brojnim pravilnim cvjetovima bijele boje. I hrvatsko se zvonce u vrijeme cvatnje ističe svojim velikim i modrim cvjetovima. Mnoge biljke iz te zajednice prelaze i na susjedne stijene, slično kao što se i sa stijena mnoge biljke spuštaju u ovaj oblik planinske vegetacije. U povezanosti sa susjednom klekovinom vrlo je dinamična na sličnim mjestima i zvjezdoglavka (*Scabiosa silenifolia*). Sve su to biljke koje u jastučastim ili busenastim oblicima sa dugim korijenom i prileglim rastom predstavljaju prave pionire u obrašćivanju i zaštićivanju ogoljenih terena.

Sličnih naseobina ekstremno prilagođenih biljaka nalazimo i u nižim, obično toplijim predjelima, gdje su neke od tih planinskih vrsta nadomještene nešto termofilnijim oblicima, kao što su npr. bijela sunčanica (*Helianthemum canum*), šarena zečina (*Centaurea variegata*), uskol'sni oman (*Inula ensifolia*) itd. Tu je onda i više grmova kao što su npr.: planinski likovac (*Daphne alpina*), krkavina kamenjarka (*Rhamnus saxatilis*), medvjetka (*Arctostaphylos uva ursi*) i druge vrste koje se upravo natječu u obrašćavanju kamenih i vrlo često pokretnih terena. Nalazimo ih redovito na rubovima točila, pa tako i na površinama sa degenijom (*Degenia velebitica*), koju intenzivnim obrašćivanjem i potiskuju.

BILJKE STIJENA

Iako malobrojan i po vrstama oskudan, biljni je svijet na stijenama, kojih ima po svim d'jelovima Velebita u bezbroj oblika i veličina, najzanimljiviji. Načinost se biljaka na stijenama najviše i ističe, naročito zbog toga što su to od reda vrste koje se odlikuju gustim i busenastim rastom i redovito većim brojem živo obojenih cvjetova. Inače je stijena kao supstrat za naseljavanje viših biljaka vrlo nepovoljna. Brojnije je mogu naseliti samo niže biljke, alge, lišaji i mahovi. Više se biljke zakorjenjuju samo u pukotinama koje se jedva i primjećuju. Zato se u njima obično i nalazi samo malo tla. Osim toga biljke su na tom skućenom prostoru obično izložene jačem isušenju, kao i osjetljivijem zagrijavanju. Na njihov razvitak nepovoljno utječu i nagle topilinske promjene. Zato se tu mogu naseći samo rijetke i naročito prilagođene biljke, koje se zadovoljavaju i s ono malo tla kojeg tu nalaze. Redovito je tu najviše starosjedilaca, endema, koji su tu do nekle i zaštićeni. Izuzetno se stjenjače spuštaju i na okolne terene, najčešće na točila i izložena mesta, gdje je i konkurenca drugih biljaka manja.

Stjenjača nalazimo već i u nižim predjelima, često i uz samu obalu, gdje se razvila karakteristična skupina grebenjača. Osim toga, već su se i na primorskoj strani razvijenije stijene okitile skupinom vrlo lijepih biljaka, među kojima ima i nekoliko endemičnih zvončika (kao npr. *Campanula pyramidalis*, zatim *C. fennstellata*, a južnije i *C. portenschlagiana*). Zvončike su rasprostranjene sve od obalnog pojasa pa do najviših gorskih predjela. Često su i čitave plohe na većim stijenama obrasle samo busenima tih biljaka, kojima se u još višim predjelima pridružuje i *C. waldsteiniana*. Sve se te biljke razvijaju u busenima s mnogo stabljika koje završavaju pravilnim zvončastim i redovito modro obojenim cvjetovima. Uz njih su još česte i neke druge termofitne biljke, kao npr. bjelušina (*Inula candida*), klobučić (*Cymbalaria*), žuti mlađak (*Corydalis ochroleuca*), bjelocvjetna glavatka (*Cephalaria leucantha*), zatim razne vrste luka (*Allium*), gromotulja (*Alyssum*), strupnika (*Scrophularia*) itd.

Daleko se većom raznolikošću oblika ističu stjenjače viših i najviših položaja. Tako se u brdskom pojusu na vlažnim i okomitim, još češće i na nadnešenim plohamama koje su okrenute prema jugozapadu, naseljuju pratilice inače na Velebitu do sada neustanovljene vrste petoprsta, *Potentilla caulescens*, koja je poznata kao česta biljka stijena na ostalim d'inarskim planinama.

Na još više smještenim stijenama, redovito već u preplaninskem pojusu, veće i razvedenije stijene obražuju naši endemi: Kitajbelov pakujac (*Aquilegia kitaibelii*), hrvatska gušarka (*Arabis croatica*), Kitajbelov jaglac (*Primula kitai-belii*), planinska pavitina (*Clematis alpina*) i mnoge druge. Na nekoliko se mesta tim vrstama pridružuje i runolist (*Leontopodium alpinum*). Tu je česta još i Malijeva kamenika (*Saxifraga malyi*), pušina kamenjarka (*Silene saxifraga*), srebrasti planinski stolisnik (*Achillea clavennae*), alpski likovac (*Daphne alpina*), patuljasta ljigovina (*Rhamnus pumila*) i druge.

Na sunčanim se stijenama viših grebena po čitavom Velebitu među stjenjačama naročito ističe bujno razvijena hrvatska bresina (*Micromeria croatica*), inače vrlo slična nešto jače razvijenoj majčinoj dušici. Uz nju se često nalaze još i nježna pjeskarica (*Arenaria gracilis*), sitna pušinica (*Heliosperma pusilla*) i vrlo dekorativna rascjepkana paprat (*Asplenium fissum*). Te se naseobine stjenjača zadržavaju redovito na toplijim i zaštićenijim plohamama, za razliku od onih ekstremno prilagođenih i zbog toga najrjedih vrsta koje u obrašćivanju okomitih, često puta upravo nepristupačnih stijena, prkose najjačem udaru vjetra. U tome sastavu stjenjača prednjači prekrasna Kluzijeva petoprsta (*Potentilla clusiana*), koja je rasprostranjena po čitavom Velebitu. Uz nju nalazimo i velebitsku kameniku (*Saxifraga velebitica*), zatim mali žuti žabnjak (*Ranunculus carinthiacus*), hrvatsko zvonce (*Edraianthus graminifolius*), Skopoljevu gušarku (*Arabis scopoliiana*) itd. Često se s njima u društvu na stijenama, ali vrlo često i uz njih, zadržavaju u većem broju: drijas (*Dryas octopetala*), islandski (*Cetraria islandica*) i bijeli planinski lišaj (*Thamnolia vermicularis*), niska metlika ili omelika (*Genista holopetala*) itd.

Stijene na zasjenjenim mjestima, u šumama, gdje je i više vlage, najčešće su gusto obrasle mahovima koje su skoro redovito prerasli razni lisnatni lišaji. Više biljke su tu razmjerno rijetke (najčešće je nježna merinka, *Moehringia muscosa*). U širim je pukotinama i škrapama vrlo bujno razvijen zdravac (*Geranium macrorrhizum*).

BILJKE TOČILA

Točilarke su u svakom pogledu vrlo otporne i posebno građene biljke koje svojim i po nekoliko metara dugim korijenjem zalaze duboko u podlogu, šire se na sve strane te tako i same doprinose učvršćivanju terena, a time i smanjenju uvjeta za vlastiti opstanak. Zbog toga i vijek mnogih točilarki ovisi o kapacitetu izvora točila, o strmini terena, kao i o dinamici biljaka iz okolne vegetacije.

Među točilarkama, slično kao i među stjenjačama nalazimo redovito najviše autohtonih, našim uvjetima prilagođenih biljaka, često puta pravih endema.

I na Velebitu možemo među prave točilarke uvrstiti poznate biljke dinarskih planina: štitasti ščav (*Rumex scutatus*), makinjak (*Drypis spinosa*), glavičastu mlječiku (*Euphorbia capitulata*), lukicu (*Peltaria alliacea*) i dr. Te biljke nalazimo manje više na svim točilima. Međutim, postoje i mnoge druge točilarkarke koje su specifične za pojedine oblike točila. Tako npr. i na primorskoj i na kopnenoj strani Velebita nalazimo, naročito na prostoru od Visočice do Sv. brda, više točila sa spomenutim makinjakom, kao pionirom u naseljavanju najgibljivijih točila, i sa visokom bujnom zelenim velikim listova, Orsinijevom šapikom (*Heracleum orsinii*). Na takvim točilima raste još i nekoliko karakterističnih vrsta koje su uglavnom vezane na preplaninske predjеле: kožastolisni dragušac (*Senecio doronicum*), niska planinska pušina (*Silene marginata*), snježni lopuh (*Petasites paradoxus*), goli lopuh (*P. glaberrimus*), nježna biljka žutomodrih cvjetova, planinska zjevalica (*Linaria alpina*), planinski odoljen (*Valeriana montana*) itd.

Samo u južnom Velebitu (predio Vaganskog vrha i Golića) naseljuje vlažna (tu snijeg dugo leži) i vjetru izložena točila prekrasna busenasta biljka dinarski rožac (*Cerastium dinaricum*). Ova je biljka inače optimalno razvijena na vrhu Dinare, zatim u Troglavskom kotlu, kao i na drugim dinarskim planinama. Uz nju se redovito nalaze još i: glavičasta mlječika, štitasti ščav, sitna zvončika (*Campanula pusilla*), Skopoljeva gušarka, sjajna šašika (*Festuca nitida*), mesnata režuha (*Cardamine carnosa*) itd.

U pojasu klekovine planinskog bora i preplaninske bukove šume, na strminama koje su izložene najjačoj buri, uglavnom opet optimalno samo u Južnom Velebitu, vrlo su fina točila (npr. ona u predjelu Buljme) obrasla rijetkim planinskim točilarkama, kao što su npr. planinski koporc (*Bunium alpinum*), snježnjak (*Iberis carnosa*), velebitska zvončika (*Campanula velebitica*), Kitajbllov

U nešto niže smještenim točilima, uglavnom na jugozapadnim obroncima u širem području Budakova brda i Šugarskog kraja, na sličnim se površinama sačuvala i najrjeđa velebitska biljka, velebitska degenija (*Degenia velebitica*).

Vrlo ograničeno, tako npr. između sedla G. Zavižana i Balinovca, kao i na Pasarićevom kuku povrh Rosijeve kuće, nalaze se malena točila koja je obilno obrasla kod nas u Hrvatskoj općenito malo poznata biljka sitno devesilje (*Seseli malyi*). Ovu ćemo biljku naći još i na Buljmi, na Malovanu i na Docima. To je mala štitarka koja ima vrlo razvijen, čvrst i odrvenio korijen. S ostalim točilarkama izložena je stalnom obraćivanju drijasa (*Dryas octopetala*), modre glavulje (*Globularia cordifolia*), planinske klečice, modrog vriska (*Saturea subspicata*) i druge.

U ponikvama sa snijegom (vlaga, humus) ispod Novotnjevog kuka u Sjevernom Velebitu, sjeveroistočno od Rosijeve kuće, kao i pod Malovanom u Južnom Velebitu (uglavnom na visini od 1500 m) sačuvao se rijetki endem dinarskih planina, prenska kamenika (*Saxifraga prenja*), a uz nju nekoliko nježnih biljaka istih ekoloških zahtjeva: žuti planinski žabnjak (*Ranunculus carinthiacus*), dvornik živorodka (*Polygonum viviparum*), dvocvjetna žuta ljubica (*Viola biflora*), nježna pušinica (*Heliosperma quadrifidum*), Malijeva kamenika (*Saxifraga malyi*), Skopoljeva gušarka i druge.

Najljepša biljka među točilarkama dinarskih planina modrocvjetna tarčuka (*Aubrieta croatica*) raste isto tako samo na točilima u južnom Velebitu (Malovan, iznad 1700 m).

U ponikvama s većim kamenim gromadama, kao i na već ustaljenim podnožjima točila našeljuje se mnoštvo vrlo bujno razvijenih zeleni koje i inače susrećemo u preplaninskim i planinskim predjelima i na mjestima s mnogo vlage i

humusa u tlu. Tu se okupljaju prije svega razne paprati (kao npr. mirišljiva pa-prat (*Dryopteris villarsii*), zatim sročoliki divokozjak (*Doronicum cordatum*), planinski odoljen (*Valeriana montana*) i još neke druge kojima se u susjedstvu pridružuju još i biljke, općenito prilagođene na slična staništa: ružičasta ljepika (*Adenostyles alliariae*), planinčica (*Trollius europaeus*), modri mlječ (*Cicerbita alpina*), favoroljni žabnjak (*Ranunculus platanifolius*), ženska paprati (*Athyrium filix foemina*), pršljenasti Salamunov pečat (*Polygonatum verticillatum*) i druge.

BILJKE NA IZRAVNO UTJECANIM POVRŠINAMA (korovi, ruderalne biljke, biljke sjećina i paljevina)

Utjecaj čovjeka na promjenu iskonskog biljnog pokrova očituje se i u pojavu biljaka koje općenito imaju znatno veći prostor rasprostranjenosti. U blizini djelovanja čovjeka, kao npr. na površinama sa poljoprivrednim kulturama, uz nastambe, kraj puteva, u blizini mjesta gdje se zadržava krupna i sitna stoka, naseljuju se po svim našim krajevima, pa tako i na Velebitu, redovito iste biljke.

Mnoge korovne i ruderalne biljke, biljke strništa i smetišta, biljke na žitnim poljima, na raznim okopavinama, na ruševinama i na drugim sličnim mjestima, poznate su nam i iz naše najbliže okolice. To su redovito bujno razvijene zeleni, kao npr. razne lobode (*Chenopodium*), koprive (*Urtica*), pelini (*Artemisia*), dvornici (*Polygonum*), trpuci (*Plantago*), šćirevi (*Amaranthus*), kužnjaci (*Datura*), bu-nike (*Hyoscyamus*), sljezevi (*Malva*), stoklas (*Hordeum murinum*) i mnoge druge.

Zbog obilja dušikovih spojeva u tlu neke su tu biljke kao izrazito nitrofilne vrste obično nazočne u velikom broju primjeraka. Naročito je mnogo takvih biljaka na đubrištima, oko staja i torova, na ležištima stoke. Među izrazito nitrofilnim biljkama naročito se ističu već spomenute koprive, zatim bunika, kužnjak, lobode, dvornici itd. Uz torove i staje u gorskim i preplanetinskim predjelima redovito nalazimo brojno zastupane slijedeće vrste: alpski ščav (*Rumex alpinus*), zatim kopljastu lobodu (*Chenopodium bonus-henricus*), oputinu (*Polygonum aviculare*), lesandru (*Smyrnium perfoliatum*), kravljak (*Carlina*), pasji jezik (*Gynoglossum*), čepljez (*Asphodelus*) i dr. Po svome sastavu i izgledu ova je vegetacija vrlo slična onoj koju naletimo i u šumama gdje se duže vremena zadržava stoka.

Nitrofilnog je karaktera i vegetacija koja u gustim skupinama prekriva pronađena mjesta u šumama, zatim sjećine i paljevine. Tu se redovito nagomilavaju u velikim količinama razni biljni otpaci, koji raspadanjem i truljenjem stvaraju vrlo hranjivo tlo. U sastavu te vegetacije, redovito prilagođene i na mnogo svijetla, ističu se neke visoke zeleni, kao npr.: velebilje (*Atropa belladonna*), uskolisna vrbovka (*Epilobium angustifolium*), jagoda (*Fragaria vesca*), malina (*Rubus idaeus*), šumski runolist (*Gnaphalium silvaticum*), konopljuša (*Eupatorium cannabinum*), razne divizme (*Verbascum*) itd. Na starijim se sjećinama nalaze u još bujnjem razvitu: žuti kolotoč (*Telekia speciosa*), gronjasta ivančica (*Chrysanthemum macrophyllum*), zeljasta bazga (*Sambucus ebulus*), crveni golesak (*Melan-drium rubrum*) i druge.

VAŽNIJA LITERATURA

- Adamović L., Die Pflanzenwelt der Adriäländer, Jena, 1929. — Beck-Mannagetta G., Die Vegetationsverhältnisse der illyrischen Länder, Leipzig, 1901. — Degen A., Flora velebitica, I—III, Budapest, 1936—1938. — Horvat I., Vegetacijske studije o hrvatskim planinama. I. Zadruge na planinskim goletima i II. Zadruge na planinskim stijenama i točilima, Rad Jug. Akad. knj. 238 i 241, Zagreb, 1930. i 1931; Brdske livade i vrištine u Hrvatskoj, Acta Botanica VI, Zagreb, 1931; Das Festucion pungentis, eine südostalpin-illyrische Vegetationseinheit, Acta Botanica IX, Zagreb, 1934; Biljni svijet Hrvatske, Zagreb, 1942; Biljno-geografski položaj i raščlanjenost Like i Krbave, Acta Bot. Cr. 20/21, Zagreb, 1962; Vegetacija planina zapadne Hrvatske, Acta Biologica, 2, Zagreb, 1962. — Horvat I. i Horvatić S., Chrysopogoneto-Satureion subspicatae, ein neuer Verband der Brometalia erecti Br. Bl., Acta Bot. 9, 1934. — Horvatić S., Vegetacijska karta otoka Paga s općim pregledom vegetacijskih jedinica Hrvatskog Primorja, Acta Biologica, 4, Zagreb, 1963. — Kušen F., Über die Lebensverhältnisse der endemischen Art Degenia velebitica (Deg.) Hay. auf dem Velebit in Kroatien, Informationes 2, Zagreb, 1963. — Rossi Lj., Grada za floru južne Hrvatske, Prirod. istr. Jug. Akad. 17, Zagreb, 1930. — Schlosser J. i Vukotinović L., Flora croatica, ZFagreb, 1869.

Planinarske transverzale u Jugoslaviji

III. PLANINARSKE TRANSVERZALE U SR SLOVENIJI

U Sloveniji su do sada uspostavljene sljedeće planinarske transverzale:

1. Slovenska planinska transverzala
2. Gorenjska partizanska pot
3. Zasavska planinska pot
4. Ljubljanska mladinska krožna pot.

U toku su radovi na uspostavljanju još dva planinarska puta: Trdinova pot u Dolenskoj Krajini i Koroška transverzala.

Geografske skice za prve tri opisane transverzale nalaze se na posebnom prilogu ovoga broja, a za četvrtu skica je priložena tekstu.

1. SLOVENSKA PLANINSKA TRANSVERZALA

Još 1950. godine na prijedlog profesora Ivana Sumljaka počelo je markiranje Slovenske planinske transverzale. Ona počinje u Mariboru a završava u Kopru. Markirana je u oba smjera pa se može obilaziti i u obrnutom pravcu. Vremenski nije ograničenja, pa njen obilazanje može trajati i više godina. Proteže se preko Pohorja, Kamniških Alpa, Karavanki i Julijskih Alpa sve do jadranske obale. Transverzala nas vodi preko gora, dolina, kroz šume, polja i livade, preko jezera i slapova, kroz pećine i jame, preko kraških vrtača i visokih vrhova, preko blagih primorskih brda, pa sve do jadranske obale. Cijeli ovaj put traje oko 230 sati pješačenja pa se može prijeći za mjesec dana (po 8 sati dnevno, svega oko 800 km). Da bi se transverzalni put razlikovao od ostalih markiranih putova, uz običajenu planinarsku markaciju dodat je broj „1“. Posto bi bilo teško u okviru ovog priloga opisati cijeli planinarski put evo tek nekoliko riječi o planinskim područjima preko kojih vodi transverzala.

Pohorje se pruža u obliku 55 kilometara dugog i 26 kilometara širokog, na jugu izbočenog, a na sjeveru otvorenenog luka, od Dravogradra prema Mariboru. Pohorski greben, srednje visine 1300 m, proteže se bez divljih i izrazito strmih padova koje opažamo u Alpama, a preko glavnih vrhova Mala /1526 m/ i Velika Kopa /1542 m/, zatim Crni vrh /1540 m/ Roglje /1517 m/, Klopni vrh /1335 m/, Zigertov vrh /1345 m/, Sveti Arch /1249 m/ i Bolzenk /1037 m/. Tereni od Slovenj Gradeca do Rogovilca vrlo su slični Pohorju, ali sa nešto izrazitijim strminama. U geografskom pogledu to je kao neka veza između Pohorja i Kamniških Alpa.

Na Pohorju i na području od Slovenj Gradeca do Rogovilca transverzala ima 13 kontrolnih tačaka. To su: Koča nad žičnicom /920 m/, 2. Marioborska koča /1080 m/, 3. Ruška koča /1249 m/, 4. Koča na Pesku /1382 m/, 5. Ribniška koča /1520 m/, 6. Grmovškov dom pod Veliko Kopo /1377 m/, 7. Koča pod Kremsarjevim vrhom /1161 m/, 8. Dom na Uršli gori /1670 m/, 9. Dom na Slemenu /1096 m/, 10. Koča na Smrekovcu /1377 m/, 11. Koča na Luki pod Raduhom /1520 m/, 12. Velika Raduha /2062 m/ i 13. Zavetišče na Grohatu /1682 m/. Cijeli put od Maribora do Rogovilca može se prijeći za oko 36 sati hoda.

Sada nas očekuje pješačenje po Kamniškim ili Savinjskim Alpama. Naziv Kamniške Alpe potječe od grada Kamnika, a Savinjske od rijeke Savinje koja u njima izvire. Kamniške Alpe su prekrasan spomenik prirode. Usprkos tome što su Kamniške Alpe u vezi s Karavankama, ipak se može reći da su one nastavak Julijskih Alpa. Priroda kao da je htjela, gradeći Julijske Alpe, da se još jednom okuša u toj svojoj zadnjoj veličanstvenoj alpskoj gradnji prije nego što se spusti u prostrane ravnice oko Save i Drave. U Kamniškim Alpama očekuje nas uspon na niz visokih vrhova kao što

su Ojstrica /2349 m/, Skuta /2532 m/, Grintavec /2558 m/, Kočna /2540 m/ i Storžič /2132 m/. Vrlo interesantan je spust sa Kočne u češku koču kao i prolazak kroz Turški žlab. Na području Kamniških Alpa (od Rogovilca do Tržiča) ima 13 kontrolnih tačaka: 1. Kocbekov dom na Korošći /1808 m/, 2. Ojstrica /2349 m/, 3. Kamniška koča /1884 m/, 4. Frischaufov dom na Okrešlu /1378 m/, 5. Skuta /2532 m/, 6. Cojzova Koča na Kokrškem sedlu /1791 m/, 7. Grintavec /2528 m/, 8. Kočna /2540 m/, 9. Češka koča /1543 m/, 10. Storžič /2132 m/, 11. Dom pod Storžičem /1050 m/, 12. Tolsti vrh /1714 m/ i 13. Kočna na Krški gori /1582 m/. Put od Rogovilca do Tržiča možemo svladati za oko 37 sati hodanja.

Iz Tržiča put nas vodi na Karavanku. Karavančama nazivamo planinsko područje što čini razdoblje među Savom i Dravom, te veže na jugo-zapadu Julijske, na jugoistoku Kamniške Alpe a na sjeveroistoku Pohorje. Grebenom Karavanki ide i granica između Jugoslavije i Austrije. Pravac pružanja je od zapada na sjeveroistok u dužinu od 120 kilometara. Kao i Kamniške i Julijske Alpe, i Karavanku su na sjevernoj strani oštре oblikovane, razrovane i kamenitije, dok su južne strane daleko oblike. Sa Karavanki se pružaju prekrasni vidici na Kamniške i Julijske Alpe.

Na području Karavanki, ima 5 kontrolnih tačaka: 1. Kostanjevčeva koča na Dobrči /1520 m/, 2. Begunjščica /2063 m/, 3. Roblekova dom na Begunjščici /1757 m/, 4. Valvazorjev dom /1180 m/, i 5. Dom pristava na Javorinskem Rovtu /930 m/. Put od Tržiča preko Karavanki do Mojstrane možemo savladati za oko 17 sati hoda.

Dolaskom u Mojstranu započet ćemo pješačenje po visokim vrhovima Julijskih Alpa. Karakterizira ih izvanredna člankovitost pojedinih gorskih ogranka i divlje romantične alpske doline među pojedinim okomitim stijenama. Divno je iz tih dolina posmatrati lijepo oblikovane oštре vrhove, naročito poslije kiše kada se vrijeme isčisti. Ima tu ledenjaka, snijega, kristalno čistih alpskih jezera, slapova i tjesnaca. Ukratko rečeno, krasna je to skupina najrazličitijih kontrasta. Julijske Alpe dijelimo na Mangritsku, Razorskiju, Triglavsku i Ečehinsku skupinu. Svaka skupina sadrži izvjetan broj visokih vrhova.

Na području Julijskih Alpa od Mojstrane do Cerkna moramo u dnevnik otisnuti 26 kontrolnih pečata i to: 1. Aljažev dom u Vratih /1015 m/, 2. Stanicev dom pod Triglavom /2332 m/, 3. Triglavski dom na Kredarici /2515 m/, 4. Aljažev stolp na Triglavu /2863 m/, 5. Dom Planika /2404 m/, 6. Tržaška koča na Doliču /2120 m/, 7. Pogačnikov dom /2052 m/, 8. Razor /2601 m/, 9. Prisojnik /2547 m/, 10. Poštarška koča na Vršiću /1725 m/, 11. Tičarjev dom na Vršiću /1620 m/, 12. Erjavčeva koča na Vršiću /1515 m/, 13. Jalovec /2643 m/, 14. Zavetišće pod Splico /2050 m/, 15. Koča pri izviru Soce /786 m/ 16. Koča Zlatorog u Trenti /622 m/, 17. Zasavska koča na Prehodavcih /1932 m/, 18. Dom pri Tri-

glavskih jezerih /1683 m/, 19. Dom na Komni /1525 m/, 20. Koča pod Bogatinom /1513 m/, 21. Gomiščkovo zavetišče na Krnu /2210 m/, 22. Koča na Razor planini /1300 m/, 23. Vogel /1923 m/, 24. Rodica /1965 m/, 25. Koča na Crni prsti /1844 m/ i 26. Koča na Poreznu /1602 m/. Za obilazak Julijskih Alpa od Mojstrane do Cerkna utrošit ćemo oko 80 sati pješačenja.

Iz Cerkna nas transverzala vodi prema moru. Pod svježim utiskom Julijskih Alpa put polako gubi interesantnost s čisto planinarskog stanovišta. Ali ako spomenemo Postojnu, Skočjanske Jame, Slavnik, Socerb itd, vidjet ćemo da je njen proizvodnja opravданo. Od Cerkna do Kopra (posljednji žig je u Hotelu Adria u Ankaranu) moramo u dnevnik otisnuti još preostalih 17 pečata: 1. Zavetište na Sivki /910 m/, 2. Koča na Hleviških planinah /907 m/, 3. Vojško /1087 m/, 4. Mali Goljak /1495 m/, 5. Iztokova koča pod Goljaki /1218 m/, 6. Zavetište Antona

Bovčerja na Čavnu /1242 m/, 7. Dom na Javorniku /1220 m/, 8. Zavetište pri Abramu /915 m/, 9. Vojkova koča na Nanosu /1248 m/, 10. Predjana /503 m/, 11. Sv. Trojica /1123 m/, 12. Vremščica /1126 m/, 13. Skočjanske Jame /393 m/, 14. Slavnik /1028 m/, 15. Socerb /446 m/, 16. Tinjan /371 m/, 17. Ankaran /9 m/. Iz Ankaranu do Kopra motornim čamcem ili autobusom. U etapi od Cerkna do Ankaranu ima blizu 70 sati pjesačenja.

Slovenska planinarska transverzala danas je postala pojam, o čemu će nas najbolje uvjeriti pouatak da je do kraja 1965. godine izdato 13.000 transverzalnih dnevnika dok 300 planinara posjeđuju vrijedan planinarski trofej, transverzalnu značku. Godine 1964. izaslo je drugo izdanje voća po transverzali »o Slovenskim gorama« koji sadrži 23 skice i detaljan opis puta, pa je razumljivo da je u dnevnik potrebno naručiti i vodič. Transverzala je pod upravom Planinske zvezde Slovenije, Ljubljana, Dvoržakovu ulicu 9.

DOPUNA SLOVENSKE PLANINSKE TRANSVERZALE

Iako je Slovenska planinarska transverzala najduža u Jugoslaviji mnogi planinari izrazili su želju da bi ona trebala obuhvatiti još neka planinska područja Slovenije.

Komisija za Slovensku planinsku transverzalu razmatrala je taj prijedlog i odlučila da transverzala ostane ista kao i do sada, ali je izabrala 17 obaveznih kontrolnih tačaka kao dopunu transverzale. Obavezne kontrolne tačke su: Kum, Gospodina na Gorjancima, Mirna Gora, Slivnica, Krim, Veliki Snežnik, Boč, Peca, Kofce — Veliki vrh, Selo u Prekmurju, Gomila u Slovenskih Goricah, Zavcarjev vrh na Kozjaku, Menina, Ratitovec, Skrlatica, Mangrt i Kanin.

Osim obaveznih, izabrala je još niz kontrolnih tačaka od kojih treba izabrati dvadeset, s time da bar deset od njih budu vrhovi iznad 1000 metara nadmorske visine. Kontrolne tačke po izboru su: Trata, Rog — baza 20, Janče, Zasavica gora, Moravska gora, Polhograjska grmada, Veliko Kozje, Bohor, Liscica, Pekel (Borovnica), Paški Kozjak, Olševo, Brana, Turska gora, Krvavec, Stol, Golica, Slatka gora pri Poljčanah, Košenjak, Mrz-

lica, Rogatec pri Lučah, Lubnik, Vodiška Planina (Jelovica), Dražgoše, Rjavina, Urbanova Špica, Cmir, Debela Peč, Pršivec, Kanjavec, Bogatin, Rombon, Matajur, Bavški Grintavec, Planinski muzej v Trenti, Alpinetum »Julijana« v Trenti, Spik, Mojstrovka, Skalnica (Sv. Gora) pri Solkanu i Trstelj.

Za ovu dopunu Slovenske planinske transverzale nisu uvedeni posebni pečati. Vrijeme obilaska pojedinih kontrolnih tačaka je neograničeno. Da je planinar obišao 17 obaveznih i 20 kontrolnih tačaka po izboru dokazuje obični planinarski pečati, fotografije ili detaljan opis puta. Planinari koji prodaju Slovensku planinsku transverzalu dobivaju značku za tu transverzalu, a kada predu njenu dopunu (sedamnaest obaveznih i dvadeset kontrolnih tačaka po izboru) dobijaju posebnu počasnu značku. Tu značku može dobiti samo onaj transverzalac, koji je obišao i osnovnu transverzalu. Pečati se stavljuju u dnevnik za dopunu koji se može naručiti na adresi: Planinska zvezda Slovenije, Ljubljana, Dvoržakova 9.

2. GORENJSKA PARTIZANSKA POT

Na području Gorenjske djeluju mnoga planinarska društva: »Domžale«, »Kammike«, »Kranj«, »Tržič«, »Radovljica«, »Jesenice«, »Mojstrana«, »Gorje«, »Bohinjska Bistrica«, »Podbrdo«, »Cerkn«, »Železniki« i »Škofova Loka«. Planinarsko društvo »Kranj« iz Kranja u suradnji sa spomenutim društvima pustilo je u obilazak 1964. godine planinarsku »Gorenjsku partizansku potu«. Dužina čitanog puta iznosi preko 500 kilometara.

Prvi kontrolni pečat puta nalazi se u PD »Kamnik« u Kamniku odakle planinarski put vodi u Kamniške planine. Kamniške Alpe treba razlikovati od Kamniških planina. Posljednje su prostirajući se pašnjaci u predgorju Kamniških Alpa. U domu na Veelikoj planini je druga kontrolna tačka, a treća u Kocbekovom domu na Korošici.

»Slovenska planinska transverzala« i »Gorenjska partizanska pot« prvi put se sastaju u Kocbekovom domu na Korošici. Uspoređujući njihove skice planinari će zapaziti da »Slovenska planinarska transverzala« i »Gorenjska partizanska pot« imaju dosta zajedničkih kontrolnih tačaka i na Karavankama i u Julijskim Alpama. »Gorenjska partizanska pot« vodi i na Triglav. »Slovenska planinarska transverzala penje se na Triglav kroz dolinu Vrata, dok »Gorenjska partizanska pot« vodi kroz Kot. Transverzale se razilaze kod Partizanske bolnice »Franja«. »Slovenska planinska transverzala« vodi na jug prema moru, dok »Gorenjska partizanska pot« obilazi još niz kontrolnih tačaka da bi završila u Kranju, gdje je zadnji pečat u PD »Kranj«.

Evo detaljnijeg pravca ovog planinarskog puta počev od njegovog ishodišta do kraja: Kamnik-Stahovica — Crna — Velika planina — Dol — Presedlaj — Korošica — Kamniško sedlo — Kotiči — Turska gora — Mala vratca — Cojzova koča — Kalški greben — Kravac — Davovec — Kokra — Javorjev vrh — Hudičev boršt — Kalšće — Storžič — Velika Poljana — dom pod Storžičem — Javorniško sedlo — Javornik — Medved — Zaipotok — Pungrad — Sija — Kofce — Plaz — Spomenik — Roblekova dom — Draga — Begunje — Rodine — Reber — Milovanovićev spomenik — Zabreška planina — Žirovnika planina — Valzajvorjev dom — Koroška Bela — Javornik — Poljane — Planski vrh — Zakop — Ravne — Spomenik — Zg. Radovna — Kosmač — Kot — Staničeva koča — Kredarica — Triglav — Planika — Vodnikova koča — Toč — Srenski preval — Lipanca — Goreljev — Gorjuše — Koprivnik — Boh. Bistrica — Ravne — Mencigerjeva koča — Planina za Liscem — Crna prst — Kobla — vrh Bače — Petrovo brdo — Porezen — Labinjske lehe — Poljana — bolnica Franja — Crni vrh — Blegoš — Marenkovec — Farji potok — Zalilog — Prtoč — Ratitovec — Lom — Ledine — Rovtarica — Vodiška pl. — Mošenjska pl. — Dražgoše — Jare — Preval — Mohor — Selica — Golica — Rovt — Stari vrh — Delnice — Crni vrh — Lubnik — Škofova Loka — Križna gora — Planica — Čepule — Javornik — Pševo — Kranj.

Kontrolne tačke transverzale: 1. Kamnik — pl. drustvo, 2. Dom na Velikoj planini, 3. Kocbekov dom na Korošici, 4. Kamniška koča, 5. Cojzova koča, 6. Dom na Kravcu, 7. Kokra — spomenik (gostilna Arnež), 8. Dom Kokrškega odreda na Kalisiču, 9. Storžič — vrh, 10. Dom pod Storžičem, 11. Dom na Kofah, 12. Spomenik francoškim žrtvam, 13. Roblekov dom, 14. Koča v dragi, 15. Čegunje — muzej NOB, 16. Valvazorjev dom, 17. Poljane — spomenik (gostilna Rozman), 18. Dom na Ravnah, 19. Zg. Radovna, 20. Stančeva koča, 21. Triglavski dom, 22. Triglav, 23. Planina, 24. Vodnikova koča, 25. Lipanjska planina (pl. koča),

26. Goreljk (vila Jelka), 27. Koprivnik (kmetija Korošec), 28. Mencigerjeva koča, 29. Crna prst, 30. Porezen, 31. Bolnica Franja, 32. Crni vrh, 33. Blešč, 34. Davča (kmetija Marenkovec), 35. Prtoč (plan. koča), 36. Koča na Ratitovcu, 37. Vodniška planina (Partizanski dom), 38. Dražgoše (okrepčevalnica P.D.), 39. Mohor, 40. Stari vrh, 41. Delnice, 42. Dom na Lubniku, 43. Škofja Loka (muzej NOB), 44. Planica (kmetija Kaltneker) i 45. Kranj (planinsko društvo).

Transverzala je pod upravom PD »Kranj« iz Kranja gdje se može naručiti i transverzalni dnevnik.

3. ZASAVSKA PLANINSKA POT

Zasavlj nazivamo u Sloveniji obično ono područje koje se prostire s obje strane Save, počev istočno od Ljubljane pa do granice Hrvatske. Dolinom Save prolazi važna željeznička pruga, dok je Zidani Most jedna od najvažnijih raskrsnica Slovenije. Da spomenemo bar veća mjesta Zasavlj koja su se poslije oslobođenja razvila u moderne male gradove: Litija, Zagorje, Hrastnik, Trbovlje i Radeč.

Zagorje je turističko mjesto udaljeno od Ljubljane 32 km, a poznato je po tradicionalnim karnevalima. Zagorje je važno rudarsko naselje udaljeno 47 km od Ljubljane. Od Zagorja, a dolinom potoka Medija, vodi cesta za Medijske Toplice, gdje se nalaze bazeni sa termalnom vodom. Zagorje i Medijske Toplice su polazne tačke za Zasavsku goru, gdje je izgrađena i planinarska kuća na visini od 849 m. Sjeverno od Zagorja je Čemšenička planina gdje se također nalazi planinarska kuća na 1206 m. Trbovlje se poslije oslobođenja razvilo u lijep i modern gradić sa oko 20.000 stanovnika. Ima autobusne veze sa Ljubljano. Celjem te se susjednim Hrastnikom i Zagorjem. Najposjećenija izletišta Trbovlja su Partizanski vrh (985 m) i Mrzlica (1119 m) gdje se nalaze i planinarski domovi. Da spomenemo i Kum (1219 m), najviši vrh Zasavlj, odakle se pruža prekrasan pogled na Kamniške i Julijske Alpe i na sve okolne vrhove Zasavskog planinarskog puta. Na vrhu Kumu nalazi se planinarski dom, crkvica u kojoj su djelovali i prosvjetitelji Primož Trubar, Simon Gregorčič i Anton Aškerč i TV toranj, koji nam izdaleka služi kao orientacija na našem putu. Hrastnik leži u uskoj dolini potoka Bobnarice, pritoka Save. Iz Hrastnika je najlakši pristup u plan. dom na Kalu (956 m). Da spomenemo još i Radeče koje leži na ušću potoka Sopote u Savu. Nedaleko od Radeča je žel. stanica Breg, polazna tačka na Lisce, gdje se također nalazi planinarski dom. Na području Zasavlj nalaze se još slijedeći planinarski domovi: Gorski dom »Bistrice ob Sotli« (618 m, najlakši pristup iz Kumrovec). Od Senovega je najlakši pristup u planinarski dom »Bohor«. Skloniste »Kopitnik« udaljeno je od Zidanog Mosta 1 sat i 30 minuta. Za sat možemo od skloništa stići u novi planinarski dom u Gorah (791 m). I na kraju da spomenemo planinarski dom Janče (794 m). Najlakši pristup ovom domu je od žel. stanice Jevnica.

Na Zasavlju se nalazi mnoštvo spomenika iz srednjeg vijeka. Na mnogim istaknutim mjestima nalaze se i danas ostaci ruševina starih dvoraca, Zelene livade, njive, vinograd, šume, a u zelenili skrivena naselja, harmonična su slika najrazličitijih kontrasta. Na području Zasavlj djeleju mnoga planinarska društva kao »Trbovlje«, »Hra-

stnik«, »Kum«, »Zagorje« i druga. Ta društva su spomenute planinarske domove povezala markacijom i markirani put 1958. godine pustila u obilazak pod nazivom »Zasavska planinska pot«. Planinarski put počinje u Kumrovcu i odmah prelazi u Sloveniju te završava na Kumu. Može se obići za 6 — 7 dana.

Pravila transverzale ne propisuju smjer puta. Važno je sakupiti 14 kontrolnih pečata, a redoslijed je prepušten svakom obilazniku na volju. Preko uobičajene markacije nalazi se slovo »Z«. Iz priložene skice, kontrolnih tačaka i udaljenosti izraženih u satima, planinari će lako napraviti plan za obilazak transverzale.

1. Kumrovec (rodna kuća M. Tita (234 m)	—	sata
2. Gorski dom — Bistrice ob Sotli (618 m)	2	"
3. Bohor (1023 m)	7	"
4. Lisca (997 m)	6	"
5. Lovrenc — Kozje (987 m)	3	"
6. Kopitnik (914 m)	4	"
7. Gore (791 m)	1	"
8. Kal (956 m)	5	"
9. Mrzlica (1119 m)	1	"
10. Partizanski vrh (985 m)	3	"
11. Čemšenička planina (1206 m)	2	"
12. Zasavska gora (849 m)	4	"
13. Janče (794 m)	6,30	"
14. Kum (1219 m)	9,30	"

I na kraju jedna napomena. Po dolasku na Zasavsku goru imamo dvije mogućnosti — da se spustimo do žel. stanice Jevnica, odakle ćemo se uputiti u dom Janče. Povratak istim putem na Jevnicu, te vozom do žel. stanice Sava, a odavde prema Kumu — 6 sati hoda. Druga varijanta sa Zasavsko gora je produžiti pješačenje u Janče (6,30 sati hoda) i dalje prema Kumu (9,30 sati hoda). Kumu se može prići i iz Radeča, Zidanog Mosta, Trbovlja i Zagorja, dok je najpodesniji priaz od žel. stanice Hrastnik — oko 3 sata.

U novom izdanju vodiča »Po slovenskih gorah« (Ljubljana 1964) u kome je detaljno opisana »Slovenska planinska transverzala«, nalazi se i detaljan opis ovog planinarskog puta. Put je od njegovog osnivanja do kraja 1965. godine obišlo 718 planinara. U tom razdoblju izdano je 2300 iskaznica.

Putom rukovodi Koordinacijski odbor zasavskih planinarskih društava — Zagorje ob Savi, gdje se može naručiti i iskaznica.

4. LJUBLJANSKA MLADINSKA KROŽNA POT

Omladinski odsjek PD »Ljubljana — Matica« pušto je u obilazak kružni markirani planinarski put pod nazivom »Ljubljanska mladinska krožna pot«. Put je namijenjen omladini i djeci školskog uzrasta Ljubljane. Kao što se može naslutiti iz njegova naziva, kružni put prolazi okolinom Ljubljane.

Nigdje se od samog grada ne udaljava više od 25 kilometara. On, dakle, vodi kroz predgorje Kamniških Alpa, jednim dijelom Krasa i terenom Ljubljanske kotline. Prosječna nadmorska visina puta je oko 1000 metara, a njegova dužina iznosi oko 150 kilometara.

»Ljubljanska mladinska krožna pot«

Put se može obilaziti i u etapama, pa je time jedno steknu iskustva za obilazak ostalih, težih mlađim Ljubljancima omogućeno da čitav niz transverzala. Evo, kontrolnih tačaka »Ljubljanske mlađinske krožne poti«:

1) Smarna gora	Gostilna pri cerkvi
2) Rašica	Gostilna pri Knezu
3) Mengeška koča	Trojica št. 1
4) Trojica	Koterija 9 (gostilna)
5) Sv. Miklavž	Planinski dom
6) Janče	na vrhu
7) Kucelj	Restavracija pri jami
8) Taborska jama	Gostilna v zadružnem domu
9) Turjak	Turistički dom
10) Kurešček	Turistički dom na Krimu
11) Dom v Iškem Vintgarju	Rakitna 57 (gostilna)
12) Krim	Pokojišče (trgovina)
13) Rakitna	Dom pri razglednom stolpu
14) Pokojišče	Vrh nad Rovtami (gostilna)
15) Zaplana	Koreno 8 (pri Tončki)
16) Trije Kralji	Kaseta na vrhu
17) Koreno	Gostilna Topol št. 1
18) Polhovgrajška Grmada	
19) Katarina	
20) Slavkov dom	

5. TRDINOVA POT — DOLENJSKA TRANSVERZALA (u pripremi)

I na kraju, evo, nekoliko riječi o budućoj dolenskoj planinarskoj transverzali, koju priprema planinarsko društvo »Novo Mesto« u Novom mestu. Put će prolaziti najlepšim krajevima Dolenske Krajine. Njegova trasa prolazit će jednim manjim dijelom i Karlovačkom transverzalom, čija opet trasa djelomice vodi upored sa kružnim putom »Kroz Samoborsko gorje« (Zitnica—Jarušje). Tako će Samoborsko i Zumberačko gorje biti povezano

sa Kočevskim Rogom dobro markiranim putevima. U početku je postojala namjera da novi put dobije naziv »Dolenjska transverzala«, ali je kasnije pre-vagnuo naziv »Trdinova pot«. Janez Trdina bio je zasluzni književnik Dolenske Krajine. Po njemu je najviši vrh Žumberačke gore (Gorjanaca) dobio ime Trdinov vrh. Otvorenje puta očekuje se u toku ove godine.

6. KOROSKA TRANSVERZALA (u pripremi)

U toku je izvedba planinarskog puta koji će u stvari biti koruška planinarska transverzala. Na izradi sudjeluju nekoliko planinarskih društava u Koruškoj. Do sada je u potpunosti dovršen onaj

njezin dio koji pripada planinarskim društvima u Međicama i Prevalju. Očekuje se da će put biti predan prometu u toku ove godine.

BOŽIDAR VELJKOVIĆ, Beograd

Hej, krasiv si Irin-Pirin...

Bila je subota puna sunca u prvoj polovini avgusta. Promenili smo tri autobusa i prošli gotovo celu Pirinsku Makedoniju da bismo od Rilskog manastira do južnog podnožja planine Rile stigli u grad Bansko. To je najčešće ishodište za Vihren — najviši vrh Pirina, koji sa Rilom i Balkanom čini najveće planinske masive Bugarske.

Od Banskog ima još 15 kilometara druma do planinskog doma »Vihren« ili, kako je još poznat, »Eltepe«. Tri kilometra bliže nalazi se dom »Benderica« u čijem dvorištu je bilo desetak velikih šatora sa poljskim krevetima. Mnogi su tu prebivali i po više od nedelju dana obilazeći Pirin.

Nastavili smo put kamionom koji iz Banskog polazi ispred Turističkog doma, moderno opremljenog sa nekoliko desetaka ležaja. Tu smo kupili mape i značke Pirina.

PRVO VIĐENJE

Vihren se video iz daleka. Ravna je Pirinska Makedonija pa se vrh pojavi na horizontu skoro stotinu kilometara daleko od njega. To je siva kupasta masa koja se ustrmila ka plavetnu nebu, ka vrhu sve više bela da bi se na kraju završila snežnom »kapom« koja se obično odupre suncu leta. Docijene zapazite da glavni vrh ima nekoliko suseda po obliku i osobinama sličnih njemu.

Što smo se više približavali Vihrenu, gotovo sve do njegovog podnožja, on je licio na jedan veliki, veoma veliki kamen koji se osnovicom oslonio na zemlju i vrhom posegao ka visini sa željom da bude najviši. Postao je najviši samo na Pirinu. Sa 2.915 metara nadmorske visine Vihren je treći na Balkanu, posle Musale i Olimpa, a za 52 metra nadvisio je naš Triglav.

DOMOVI

Mi smo odseli u domu »Vihren«, koji je poznatiji kao »Eltepe«. Izišli su nam u susret kao strancima i u prepunom domu, sa oko 300 ležaja, odredili sobu sa 10 ležaja. Gotovo u svim sobama kreveti su na sprat.

Smostili smo se, a onda nas je naš prijatelj i vodič, planinar iz Sofije, pozvao na ručak. Sa našim dehidriranim supama i konzervama odveo nas je u manju zgradu iza doma. Na spratu su dve prostorije sa skupnim ležajevima gdje obično odseda omladina.

Dole su dve prostorije. Najpre trpezarija sa oko 20 stolica. Na stolovima čaršavi. U uglu metla. Druga prostorija je kuhinja. Stari šporet još dobro služi.

U velikom čajniku bilo je toplog čaja. Ako imate svoj šećer — pijte! Ali ne zaboravite da na kraju dolijete vodu sa česme koja je tu u kuhinji. Iznad česme je polica sa desetak šolja za čaj i toliko tanjira, viljuška i kašika, zatim dva lonca, tri šerpe i dva tignja. Sve je bilo čisto. Tako ste zatekli, a kada se uslužite — tako mora i ostati. Između dva ekserra razapeta sudopera se sušila, kao jedina opomena.

O drvima se sami brinete. Okolo doma ima suvaraka i grančica, treba ih samo pokupiti i doneti.

Upotreba ove kuhinje i trpezarije je besplatna.

Bilo nam je žao što domaćinima nismo mogli da se pohvalimo da sve to imamo i mi u našim domovima.

U ovom domu ima i, da tako kažemo, nezvanična prodavnica povrća i hleba. Za svoje potrebe dom se ovim snabdeva kamionom iz Banskog. A kada je već tako, zašto da planinari u svom domu ne mogu da kupe paradajis, papriku, kruške ili hleb. Platiće nešto skuplje nego što to dom kupuje, odnosno po ceni kakva je u prodavnici. Tako i dom ima svoju računicu a planinari korist.

PEČATI

Pored domskog pečata i pečata vrha Vihrena ovde smo »zaradili« još jedan. To je poseban pečat vrha Vihrena za specijalne knjižice, koje mogu da se kupe u svakom domu ili društvu. U tim knjižicama ima određena mesta za pećate najviših vrhova 7 planinskih masiva. Bugarske — Persenk (2091 m) na Rodopima, Bogdan (1604 m) na Srednjoj Gori, Ruen (2252 m) na Osogovskim planinama, Musala (2925 m) na Rili, Crni vrh (2285 m) na Vitoši, Vihren (2915 m) na Pirinu i Botev vrh (2376 m) na Staroj planini. Onome ko osvoji sve ove vrhove Turistički savez Bugarske (tako se u Bugarskoj zove planinarska organizacija) dodeljuje značku »Osvajač najviših vrhova«. Videli smo mnoge koji su želeli da osvoje ovu značku. Među njima je bilo ne samo omladinaca i sredovečnih planinara, već i dece i penzionera. Vreme u koje će se osvojiti ovi vrhovi nije ograničeno.

Knjižice »Osvajač najviših vrhova« nisu skupe pa smo ih i mi kupili. Vihren je bio treći vrh koji smo osvojili. Verovatno nećemo nikada ostvariti želju, da dobijemo značku, ali smo knjižice doneli sa sobom možda kao podstrek za razmišljanje o novim oblicima pobuđivanja aktivnosti naših planinara.

LJUDI, LJUDI...

Iskoristili smo popodne da napravimo tročasnovnu šetnju. Ostavili smo dom Eltepe i bugarske planine koje smo upoznali i pošli da obiđemo okolinu. Vremena je malo ali hteli smo da vidimo što više od planine u koju su planinari Bugarske zaljubljeni. Vratili smo se kad je i sumrak prošao. Tako nismo bili svedoci onog što se u međuvremenu dogodilo u domu.

Kada smo krenuli u šetnju ostavili smo nekoliko stotina planinara a sada smo zatekli nekoliko stotina više od hiljadu. Došli su peške, autobusima, kamionima, ličnim automobilima. Nije bio ni slet, ni zbor, ni smotra planinara. Jednostavno: bila je subota u prvoj polovini avgusta puna sunca. Divan dan za izlet, za uspon na Vihren. Pogrešio bih ako bih rekao da su tu bili samo aktivni planinari, jer je bilo mnogo i onih koji vole da o vikendu krenu u prirodu a samo po nekad na visoke planine.

Pripreme za spavanje bile su u toku. Hodnici, predoblja, trpezarije pretvorile su se u spavaonice. Ponudili smo deo naše sobe ali nisu prihvatali. Kreveti su postali i podovi karoserija kamiona i sedišta autobusa. I uz to, niko nije vikao na domara niti se neko ljutio na one koji su imali pravi krevet.

Sutra su svi oni krenuli da se poklone Vihrenu.

USPON

Na velikoj reljefnoj mapi sa vremenskim rastojanjima, pisalo je da uspon na Vihren traje 4 i po časa. Vodič je rekao da ćemo uspon započeti u 5 ujutru. Imao je pravo, jer se staza nalazi na istočnoj strani pa nije lako boriti se sa velikom i dugom strminom i suncem. Usput nigde ni jedno drvo. A kako bi se i odr-

Vihren (2915), najviši vrh Pirina

žalo na golom kamenu. Jedino su u malim pukotinama trava i po koji cvet uspeli da se održe. Tako je na Vihrenu, ali ne i na Pirinu, koji je inače veoma bogat sumama, a mi smo videli crnogoricu.

Neki su krenuli i pre nas, ali sa manje snage te smo ih sustizali, izmenjali po koju reč na kratkom zastanku i hitali prema vrhu. U nogama smo već imali osam dana hoda preko Rile, pa smo uspon lakše savladali. Stigli smo na vrh, do male piramide, za dva i po časa.

Vrhovi Vihrenove skupine veoma su slični: grebeni od po kilometar-dva sa strmim stranama, a od Vihrena su na jug i zapad. I Svi su izgledali kao da su jedan, samo jedan, ali ogroman kamen. Bila je to divna panorama ispunjena belim gromada. Na drugoj strani, na jugo-istok i istok, svetlela su mnoga jezera Pirina. Čovek se zapita: koliko li ih ima? Rekli su nam da Pirin krase 153 planinska jezera.

Prošao je jedan sat odmora a onda smo videli nešto što se valjda može da vidi samo na Vihrenu u neku nedelju avgusta punu sunca. Jedan po jedan na vrh su pristizali planinari. Neki su tek tada polazili iz doma, pa se na plećima planine videla kolona duga 4 i po časa! Očevi su nosili dvogodišnje mališane a starci su se pomagali štapom. Sunce je ogrejalo pa se košulja i vindjaka natopi znojem. Šta to mari! Treba se na Vihren popeti, treba sa Vihrena na Pirin pogledati! A to je ono što se pamti, svejedno da li se na Vihren ide prvi, četvrti ili dvanaesti put. Svaki bugarski planinar će vam reći: »Dogadjaj je to sa Vihrena pogledati na krasiv Irin — Pirin.«

U Bugarskoj je odnegovan kult prema planini, na čemu možemo da im zavidimo, a posebno veliki kult prema Pirinu. Sećam se. Pola časa je prošlo od kada smo krenuli na uspon. Pored staze smo naišli na jednu poveću gromadu koja je jednu stranu imala dosta zaravnjenu. Planinari su je iskoristili da na njoj ispišu stihove pesnika, velikog ne samo u Bugarskoj već i na Balkanu, Hriste Boteva. Bio je pesnik na Pirinu, zaneo se lepotom planine i napisao svoje najlepše stihove, možda najlepše stihove ispevane u slavu lepote planine, kada se kao najveći romantičar zaneo i podario nam pesmu »Hej krasiv si Irin — Pirin.«

Zato u meni i jest želja da jednom ponovo podem na Vihren, da jednom ponovo vidim krasiv Irin — Pirin.

Da mu se još jednom poklonim.

BRANIMIR ŠPOLJARIĆ

Povodom svladavanja smjera »Klin« u Anića kuku

Ispred motela u Starigradu — Paklenica, na Jadranskoj magistrali, stajala su trojica neobrijanih mlađića. Naprtnjače pokraj njih, velike i teške, a na nogama penjačice, odavale su da to nisu obični autostopisti. Lica su im govorila da su umorni i neispavani. Jedan od njih ustrajno je preturao po depovima.

— Koliko nam je na kraju ostalo? — nervozno ga zapita drugi član trojke.
— Oko pola kilograma kruha — glasio je odgovor.

— A šta će biti s proslavom? — javio se treći.

I eto iznenadenja! Između klinova, zamki i karabinera našlo se još za pola litre crnog dalmatinskog vina. Mogao se proslaviti uspjeh.

Kasnije, nakon dugog nagovaranja, dozvolio im je šofer jedne velike hladnjake da se ukrcaju između smrznutog mesa. Zaspali su umotani u spavaće vreće, osjećajući se kao u bivaku negdje na ledenim liticama Centralnih Alpa. Međutim, sada je bilo najvažnije vratiti se kući u Zagreb.

Događaj datira iz oktobra 1961. godine. Vijest se ubrzno proširila u alpinističkim krugovima: Nedо Jakić, Matija Mlinac i Davor Ribarović ispenjali su lijevi krak »Y« u stijeni Anića Kuka. Ekstremno teški uspon koji je dobio naziv »Velebitaški smjer« trajao je dva dana. Ocjena uspona: VI.

Pravi alpinista ne podcjenjuje niti jednu planinu, makar se duljina smjerova ne kreće više od 250 metara, kao što je to npr. slučaj na Kleku. Upravo na tako kratkim relacijama hrvatski su alpinisti uspjeli steći sadašnji svoj renome u evropskim okvirima. Od 13 smjerova i varijanta dva nose ocjenu V stupnja težine, a četiri VI i VI+. Upravo 1965. g. ispenjana je jedna od najtežih varijanta kod koje je bilo mnogo pokušaja i odustajanja. Nedо Jakić i Miro Pleško uspjeli su nakon punih šest sati penjanja popeti se tom novom varijantom »HPD«-ovog smjera. Ova varijanta nije duža od stotinu metara. Po izlasku iz stijene obojica su izjavili, da je to bilo iskušavanje materijala i snaga za »Klin« u Paklenici.

— Kad presječem »Y« na dvije polovine bit ću najsretniji — rekao je Jakić.

U nekoliko je navrata Nedjeljko Jakić ispitivao mogućnost prolaza kroz stijenu Anića Kuka na njezinom najtežem prevjesnom dijelu, tj. direktno od podnožja na vrh. Nakon što je ispenjao zajedno s Matijom Mlincem i Davorom Ribarovićem vrlo teški već spomenuti »Velebitaški« prvenstveni smjer, ušao je ponovno 1963. godine u stijenu radi ispitivanja. Slijedeće godine također ispituje stijenu pa je dospio do ulaza u sam »Klin« oko tri dužine užeta. I konačno, godine 1966. s vrlo dobrom kondicijom izvršen je napad na stijenu. Trajao je pet dana i četiri noći. Sam ovaj podatak nam već dosta govori o težini uspona, jer tako dugo zadržavanje u stijeni koja je visoka svega 350 m, zaista je presedan u hrvatskom alpinizmu.

Alpinisti su se dnevno kretali oko šezdeset metara, jer je stijena toliko prevjesna, da, kako kaže Jakić, kiša uopće ne pada po penjačima. Ukupno je bilo trinaest dužina užeta, a ocjena koju su dali prvi penjači je najviša moguća; iznosi VI, a na mjestima VI+ stupnjeva. Bivaci u stijeni upravo su nemogući, jer penjači stalno vise u stremenima ili sjede na sjedalkama kao na njihaljci. Tokom uspona upotrebljeno je 110 klinova, specijalnih i klasičnih, zatim 5 svrdlo-klinova, dok su 2 naprtnjače bile teške po 15 kilograma.

Najdramatičniji trenuci bili su trećeg dana uvečer kada je Jakiću niz stijenu pala fotografija stijene i svrdlo za bušenje. Naime, slijedećeg dana svrdlo je bilo

veoma potrebno za napredovanje prvog penjača, a to je bio Pleško. Pleško se 1965. godine zajedno sa alpinistom Ballonom uspio ovdje probiti pet dužina užeta, međutim, zbog lošeg vremena morao se vratiti. Zbog toga je Miroslav Pleško relativno dobro poznavao gornji dio stijene, pa je većinom bio prvi penjač. On inače među svoje uspjehe ubraja nekoliko prvenstvenih uspona te ponavljanje vrlo teških smjerova u našim planinama.

Nedjeljko Jakić, koji se usponom u »Klinu« oprašta od aktivnog bavljenja alpinizmom, penjao je ranije u području skupine Bezengi u Kavkazu, zatim je bio učesnik ekspedicije u Norvešku, a posebne uspjehe bilježi u stijenama Kleka, Maglića i Anića Kuka.

Stanko Gilić je također vrstan penjač koji je sudjelovao na alpinističkim usponima na području Mont Blanca i Dolomita, a bilježi velik broj prvenstvenih uspona u bosansko-hercegovačkim planinama, Velebitu, Kleku i drugdje.

Alpiniste je po izlasku iz smjera dočekalo mlijeko i med koje su im seljaci obilaznim putem donijeli na vrh Anića kuka. Tom prilikom smo se obratili Miroslavu Plešku i on nam je rekao: »Ovo mi je najteži smjer u životu. Iziskivao je maksimum napora, možda više psihičkog nego fizičkog. Neprospavane noći jako su utjecale na napredovanje u stijeni. Bivaci su takvi da se noć provodi sjedeći i viseći u stijeni. Osiguravališta su vrlo nesigurna. Najteži mi je bio prvi i četvrti dan.«

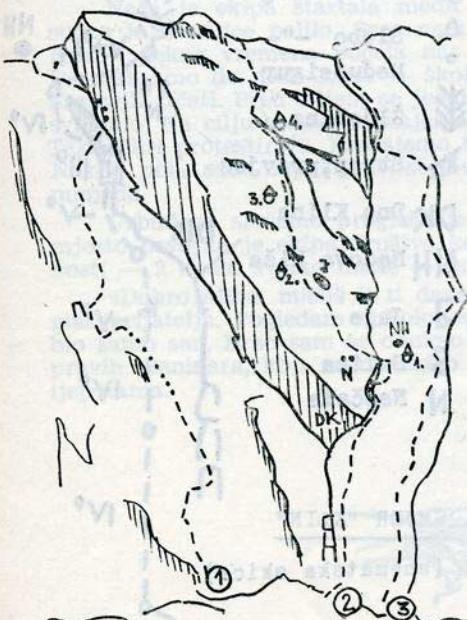
Donosimo izjavu Nedjeljka Jakića, koji je zapravo planirao kompletan uspon: »Vrlo mi se svidio Pleško koji je riješio većinu problema u stijeni. Ovaj smjer je moje životno djelo, a započeo sam ga pred tri godine, kada sam ušao u stijenu radi ispitivanja. Prvi put sam penjao u ovoj stijeni ponavljajući »Brahmov smjer« 1955. godine kao prvo ponavljanje. Upravo ispenjani »Klin« smatram najtežim smjerom i usponom koji postoji u hrvatskim planinama.«

Stanko Gilić dao je izjavu koja se odnosi na ocjenu uspona: »Vjerujem da je nama bio to najteži uspon u životu, no mislim da će tek ponavljajući dati stvarnu ocjenu težine. Svakako da će ponavljanje, zahvaljujući našem opisu, biti kraće pa će trajati najviše 2–3 dana.«

SMJER »KLIN« U ANICA KUKA NA VELEBITU

Prvi penjali: Miroslav Pleško, Nedjeljko Jakić i Stanislav Gilić 4–8. oktobra 1966. g; visina stijene 350 m, vrijeme penjača: 4 i pol dana (od 13 sati prvog dana do 17 sati zadnjeg dana, odnosno cca 50 sati efektivnog penjanja), VI^a (sa nekoliko detalja VI+^b).

Vrh Anića kuka (u topografskoj karti 1:50000 stoji pogrešni naziv Aničin kuk 714 m) nalazi se u nacionalnom parku Paklenica u Južnom Velebitu i to u prodrodru Velike Paklenice. SZ stijena ovog vrha uzdiže se iznad najšireg dijela kanjona zvanog Anića Luka (1,30 sati od Jadranске magistrale, tj. od motela Starigrad-Paklenica). Osim ove SZ, postoji još Z stijena za dva smjera III^a i nešto niža S stijena u kojoj još nisu vršeni usponi. Stijena je u svom središnjem dijelu visoka 350 m, a orijentirana je prema SZ. U njoj su u zadnjih deset godina ispenjani najkvalitetniji prvenstveni penjački usponi u Hrvatskoj. Ovaj dio stijene karakterizira izrazita morfološka formacija u obliku klin-a, kojeg zatvaraju krakovi dviju ogromnih žljebina. Desna je žljebina nešto duža (do dna stijene) tako da obje zajedno podsjećaju na slovo Y. U stijeni desnog kraja »Y« izveli su alpinisti PD »Mosor« iz Splita uspon V^a (1957), a u stijeni lijevog kraja izveli su uspon VI^a alpinisti PDS »Velebit« iz Zagreba (1961). Ovi usponi se danas popularno

Slika lijevo: Anića kuk 714 m.

1. Velebitaški smjer (4–5. 10. 1961) VI^a
2. Smjer »Klin« (4–8. 10. 1966) VI^a
3. Mosoraški smjer (17. 7. 1957) VI^a

zovu Mosoraški, odnosno Velebitaški smjer. Dio stijene između ta dva smjera narod zove »Klin«, pa je po tom toponimu i ovdje opisani smjer dobio naziv.

Uspon u smjeru »Klin« planirao je N. Jakić još 1961. g. i u jednom od pokušaja (1964) dospio do ulaza u sam Klin (oko 3 i pol D od ulaza u stijenu). U slijedećem pokušaju su M. Pleško i R. Ballon napredovali još 2 D (do pod prvi veći strop u Klinu), ali ih je nevrijeme prisililo na spust (1965. godine).

Pristup stijeni. Od puta koji od Jadranske magistrale (Starigrad-Paklenica) preko Marasovića vodi kroz Veliku Paklenicu, na posljednjoj serpentini prije izlaska u Anića Luku, skrene se neizrazitom stazom prema Brahmova spomen — ploči. Podnožjem stijene do pod okomiku dna Kлина. Druga varijanta: direktno iz Anića Luke preko sipara i kamenih gromada do ulaza u stijenu. U obe slučaju oko 40 minuta.

Opis smjera. Ulaz ispod dna Kлина, 2 D pukotinom u prostranim pločama do pod prevjes (strop), koji se obide desno i uđe pod veće karakteristične stropove ispod kojih se i dalje obilazi desno oko 1/2 D, a onda se produži gore oko 10 m odakle se skrene priječnicom u lijevo do dobrog osiguravališta, što je stvari ulaz u sam Klin. Vertikalnom žljebinom 1 D gore te nešto u lijevo po ploči sa prevjesnom pukotinom položenom koso u lijevo do pod strop. Preko stropa, prevjesne izbočine oko 8 m, te negdje u desno (2 ekspanzivna k) do prostrane žljebine kojom do kraja (nekoliko m pod drvetom!). Priječnicom 10 m desno do kose police. Od nje ravno gore po pukotini 15 m do uskog osiguravališta. Odavde se uzdižu dvije karakteristične pukotine (lijeva široka, desna uska!) u prostranoj žljebini što je stvara »suliga« sa samom stijenom. Uđe se u lijevu pukotinu, ali njom samo par m do odcijepljene gromade od koje se skrene priječnicom (1 eksp. k) u desnu usku pukotinu. Njom do kraja, tj. do vrha sulice. Odavde u lijevo priječnicom koso gore pod velikim stropovima do druge bijele mrlje (2 eksp. k). Gore po pukotini u sigastoj ploči 1 D do dobre police (svršetak velikih teškoća). Desnom pukotinom preko prevjesa te razvedenim žljebom do travnate police. Po uskim pukotinama nekoliko m gore te dužom priječnicom u lijevo do izrazitog kratkog strmog brida. Preko njega i lijeve gore do ugla iznad kojeg se diže markantna glava. Desno od nje po razvedenoj ploči i kratkoj jaruzi do vrha stijene.

S i l a z: sa vrha škrpastim grebenom prema SI na sedlo sa kojega strmo dolje (slaba staza) prema Anića Luci uz dno S stijene sipara. Sa dna ovog (gornjeg) sipara može se nastaviti prema Brahmova ploči ili ravno dolje među kamene gromade kao u drugoj varijanti pristupa (sat i pol).

N a p o m e n a: Stvarnu ocjenu teškoća dat će tek ponavljati, što je sasvim prirodno za smjer ekstremnih teškoća. Od specijalnog materijala preporučamo 8 »U« klinova, 5-10 dugackih »L« klinova ili umjesto njih dugačke klinove sa alkonom, zatim 5 komada drvenih klinova sa zamkom od 6-8 mm promjera (koji služi kao usica običnog klinova). Ekspanzivnih klinova više neće trebati. Ostalih uobičajenih klinova treba 10-15 komada, a uz to i nekoliko različitih kraćih (tzv. specijalnih) klinova. Dobro je ponijeti sjedeljku. Ponavljajući usponu vjerojatno neće trebati više od dva dana penjanja uz dva bivaka i odgovarajuć količinu hrane i vode.

Stanislav Gilić
AO PD »Mosor« Split

Ružan san

»Zeleni se gaj, i u gaju raj...« Sumrak na Komni. Oko nas se tih razlježu skladni zvuci pjesme. Sakupili smo se pred planinarskim domom i pjevajući promatramo Triglav u daljini.

Danas je svršio peti dan naše ture. Pet dana uživanja u carstvu Julijaca, pet nezaboravnih dana. Nikuda nam se ne žuri. Dnevno hodamo 4—5 sati, a preostali dio dana posvećujemo suncu, encijanima, runolistima i oblacima.

Nakon večere pričamo, šalimo se, a zatim odlazimo u spavaonice. Mrak. Tišina, pa hrkanje. Ne mogu zaspati. Ne znam ni sam kako, ali odjednom se nađem na sastanku alpinističkog odsjeka moga društva. Slušam izvještaje s izleta, vijesti i na kraju poziv na orientaciono takmičenje u susjedni gradić. Čuli su se komentari: »Dečki, moramo se dobro pripremiti, konkurenca je jaka...«. »Moramo trenirati već od sutra...«, »Uprava društva nas materijalno potpomaže, moramo na neki način pokazati našu zahvalnost...« itd.

Slijedećih dana počeli su treninzi. Bila je polovica lipnja. Što smo više trčali to su se sve više smanjivale vremenske udaljenosti između pojedinih planinarskih objekata. »Treba početi po ravnom«, mislio sam. Prvo sam prošao relaciju Šestine — Kraljičin Zdenac za 20 minuta, zatim relaciju Mikulici — Risnjak i Rude — Oštrc za 30 minuta, pa Tunel — Puntijarka za 45 minuta. Dva dana prije takmičenja želio sam trčati stazom ispod slijemenske žičare, no na pola puta sam odustao zbog mučnine i povraćanja. Dobio sam lagantu sunčanicu.

Konačno je došao nestrpljivo očekivani dan. »Start na velikoj livadi — pa to je izvrsna ideja«, govorio je neki takmičar. »Zašto?« Pitali su drugi. »Pa zato, da mozgove ostavimo na paši; ionako će trčati samo noge.«

To proročanstvo potpuno se ostvarilo. Stazu je vjerojatno trasirao neki ekspert za sistematsko uništavanje srca i pluća. Prva kontrolna tačka — uočljiva na kilometre — bila je na vrhu brijege kraj crkve. Druga tačka je bila na cesti ispod tog brijege, a vidjela se iz prve, i tako redom.

Naša je ekipa startala među prvima. Trčali smo do iznemoglosti. Ljetno sunce je nemilice palilo. Srce nam je ludački udaralo, a znoj neprestano curio. Nakon nekog vremena počela nas je boljeti slezena. Osjećali smo užasnu žđ. Dotrčali smo do neke lokve — školski primjer žabokrećine. Brzo smo se napili i nastavili trčati. Pred ciljem se jedan takmičar iz omladinske ekipe od napora onesvijestio. Na cilju svađa. Saznajemo da je netko trčao sa »stručnim savjetnikom«. Takmičari protestiraju. Predajemo takmičarski list i kartu i teturamo do buffeta. Nakon pola sata napuštamo stolove pune praznih boca od orandjade, pive i limunade.

Uzbudeno slušamo proglašenje rezultata. Osvojili smo četvrto mjesto. Treće mjesto osvojila je ekipa društva koje je organiziralo takmičenje. Oni su u prednosti — 2 boda. Toliko muke — pa četvrti. Razočaranо se gledamo.

»Dobro Miha, misliš li ti danas ići na Bogatin ili ne?« — iznenada začujem glas prijatelja. Pogledam uokolo: kreveti i naprtnjače. Dakle, san! To je srećom bio samo san. Brzo sam se obukao i za par minuta zauzeo svoje mjesto u koloni pravih planinara, koji znadu zašto dolaze u planinu i što znači uživati u njenim ljepotama.

Olujna noć na Plasi

Nevrijeme i tama nagnali su sve živo u sigurne zaklone. Samo naša mala planinarska kolona ide u susret oluji i prkosno napreduje prema vrhovima planine Čvrsnice. Duge serpentine Plase u tamnoj noći izgledaju još duže i brojnije. Planina ječi i huči poput snažnog vodopada. Vjetar lomi grane i povija stabla. Kiša neprestano pada i šatorska krila već odavno su prestala da štite od vlage.

Što dalje odmičemo, vjetar i kiša postaju sve jači. Nebo se otvorilo i proljeva kišu u mlazevima. Čini se da i zemlja ispušta kišu. Studen se pojačava. Kamen je dobio tamno-crnu boju. Sve je natopljeno vodom, sve miriše na vlagu i kišu.

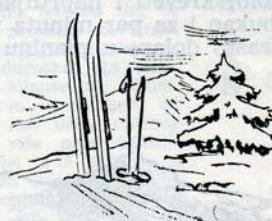
Ispod nas su ostale krvivudave serpentine. Listopadno drveće je sve ređe. Igličasti tamni borovi, umorni od borbe sa vjetrom, otežali su od dosadne kiše. Skrušeno i onemoćalo, poput ratnika koji se predaje, klonuli su svim svojim žilicama i iglicama. Povremenim jaukom i šumom davali su posljednje znakove života. Osamljena bukova stabla u mraku su izgledala kao tijela obješenih razbojnika, a grmovi klekovine kao spomenici u seoskom groblju.

Podno Crepulje, gdje nastaje golet i krš, dočekao nas je snijeg. Bijeli pokrivač skrio je put i markaciju. Snježni smetovi onemogućili su nam pravac kretanja. Uraganski vjetar kovitao je snijeg iz svih pravaca. Šibao nam lice, kao da nas neko šamara. Silio je očne kapke na zatvaranje, zaustavljao dah. Nemilosrdni udarci vjetra i mečave probijali su do kosti. Umorna tijela drhtala su hladni kao u mrtvaca. Vilice se grče. Zubi cvokoču. Tijelo se trese grozničavo. se hladiti i kočiti. Prsti nogu i ruku unatoč debelim vunenim rukavicama postali su hladni kao mrtvac. Vilice se grče. Zubi cvokoču. Tijelo se trese grozničavo.

Našli smo se pred ambisom. Osjećamo njegovu dubinu, ali ga ne vidimo. Vršljamo naokolo po snijegu tragajući za lovkom Crepuljom — ona je važna orientaciona tačka — ali kao za inat, nigdje je nema. Možda je zatrpana snijegom? Odjednom, evo kamena sa natpisom i označenim pravcem: »Camping 150 m». Neozbiljna gesta planinara koji su prošle godine obnavljali markacije na Čvrsnici, jer oznaka vodi preko jedne travnate uvale u provaliju. Ipak, sada znamo gdje smo: Crepulja je još oko 150 metara više.

Šta da radimo? Ukočene vilice jedva se otvaraju i usne s mukom izgovaraju riječ: nazad! To je jedini put sigurnog izlaska, put spasa u životnoj opasnosti. Samo povratak mogao je da nas otme opasnom zagrljaju podivljale planine.

Boreći se posljednjim snagama sa snježnim nanosima stižemo opet do šume. Uskom stazom niz brojne zavoje hitamo u dolinu. Tamo je spas! Nakon sedam sati mukotrpne borbe sa surovom prirodom stižemo do hotela u Jablanici. Mokri, prozebli i iscrpljeni ali s osjećajem pobjednika. Jer mi smo živi, makar je Čvrsnica upotrijebila sve snage da nas uništi u toku te strašne noći.

Kroz Malu Paklenicu

Dom u Parićima bio je prepun. Kartali smo skoro čitavu noć, a na spavanje su nas ispratili slavuji i jutarnja hladnoća. Ujutro smo kanili poći u Malu Paklenicu.

Oko jedanaest sati već smo se peli uz obronke Velike Paklenice: Željka, Tanja, Pompilije i ja, dok su odozgo, odzvanjali glasovi onih koji su išli konvencionalnim putem u Marasoviće, i miješali se sa šumom potoka. Kuda? Nitko od nas nije poznao put, no to nas nije mnogo brinulo. Zašli smo u neku poprečnu dolinu, pa se uspeli na visoravan. Crveni odroni i borovi koji iz njih strše kao svjećnjaci. Oduševljeni smo. Na desno se odvajao put za Jamu Vodaricu preko Jurline. Mali odmor i lijevo gore strmo kroz rijetku borovu šumu. Evo nas na grebenu i spuštamo se u Malu Paklenicu. S druge strane nam dovikuju Kom i Jerkovac, a daleko gore Sveti brdo kupa se u suncu, koje skida s njega zadnje krpe zimske odjeće. Raspoloženje je izvanredno i sve mi djeluje kao neki ditiramb suncu, kamenu, boru i ljudskoj sreći.

U kanjonu prava simfonija boja. Na sve strane zuje svakakve bube, šuškaju gušteri, a male pliske skaču s kamena na kamen mašući repom. Premda smo čuli ranije da kanjon vrvi zmijama, ipak smo se strašno uzbudili kad smo skoro nagazili na jednog poskoka, pravog diva, koji je izgledao kao praoatac svih poskoka. Kolektivnim djelovanjem uspjeli smo mu amputirati glavu. Dalje smo krenuli oboružani ogromnim kijačama, za slučaj da naiđemo na pramajku — poskoka. Čitavo vrijeme smo hodali po potoku koji je mjestimice uklesao prave katakombe u kamenu. Nakon nekog vremena su se stijene kanjona počele približavati, a svjetlozelenu bukovu šumu zamijenile su ogromne gromade kamenja profilirane gdjegdje makijom. Bojali smo se zadnjeg dijela kanjona, ukoliko bude vode, no ona se baš na pravom mjestu izgubila u pijesku i mi naše uže nismo morali uopće vaditi. Pravili smo divne skokove od par metara u pijesak i sami se sebi divili. Zanimale su nas stijene s penjačkog gledišta i u mislima smo već bili gore u nekom zamišljenom smjeru. Stijene ne zaostaju mnogo za Velikom Paklenicom.

Kanjon je ostavio na nas dubok dojam. Bio je u njemu sumrak i vladala je skoro sablasna tišina. Remetio ju je jedino lepet krila jata golubova koji je odzvanjao među stijenama. Već se osjećao topli dah mora, a u naše kosti se polagano uvlačio umor.

Skokovi, skokovi, pa opet skokovi. Oteglo se to u nedogled. Već se počeo hvatati mrak kad smo izašli iz kanjona. Svakih nekoliko minuta nalaze se kamene brane koje zadržavaju masu naplavljene šljunka i kamenja. Seline. Još kilometar dva kozje staze, hop, preko jedne gromile i, stvorismo se na izlazu Velike Paklenice.

Mrak je. Mjesec je provirio među vrhovima i na čas me obuzeo neki čudan osjećaj, koji ne znam opisati, nešto kao dodir voljene djevojke, kao neko lagano pitanstvo. Zalaje neki pas, još par umornih koraka i, evo, Marasovića! U Krstinić dvorištu sve vrvi Velebitašima, i uz njih, i uz pun tanjur tjestenine sa govedim gulašem, čovjek ubrzo zaboravlja mjesec i ostale lirske preokupacije i spušta se na prozaično tlo majčice Geje.

Ščah

Čudan naziv, zar ne?

Nikad nisam čuo zanj, sve dok nisam došao na otok Ugljan.

Volim more, ali volim i planine. Možda i više nego more. Zato uvek kad sam na moru, nastojim obići, sve što u okolini nije ravno, bilo da to nazivamo uzvisinom, humkom ili planinom.

Ljetujemo pod šatorom u Ugljanu na istoimenom otoku. Kad god pogledam prema jugu pogled mi se zaustavi na njemu, na Ščahu! Sad već i sami naslućujete što je to. To je najviši vrh otoka Ugljana. Iako je visok svega 288 metara, izgleda impozantno sa svojom širokom bazom, koja se proteže u dug valovit greben sa vrhom poput stoča. Kao gorski lanac u malom. Kako je dobio svoje ime, nisam uspio ustanoviti. No nije to jedini čudan naziv na Ugljenu. Jedan brijeđ u blizini samog mjesta Ugljana sa jednom lijepom stijenom i pogledom na sjeverni dio otoka zove se npr. Kuran.

I taj Ščah svakog mi je dana privlačio pogled. Moram ga obići. Istina nije blizu, ali moram. Samo da nije one ubitačne »fjake«, sve bi bilo dobro. Ovako, svaki dan kažem: sutra ču.

Kasno je jutro. Rano brodom do Lukorana. Tu se iskrcam i uputim kroz Lukoran preko brda u unutrašnjost otoka, zatim kroz maslinike i, evo me na podnožju Ščaha. Ali što sad? Nigdje puta. Ima gdjekoji kozja staza, ali se i ta brzo gubi u šikari. Nema druge, nego poprijeko do vrha. Samo, ni to nije lako. Niski gusti šiprag sa mnogo bodljikave borovice, kupina i onog nesnosnog suhog oštrog čička ispunjava sav prostor između kamenih gromada i otežava napredovanje. Nikad nisam mislio da tako malo brdo može biti tako visoko. Dobro izgreben stignem konačno na vrh. Sad mi više nije žao znoja ni izgrebenih nogu. Pogled sa vrha sve to nadoknađuje.

Preko kanala kao na dlanu leži Zadar. Pogled luta dalje preko Ravnih kotara duž Velebita sve do otoka Paga na sjeveru. Dalje je otok Sestrunj, na zapadu valoviti lanac Dugog otoka i Iž, pa prema jugu Kornati. Sve to u blještavilu sunca i plavetnilu mora sa nekim oblačićem kao ukrasom. Razumljivo, da sve to treba i snimiti za uspomenu. Mogao bi čovjek tako sjediti satima i pratiti putovanje brodova i oblaka, ali — sunce baš nema smilovanja.

Za povratak bit će lakše, jer je južna strana gola, što prije nisam znao. Spuštam se preko kamenitih pločai i škrapa, zatim jednom vododerinom koja služi i kao put i konačno cestom u Sutomiščicu. Svega oko četiri sata, zajedno sa odmaranjem na vrhu. Moglo je biti mnogo kraće, da sam odmah pošao s južne strane. Iz Sutomiščice se vraćam brodom u Ugljan zadovoljan što nisam pustio »fjaki«, jer bi bio prikraćen za jedan izvanredan planinarski užitak.

Zato ako dođete na Ugljan popnite se svakako i na Ščah, ne će vam biti žao. Samo, idite s južne strane i ne zaboravite, da su najpogodniji gumeni donovi.

Uspon na Galičicu

Rumenilo zore pozadi golemlih leđa Galičice polagano je gasilo zvijezde i najačljivalo jedan lijepi i sunčani dan. Moj prijatelj Šerif, ja i pas Arap krenuli smo na graničarski zadatok: uspon na vrh Galičice. Na prvi pogled ništa neobično — svakidašnji graničarski posao — pa ipak, današnji zadatok bio je za mene nešto posebno. Od prvoga dana kad sam došao na dužnost u pograničnu karaulu na podnožju Galičice, ova planina me osvojila svojom ljepotom, svojim položajem i izgledom. Nalik je uspavanome divu, koji ogromnim tijelom razdvaja Ohridsko od Prespanskog jezera. Ta lijepa planina sa vrhovima koji prelaze 2000 metara odlikuje se surovom prirodom, ali i netaknutim ljepotama pejzaža, rijetkim planinskim biljem, šarenilom cvijeća i bogatstvom životinjskog svijeta. Koliko tajna skriva ta planina? Još i danas nije riješen problem, da li ona propušta kroz svoj trup vodu iz Prespanskog jezera u 258 metara niže Ohridsko jezero. Galičica danas ima status nacionalnog parka.

Krenuli smo. Idemo polagano, pažljivo osmatrajući. Jutro je svježe i prohladno, no kapljice znoja uskoro nam rose čelo. Uspon je strm, a mi smo natovareni oružjem, hranom, radiostanicom i ostalom opremom. Kod jednog izvora, prije ulaska u bezvodno područje, doručujemo i punimo čuturicu vodom.

Sunce se pojavilo upravo kad smo izašli iz šumskog pojasa i započeli uspon uz ogoljeli i kameniti greben Galičice. Jednolični pejzaž kamena i trave oživjava svojim bojama lijepo planinsko cvijeće. Ovdje je ono poštedeno od izletnika i planinara, jer osim nas graničara rijetko tko zalazi u ovaj nepristupačni kraj pokraj državne granice.

Naši zastanci su kratki, samo toliko da drugovima u karauli radio-predajnikom javimo da je sve u redu. Krećemo se prema zadatku, jer je vrijeme ograničeno. Zadatak je prvo, a osjećaji i divljenje prema prirodi i planini mogu doći tek na drugo mjesto.

Na visini od 2000 metara počeli smo osjećati zamor. Košulje su nam natopljene znojem i teško dišemo. I naš Arap, koji je čas prije pred nama veselo mahao repom, kреće se sve teže. No, još malo i eto nas na bilu planine. Dočekao nas je hladan vjetar, koji prodire do kosti. Nema zavjetrine. Svuda naokolo golet, sve je tihо i pusto. Surova, ali ipak neizrecivo privlačna ljepota! Bilo Galičice proširuje se u ovom djelu u visoravan, iz koje se izdižu vrhovi do stotinjak metara visoki. U jarugama i vrtačama ima dosta snijega, koji se zadrži preko čitave godine. Uspinjemo se na kotu 2275 m, najviši vrh Galičice. To je naš današnji cilj. Tačno preko njega prelazi granična linija.

Sjedimo na vrhu uz granični stup ogrnuti šatorskim krilima i uživamo u veličanstvenom vidiku. S jedne strane Ohridsko jezero, a s druge Prespansko, oba prostrana poput mora. U daljini naziru se albanski bregovi pokriveni snijegom, na drugoj strani Perister i druge makedonske planine, a na jugoistoku pruža se Grčka.

Osećam se sretan, a sreća se iskri i sa lica mog druga, jer osim što smo izvršili našu vojničku dužnost i graničarski zadatok, ispunili smo i jednu želju, koja je odavna sazrijevala u nama: nalazili smo se na vrhu Galičice, te lijepe i osamljene planine na krajnjem jugu naše zemlje.

Doživljaj u prirodi

Rado se sjećam jednog osobitog doživljaja. Bio sam na jednom vrhu Julij-skih Alpa, mislim na Bogatinu. Daleko za mnom ostao je obični dolinski svijet. Ona dubina ispod mojih nogu, ona ogromna količina kamenih gromada u dajini dokle je oko dosezalo i ona nadmoćna tišina, sve je to u meni budilo posebno neko strahopoštovanje.

Danas je već teško pronaći takvu pravu, neokrnjenu prirodu, gdje nema buke i gužve. Ceste i žičare približile su i neplaninarima one intimne kutke koji su do nedavno bili rezervirani samo za one, koji su bili spremni da teškim naprom plate te rijetke, osamljene užitke. Moramo zato tražiti i pronalaziti nova područja kako bi se ponovo domogli onakvih svečanih raspoloženja. Ali zemlja kao da je postala pretjesna i u takvo traženje treba ulagati sve više truda. Dogodilo mi se da sam događaj sa Bogatinom ponovno doživio, ali daleko od planine. Smirenje i užitak u prirodi našao sam u promatranju nebeskog prostranstva u zvjezdanoj noći.

Našao sam se daleko od grada, sam u noći, u mraku i tišini, pod zvjezdanim nebom. Oči umorne od reflektora i živci rastrgani od buke i stalne napetosti ovdje su se odjednom opustili. Oko mene cvrčali su cvrčci i mirisalo sijeno. Vladao je pravi ladanjski spokoj. Gdje kada je negdje pas zalajao ali to je samo upotpunjavalо prirodni sklad i opomenulo me da se nalazim na zemlji. Gledao sam nebeski svod iznad sebe, gledao sam u tu strašnu prazninu i razmišljao o tim daljinama, o stalnom pretakanju materije i energije. Zraka svjetla do mjeseca putuje jednu i pol sekunde, do Sunca osam minuta, deset godina do prvog susjednog Sunca. Naša Galaktika sadrži pedeset milijuna takovih Sunaca a zraka svjetla treba sto hiljada godina da stigne od jednog njenog ruba do drugog. Osim naše Galaktike ima bezbroj sličnih Galaktika, koje se u dalekozorima vide kao spiralne maglice, udaljene jedna od druge milijune svjetlosnih godina. A sve te Galaktike, tvrde astronomi, čine u makrokozmosu opet jedan sistem, kao što zvijezde stajačice čine našu Galaktiku. I sve te zvijezde žive i radaju se i umiru i podvrgnute su istom zakonu koji vlada u čitavom Kozmosu, kao što su podvrgnute i zakonu gravitacije po kojem se kreću na svojim putanjama.

Promatrao sam taj veliki, vječni, beskrajni svijet, sjedinio se s prirodom oko sebe i bio ispunjen istim onim poštovanjem i divljenjem kao onda kada sam se nalazio među kamenim gromadama i sa vrha planine u nepreglednoj udaljenosti promatrao druge visoke vrhove. Nestale su moje sitne brige pred tom ljepotom i opet sam se osjećao uravnotežen, odmoren i miran. Te male srebrne točkice na crnoj pozadini i ona velika harmonija koja je oko mene vladala, privukli su me i uvukli se u mene. Postao sam članom tog velikog svijeta i dijelom te harmonije.

Vratio sam se kući smiren i svjestan da se taj sklad može doživjeti samo u osami i tišini i da ga može dati samo priroda.

BOSANSKO-HECEGOVACKI PLANINARI NA ORIENTACIONIM TAKMICENJIMA

Vidno mjesto u planinarskoj aktivnosti svakako predstavljaju planinarska orijentaciona takmicenja namjenjena omladini. Na tim takmicenjima mlađi planinari stiču iskustva iz orijentacije u planini, pruzanja prve pomoći i bivakiranja. Sreski planinarski Savez-Sarajevo i PSBH poklonili su ovaj planinarskoj disciplini veliku pažnju. Prva tri takmicenja organizovao je Sreski planinarski Savez-Sarajevo. Ta takmicenja su održana na Crepolskom, Visojevcu i Peunu uz učeće mnogobrojnih ekipa. U organizaciji sportskog društva »Partizan« iz Beograda održano je i takmicenje »Memorijal Zorana Ivanišina« i drugovač na Avali. Učestvovali su ekipi iz SR Crne Gore, SR Srbije i SR BiH. Ekipa PD »Bjelašnica« zauzele su na tom takmicenju prvo i drugo mjesto. U oktobru ove godine održano je i republičko takmičenje na Treoeviću uz učeće šesnaest ekipa. Prvo mjesto zauzeo je PD »Ozren« — Sarajevo, drugo PD »Vilinac« — Jablanica i treće PD »Bjelašnica« — Sarajevo. Te ekipi stekle su pravo učeća na državnom medirepubličkom takmičenju na Platku kod Rijeke. Studenti iz Bosne i Hercegovine sudjelovali su i na Međunarodnom orientacionom prvenstvu (MOP), koje se održalo na planini Karadžici južno od Skoplja.

Cico Džemaludin

KARTE I SEME BOSANSKIH PLANINA

U nakladi PD »Ozren« nedavno je izšla karta »Od Vrbasa do Drine i Neretve« koja je namijenjena turistima, planinarima, lovcima, ribolovcima i svim ljubiteljima prirode i putovanja. Karta je izrađena u više boja. Na njoj su naznačene sve važnije saobraćajnice, planinarske kuće, hoteli, lovacke i ribarske kuće, banje, transverzale i mnogi drugi detalji koji zanimaju planinara, lovca i turistu. Planinari koji se zanimaju za Bjelašnicu ili Sarajevsku transverzalu ili za planinu Bjelašnicu sa Igmanom, mogu također nabaviti njihove Šeme (karta »Od Vrbasa do Drine i Neretve« košta sa postarinom 5 din, a Šeme transverzala i Bjelašnice 1 din). Ove karte i Šeme a također i planinarske razglednice, albumi i suvenirni mogu se dobiti kod Propagandnog sektora PD »Bjelašnica« u Sarajevu, Ul. JNA 77.

A. Kačevski

KAKO JE OSVOJEN MOUNT KENNEDY

Nakon pogibije predsjednika Johna Kennedyja predložila je vlada Kanade da se jedan od neosvojenih ledenih vrhova u nizu St. Elias prozove imenom pokojnog predsjednika. Geografsko društvo USA u zajednici s Kanadom onamo će poslati ekspediciju. Bradford Washburn imao je rukovoditi ekspedicijom. To je onaj isti planinar koji je 1935. počeo istraživati taj nepoznati ledeni teritorij. U tom je nizu Mount Hubbard visok 4485 metara i Mount Alverstone visok 4350 m. Najviši vrh St. Elias gorja Mount Logan, leži sjevernije i ima 5955 metara. Washburn je već onda ugledao bezimenzan bijelog diva. Taj je stajao istočno od Alverstonea na kanadskoj strani, jer granica između USA i Kanade sijeće gorje St. Elias. Upravo je njega trebalo osvojiti i dati mu ime. Računalo se da je taj gorostas visok oko 4200 metara. Organizator je predložio da u ekspediciji sudjeluje jedan član porodice Kennedy. Na to se odlučio senator Robert Kennedy koji još nikad nije plani-

nari. On je 22. III 1965. iz Whitehorsea prispio helikopterom do prve baze, koja je bila na ledenjaku. Tu ga je čekala planinarska oprema slična onoj koja je služila na Mount Everestu. U ovoj bazi je provedena prva noć između granitnih stijena i ledenih kaskada.

Drugo jutro u 8 i 30 krenula je ekspedicija prema gornjoj bazi. U 10 sati su se povezali: prvi James W. Whittaker, drugi Kennedy, treci Barry W. Prather, a iza njih Jim Craig i Bill Allard. Edo je pukotina u ledu, te ih je trebao preskakivati. Postalo je toplige. Oko 11 sati su stigli u gornju bazu. Tu su Dee Molenaar i George Senner u ledu iskopali kabину. U njoj se većeralo i tu su dvojica ostala spavati, a ostali u dva šatora. Čitavu noć bjesnila je strahovita oluja, ali je jutro osvanulo vedro.

Okо 8 i 30 krenuli su u tri naveza. U prvom je bio James W. Whittaker, Robert Kennedy i Barry Prather. Whittaker i Prather bili su 1963. u prvoj američkoj ekspediciji na Mount Everestu. Prather je bio fotograf časopisa National Geographic.

U drugom je navezu bio Dee Molenaar i George R. Senner, obojica planinari, i William A. Allard, novajlija u planinarenju. U trećem je navezu William N. Prater i James Craig, obojica planinari. Craig je bio predstavnik Kanade.

Bilo je pukotina. Kennedy je pao u jednu, ali se spretno izvukao. On je nosio obiteljsku zastavu. Njatež je bilo popeti se uz ledenu kosinu od 65° do podnožja piramide, koja se svršavala vrhom. Lakše je bilo uz brid piramide. Blizu vrha Whittaker je pustio da Kennedy pode naprijed kako bi prvi stupio na vrh. Kennedy je tamo ostao neko vrijeme i zabo je obiteljsku zastavu. Pristizali su i ostali. Za Kanadu su zabodene dvije zastave: stara i nova. Za National Geographic zabodena je improvizirana (u bazi sašita) zeleno-smeđe-modra zastava. Napokon je pričvršćen i markacioni znak od šperploča. Tu je ostavljen i kopija inačurnog govora Johna Kennedyja.

Vidik je pucao na daljinu od preko 250 kilometara i u dubinu od 4200 metara prema moru. Avioni su kružili iznad penjača. Po lijepom vremenu spustili su se do donje baze. Bili su žedni zbog gubitka vlage i umorni zbog rijetkog zraka. U bazi su prenočili, a drugo jutro su krenuli helikopterom u Whitehorse gdje su ih čekale prve čestitke.

A. T.

PIONIRSKO-OMLADINSKA SEKCIJA PD »IVANČICA«

Pionirsko omladinska sekcija PD »Ivančica« danas broji 120 pionira i omladinaca-planinara, koji se mnogo zauzimaju u nastavljanju tradicija planinarstva u Ivanču. Gotovo i nema planinarske manifestacije u Hrvatskom zagorju bez omladinaca iz Ivanču. Tako su npr. članovi sudjelovali u svih 10 dosadašnjih Sletova mladih planinara Hrvatskog zagorja, na Sletu 1964. čak sa 40 članova sekcije. Članovi osim toga rade na markiraju putova po Ivančici. Na ovogodišnjem Sletu mladi planinara na takmičenju ekipa zauzeли su u jakoj konkurenciji 3. mjesto. U planu rada za 1966. g. bio je posjet brojnim planinama Hrvatske i Slovenije i markiranje dionice ZPP-a od Lepoglave do Budinčićine. Sekciju vodi od 1963. Marijan Friščić sa članovima upravnog odbora, od kojih su najaktivniji Irena Putarek i Tomica Kušen. Uspješan rad treba zahvaliti podršci Upravnog odbora PD »Ivanec« sa Dragutinom Karažincem na čelu.

Marijan Friščić

SVEČANOST NA VELEBITU

Na inicijativu Planinarskog društva »Paklenica« iz Zadra, planinarski dom u Velikoj Paklenici na Velebitu dobio je ime »Borisov dom« u znak sjećanja na poznatog prvorobora ovog kraja Boris Anzulovića.

Tim povodom održana je 23. oktobra 1966. svečanost kojoj su pored više istaknutih društveno-političkih radnika iz Zadra prisustvovali i svi učesnici partizanskog marša Tragom odreda »Plavi Jadran« koji je vodio borbu u Podgorju i Ravnim Kotarima.

Svečanost na Velebitu predstavljala je zgodnu priliku da se zadarskim planinarama uruče priznanje Planinarskog saveza Hrvatske za njihov višegodišnji uspješan rad. Potpredsjednik Planinarskog saveza Hrvatske Božo Škerl predao je Zlatnu značku Planinarskog društva »Paklenica«, zlatan znak članovima ovog društva Zvonku Vodopiji i Ankici Pijasevoli, a srebrni znak Dinu Kačiću, Milisavu Mihaljeviću, Čedi Alifreviću, Milanu Žerjalu i Ljudevitu Lepeni.

Zadarskim planinarama čestitali su na osvojenim priznanjima predstavnici splitskih planinara i prisutni članovi Planinarskog društva »Sljemec« iz Zagreba.

Krešimir Gembec

SASTANAK LIJEĆNIKA GORSKE SLUŽBE SPASAVANJA

Na Šar-planini u planinarskom domu Jelak održan je 15. i 16. oktobra 1966. sastanak liječnika Gorske službe spasavanja na kojem je sudjelovalo 28 liječnika iz cijele Jugoslavije.

Teme o kojima se raspravljalo bile su »Utjecaj planinarenja na srce«, »Ozljede od sunca« i »Medicina i istakšta u ekspediciji na Himalaju«.

Prigodom sastanka liječnika održan je i sastanak Komisije za Gorsku službu spasavanja Jugoslavije.

B. Špoljaric

AKCIJE STANICE GSS »SARAJEVO«

— Na poziv dežurne službe SUP-a dne 17. juna 1966. godine ekipa od šest spasavalaca stanice GSS-a »Sarajevo« izvukla je iz Crvenih stijena na Romaniji tijelo smrtno unesrećenog Softi Kemala. Unesrećeni je nastradao kada je radi neopreznosti pao niz 120 metara visoku stijenu.

— Na dan 8., 9. i 10. jula 1966. godine izvršili su spasavaci stanice GSS-a »Sarajevo« jednu od svojih, tehnički najtežih akcija. Ekipa od 17 spašavalaca bila je u akciji 48,5 sati od čega 24,30 sata u efektivnom radu. Specifičnost ove akcije bila je u tome što je unesrećeni pao u pećinu ponor dubok cca 95 metara. S obzirom na nedostatak tehničkih sredstava za spasavanje iz pećina, i vanredno tešku konfiguraciju, zahvaljujući samo izvanrednom naporu ekipe, posebno spašavaca, akcija je uspješno završena i tijelo dvadesetogodišnjeg studenoga geologa Franje Matića iz Sarajeva je izvučeno iz do tada nepoznatog ponora na Bjelašnici, nedaleko planinarske kuće na Podgradini.

— Dana 3. augusta 1966. prilikom uspona u Djevojačkim stijenama na Romaniji radi lošeg optika došlo je do pada alpiniste pripravnika. Tom prilikom unesrećeni je slomio gležanj lijeve noge. Ekipa spašavalaca intervenirala je brzo i unesrećenog pomoći improviziranim sredstvima izvukla iz stijene i transportirala u dolinu.

— Pored navedenih akcija ekipi stanice GSS-a »Sarajevo« izvršile su niz obezbjedenja prilikom raznih planinarskih manifestacija i tom prilikom izvršile više pružanja pomoći.

KRATKE VIJESTI IZ BIH

— U vremenu između 16. i 24. augusta 1966. 24 omladinaca iz raznih društava u BiH bili su učenici I. omladinskog vodiljkog tečaja koji se održao na Prenju. Vanredni terenski uslovi ove najljepše bosansko-hercegovačke planine i zala-ganje instruktora i samih tečajaca i pored slabih

vremenih prilika, pridonijeli su dobrim rezultatima tečaja, što su pokazali i završni ispiti.

— Dvadesetog dana jula 1966. održan je na Visojevici slet planinara sreza Sarajeva. Slet je ovoga puta održan zajedno sa već tradicionalnim maršem planinara PD »Igmanc« iz Sarajeva. Cianovi ovoga omladinskog društva organizuju već više godina na 27. jula marš na Visojevicu. Ovaj marš se s vremenom pretvorio u općenarodnu manifestaciju tog kraja.

— Petnaest mladih planinara iz BiH uzeli su u vremenu između 18. i 20. augusta učešće u »Pokodu u čast 25 godina Revolucije na Triglavu«. Sa ovog pohoda oni su se vratili puni nezaboravnih utisaka.

— Veoma uspјela akcija bila je organizacija logorovanja na Zelengori u tri smjene u toku jula i avgusta mjeseca. Organizator je bio akademski planinarski društvo »Bukovik« iz Sarajeva. Među 90 učesnika pored članova »Bukovika« bilo je i članova drugih planinarskih društava. Ova akcija ocijenjena je kao veoma korisna i uspјela te će se organizirati svake godine.

— Speleolozi PD »Željezničar« iz Sarajeva uz pomoć sreškog planinarskog saveza organizirali su ispitivanje pećine-ponora kod Podgradine na Bjelašnici. Ispitivanje je izvršeno poslije nesreće koja se dogodila u toj pećini. U znak sjećanja na svog poginulog druga članova speleološke sekcije PD »Željezničar« nazvali su ovu pećinu njegovim imenom.

DA LI NOVA BALINKA?

Tokom ljeta pratili smo istraživanje najdublje spilje u našoj zemlji, Balinke u Lici, na kojem su sudjelovali uz engleske istraživače i članovi Speleološkog društva Hrvatske. Međutim nedavno je pronađena još jedna jama, koja će se po svojoj dubini moći mjeriti s čuvenom Balinkom. Prilikom istraživanja u Gorskom kotaru speleolozi »Velebita« pod vodstvom Radovana Ćepelaka objili su spilju na putu između Delniča i Mrkoplja. Jama je ograđena, pa prema tome stanovništvo toga kraja zna za nju. Nažalost, speleolozi nisu uspjeli doznati njezin naziv. Rekognosciranje ove jame izvršeno je još tokom mjeseca jula, a 23. oktobra 1966. izvršeno je istraživanje. Speleolozi su uspjeli spustiti se na dubinu od 70 metara okomito do stepenice. Prema rječima Ćepelaka, spilja odavde kreće i dalje u dubinu, ali bacanjem kamena nije bilo moguće odrediti njezinu dubinu. Zbog pomanjkanja materijala za daljnje sruštanje ekipa je odustala od daljnog istraživanja. Za sada je načinjen načrt istraženog dijela, a istraživanje će se nastaviti tokom ove i slijedeće godine.

NOVI PRIPRAVNICI GSS U ZAGREBU

Uvidajući pomanjkanje stručnih spašavalaca zbog konstantne fluktuacije, stanica Gorske službe spasavanja u Zagrebu odlučila je svoje redove popuniti novim pripravnicima. Na sastanku od 24. oktobra 1966. primljeno su sljedeći članovi planinarske organizacije u ovu humanu službu: Željko Topoliščak /PD »Runolist«/, Đorđe Sindelić /PD »Zagreb«/, Hrvoje Malinar, Radovan Ćepelak, Borislav Aleraj i Eranimir Šeparović /svi iz PDS »Velebita«/. Ovime se broj pripravnika u zagrebačkoj stanici povisio na sedam. Ujedno je pripravnik Ivo Slezic iz PD »Željezničar« položio ispit za gorski spašavaoca.

Pripravnici će kroz 2 godine staža u stanici, zatim putem vježbi i stručnog tečaja stići pravo za polaganje ispitua za gorske spašavace. Jedna od prihvatljivih vježbi održana je već 5. i 6. novembra na Medvednici s improviziranim sredstvima za transport unesrećenoga.

NA POMOLU NOVO PLANINARSKO DRUSTVO U SARAJEVU

U tvornici čarapa »Kliju« u Sarajevu postoji vrlo jaka i masovna planinarska sekcija, koja već broji oko 200 članova, kako omladine, tako i starijih planinara. Zahvaljujući upravi poduzeća,

ova sekacija je dobila vrlo lijepu pomoć, dobivši na raspolaganje samo papirne otpadke. Oni se prodaju „Otpadac“ i za taj iznos se pomaže članove sekcijske da dodu do opreme.

Iz ovih sredstava nabavljeni su šatori, poljski kreveti, vreće za spavanje, čebad i drugo.

Sekcija preko zimskih ferija šalje oko 20 mališana na skijanje. Pola troškova snose roditelji, a pola sekcijska.

Najaktivniji planinari su Dobrijević Mirko, Telalagić Hamo, Galić Božena, Dolan Asima, Pupić Smilja, Krstović Petra, Kukavica Jela, Pejdak Milica, Karić Meho i drugi.

Na prijedlog Mirka Dobrijevića i Harme Telalagića sazvan je širi sastanak na omiljenom izletištu Sarajlija na Crepoljskom višu Sarajeva, gdje su bili prisutni predstavnici svih tekstilnih poduzeća iz Sarajeva. Tvorница čarapa: Dobrijević Mirko, Telalagić Hamdo, Ekarđ Katica i Kukavica Jela. »Alija Hođićić: Kukavica Izet i Kapetanović Fikret, Tkaonica cílima sa Ildže: Bećirović Esma, Mulaefendić Fikreta. »Šike: Handan Mujo. Tvorница vate »Obnovac: Tadić Radoslav. Tvorница konca »Sarajka: Zikrija Čećo. »Kras: Čolić Hamdo, a ispred P. D. »Igmanc drugovi: Cedić Salko i Pašaga Grbo, pod čiji patronat i spada sekacija u tvornici »Ključ.«

Na ovome sastanku je izabran incijativni odbor na čelu sa stariim iškusnim planinarom drugom Izetom Kukavicom. Zadatak je ovog odbora osnivanje Pl. društva »Tekstilac« Sarajevo.

Budući da sarajevski bazen ima oko 4.000 tekstilnih radnika, novo društvo bi imalo glavni zadatak u provođenju njihove rekreacije, pogotovo sada kad predstoje dva dana sedmičnog odmora. Brojni iškusi planinarski radnici među tekstilcima su garantija da će novoosnovano društvo imati uspjeha u radu.

Mirko Dobrijević

NAKON POŽARA DOMA NA VLAŠIĆU

Kao što smo već ranijejavili, u noći između 27. i 28. januara 1966. izgorio je do temelja planinarski dom »Galicu na Vlašiću, iškustvo PD »Vlašić« iz Travniku. Planinarski dom »Galicu« nalaže se na Galici, na visini od 1450 m, najljepšem predjelu Vlašića. Dom je podignut odmah poslije rata, dobrovoljnim radom grupe planinara iz Travnika. Dom na Galici bio je prvi koji je otvoren poslije rata u Bosni i Hercegovini. Planinari iz Travnika pokrenuli su odmah akciju za prikupljanje pomoći za izgradnju novog doma na Galici. Članovi i ljubitelji planinarstva iz Travnika i okolice odazvali su se masovno na ovu akciju. Pomoći su obećale i neke privredne organizacije, dok je Planinarski savez Hrvatske ustupio besplatno projekt i dokumentaciju za novi dom. Radovi na rasčišćavanju i pripremanju terena počeli su odmah i već su dovršeni. No, i pored svega, izgleda da radovi na izgradnji novog doma neće brzo početi radi nedostatka sredstava. Travnički planinari, koji su sagradili stari dom na Galici i dom na Devečanima, žele već u ovoj godini početi sa izgradnjom novog doma. Ljubitelji Vlašića mogu ipak doći na Vlašić, jer je dom na Devečanima stalno otvoren i djelomično opskrbljen. Dom je lijepo uređen i nalazi se na pristupačnom mjestu i pogodan je za izvođenje najljepših tura i uspona na Vlašiću.

J. D.

NESREĆE U PLANINAMA

U našim Alpama, a naročito u austrijskim, švicarskim, talijanskim i francuskim i prošle se godine desio veliki broj nesreća alpinista koji su smrtno stradali. Broj još konačno nije utvrđen, pa se ne može znati da li je broj unesrećenih veći ili manji od godine ranije. U vezi s nesrećama postavlja se pitanje i traže uzroci tim nesrećama.

Ispitivanje svakog pojedinog slučaja dalo je poučne rezultate. U najviše slučajeva radio se o nespremnim ili na brzu ruku uvježbanim penjačima.

Bili su to uglavnom mladi ljudi koji su precjenjivali svoje snage.

Među žrtvama bilo je, međutim, i vanredno vještih i najbolje opremljenih alpinista. Nesreće su dokazale da i najbolje oprema i tehničko znanje ne predstavljaju u alpinizmu sve ono što je potrebno za savladavanje neke stijene. Postoje, naime, još i nepredvidive i neukrotive sile prirode, koje se nemadanu suprotstavljaju penjacu — lavine i nevrijeme. Kod nekih penjača bilo je taštine i samoljublja. Atraktivnim alpinističkim usponom želi se na sebe svratiti pozornost ne samo svojih drugova i alpinističkih krugova, već i u najšire javnosti.

Raspoloženje za senzaciju, samoljublje ili želja za nekim alpinističkim rekordom nemaju mjesta u alpinistici. Tko želi mjeriti svoje snage u stijenama planina i s neukrotivim silama prirode, mora biti potpun čovjek, čovjek koji ne poznaje slavohlepje i rekorde, a dobro poznaje cijeli kompleks uvjeta o kojima ovisi uspjeh.

Trezeno razmatranje svih uvjeta o kojima ovisi uspjeh, osobina je iškustvog alpiniste. Oni koji to ne čine, lakomisleni su i bezobzirni prema sebi, a posebno prema onima, koji u slučaju nesreće prigodom spasavanja, uz najveće napore često stvaraju na kocku svoje živote, da bi spasili žrtve lakounnosti i samoljublja.

Dr I. L.

PLANINARI JABLJANICE NA MARKIRANOM PUTU

Vrhove Cvrsnice i Prenja, tih ljetopita hercegovačkih planina, posjetili su mnogi planinari iz raznih mesta naše zemlje, no već godinama nismo susretali planinare iz Jablanice na podnožju Cvrsnice. Jedini izuzetak činio je veterani planinarstva Jozo Klepic iz Doljana koji je rijetko dozvoljavao da neka grupa planinara ode na Cvrsnicu bez njega.

Organizirani planinarski rad u mjestima pod Cvrsnicom nije mogao da se razvije. Istina, još 1950. u Doljanima je osnovano Planinarsko društvo »Vilinac«, a samo nekoliko mjeseci kasnije iste godine osnovano je i Planinarsko društvo »Cvrsnica« u Jablanici. Rad ta dva društva nije nikada imao vidnijih uspjeha što se može pravdati nedostatkom tradicije, iškustnih kadrova i razumijevanja u tim sredinama. Nakon nekoliko godina životarenja, optimisti su tražili rješenje u spajajući dva društva u jedno sa sjedištem u Jablanici. To su ipak ostale samo nade, a praksa je pokazala da uspjeha nije bilo, i zadnjih 5-6 godina planinarska aktivnost u Doljanima i Jablanici potpuno je isčeza. Nisu pomogli ni brojni pokusaji Saveza da se rad obnovi, a dom na Vilincu ostao je bez domaćina, pa je brigu o njemu preuzeo Savez.

Tako je bilo sve do sredine 1965. godine kada je grupa mladih članova preuzela rukovodjenje društvo i za godinu dana dokazala da i pored nedostatka iškustva može postići značajne uspjeh. Više od 30 izleta u jednoj godini na Cvrsnici, Prenj i na druge obližnje planine samo su dokaz, da mladi znaju raditi, i da vole planinu. Izvrsili su markiranje puta od Jablanice preko Plase na Vilinac na Cvrsnici, zatim od Jezerca na Prenj preko Tisovice i Cetina do Želj. stanice Prenj, kao i više drugih pravaca, u ukupno dužini od preko 70 km. To je uspjeh sa kojim se ne mogu povahiti ni mnoga starija planinarska društva.

U planu rada PD »Vilinac« nije zanemareno ni stručno osposobljavanje članova. Tako je u ovoj godini 8 članova završilo republike kurseve za GSS i planinarske vodiče. Takova aktivnost uvršćuje nas u vjerovanju da su planinari Jablanice na dobrom putu i da će budući posjetiocu Cvrsnice i Prenja uvijek kod njih ne samo dobiti sva potrebna objašnjenja nego i vodiće spremne da u svaku dobu krenu u planinu.

Franjo Zrinušić

BJELAŠNICA DANAS

Na Bjelašnici danas ima pet planinarskih objekata i osim toga planinarska soba u opservatoriju na vrhu planine, na Igmanu četiri planinarske kuće. Pored toga planinari mogu dobiti prenoćiste i opskrbu u objektu Fakultetskog šumskog dobra na Velikom polju u području Igmana. Bjelašnica i Igman predstavljaju za planinara jedinstvenu cjelinu. Većina planinara vraća se sa Bjelašnice preko Igmana. Najpodesniji prilaz Bjelašnici je željeznička stanica Pazarčić, odakle vode markirane staze do svih planinarskih objekata. Svim objektima na Bjelašnici i Igmanu (izuzev posljednjeg) upravlja PD »Bjelašnica«, Sarajevo, Jugoslavenske armije 77. Prijave za konačenje su obavezne, a primaju se radnim danom od 18–20 sati (telefon 25-361). Evo, kratkog pregleda svih objekata na Bjelašnici!

Hranišava (1965 m): spavača soba sa 15 ležaja, kuhinja sa posudom, cisterna, otvara se po potrebi. Prilaz: 4 sata hoda od Pazarčića. Izleti: Stanari, Sitnik, Kalaja jezero, Lednica i Mehina Luka.

Sitnik (1735 m): dvije spavaće sobe sa 17 kreveta, kuhinja sa posudem. Voda: izvor u blizini kuće. Prilaz: 4 i pol sata hoda od Pazarčića. Izleti: Opservatorij 3 sata, Lokvanjsko jezero 1 sat.

Opservatorij (2067 m): planinarska soba sa 10 kreveta i posude za kuhanje. Najviši vrh Bjelašnice. Kontrolna tačka transverzala. Markirane staze na Treskavicu, Rakitnicu, Visočicu, Hrasnicu i vrelo Bosne.

Javornik (Igman, 1360 m): soba sa 12 ležaja, kuhinjsko posude, voda iz izvora. Prilaz: 5 sati hoda od vrela Bosne ili iz Hrasnice. Izleti: Stanari, Veliko polje, Malo polje itd.

Hranički Stan (Igman, 1315 m): dvije sobe sa 15 kreveta, blagovaonica, kuhinja s posudem, voda iz izvora. Otvoreno svake subote i nedjelje. Prilaz: 3 sata hoda od Hrasnice ili vrela Eosne. Izleti: Veliko polje 1 sat, Malo polje 1 sat, Javornik 2 sata, Opservatorij 4 sata.

Crvena stijena (Igman, 880 m): soba sa 12 kreveta i kuhinja. Prilaz: jedan sat od Hadžića. Objekt služi omladini Hadžića za izlete i smučanje.

Malo polje (na Igmanu): 1 soba i kuhinja, kapacitet 12–15 osoba. Informacije o ovom objektu: PD »Prijatelj prirode«, Sarajevo, Vojvode Stepe obala 8, telefon 39-250.

Savinci (940 m): 10 soba, 56 kreveta, dvije trpezarije, kompletno opremljena kuhinja, tekuća voda, sanitarni čvor, vlastita hidroelektrična centrala. Objekt je djelomično opskrbljen hranom i pićem, a otvoren je čitavu godinu. Prilaz: jedan sat od Pazarčića.

Podgradina (1350 m): 4 sobe sa 18 kreveta, dvije trpezarije, cisterna i voda s izvora. Otvoreno po potrebi, a subotom i nedjeljom redovito. Prilaz: sat i pol od Pazarčića kroz gustu crnogoričnu šumu.

Stanari (1585 m): 35 kreveta i depandansa sa 16 ležaja, dvije trpezarije, kompletno opremljena kuhinja, cisterna i izvor. Vrlo podesna i za ljetovanje i za zimovanje. Kontrolna tačka transverzala. Otvoreno svake subote i nedjelje, u ostale dane po potrebi i najavi. Djelomično opskrbljeno (suha hrana i pića). Prilaz: tri i pol sata do Pazarčića. Izleti: Konjic, Boračko jezero preko Lovnice, Visočica preko Rakitnice, Hranišava, Kravac, Opservatorij itd.

A. Kačvinski

PLANINARSKA FOTOGRAFIJA U SARAJEVU

Sarajevska planinarska društva imaju već priličan broj dobrih foto-amatera. Njihove slike, dijapositive i filmovi pored propagande imaju i umjetničku vrijednost.

U sarajevskim planinarskim društvima nisu više riječke izložbe planinarske fotografije, a preko cijele zimske sezone održavaju se predavanja sa kolor-dijapositivima ili kolor-filmovima. Takva predavanja imali smo prilične posjeti u planinarskim društvima: »Bjelašnica«, »Treskavica«, »Zelježničar«, »Igman« i u drugim. Član PD »Bjelašnica« Mehmed Šenić snimio je dijapositive i filmove sa svih jugoslavenskih transverzala i pokazao ih planinarskim društvima Sarajeva, u nekim društvima u Bosni, u Novom Sadu i Karlovcu. Vrijedno je bilo vidjeti izložbu fotografija i sema jugoslavenskih transverzala. Izložba je bila otvorena oko dva mjeseca, a posjetilo ju je više stotina planinara iz raznih krajeva Jugoslavije, Egarske i Čehoslovačke.

Naročito zahvalna publiku za propagandne filmove i dijapositive su učenici osmogodišnjih škola i gimnazija. U nekim školama po nekoliko stotina učenika prisustvuje ovim predavanjima. U prošloj godini prisustvovalo im je u školama u Sarajevu, Hadžićima, Pazarčiću i Kiseljaku nekoliko hiljad učenika, koji su sa velikim zanimanjem pratili svaku sliku i riječ predavača. Mnogi od njih oduševili su se i postali planinari.

A. Kačvinski

PD »SLJEME« U ZAGREBU

Ovo društvo zauzima značajno mjesto kao pokretač rekreativnog odmora i planinarstva unutar PTT poduzeća u Zagrebu, kao i putem svojih podružnica u PTT poduzećima u Križevcima, Varadžinu, Bjelovaru, te na školama u Vugrovcu i Kašnici. Društvo je u prošloj godini brojilo 959 članova, koji djeluju unutar stručnih sekcija: omladinske, foto sekcijske, skijaške, orijentacijske, planinarske i propagandne. Organizirano je ukupno 187 izleta u razna planinska područja, od kojih su najznačajnije skijaške ture u slovenske Alpe i pohod u bugarske planine. Ostali izleti obuhvatili su područje Velebita, Gorski Kotar, Zagorskih i Samoborskih planina, slavonskog planinskog područja i Avale i Kosmajja. Najživljju aktivnost i najbolje rezultate postigla je orijentacijska sekcija zahvaljujući poznatom orijentacijskom skukanju. Članovi sekcije sudjelovali su u svim takmičenjima koja su organizirana na području republike, kao i unutar raznih planinarskih manifestacija PTT poduzeća Jugoslavije. Najveći uspjeh sekcije je osvajanje »Trofeja Platake« i izvrstan rezultat na »Memorijalu Janka Mišića«. Dobro vođenje sekcije, redoviti treninzi i česta nastupanja svrstali su PD »Sljem« u najvišu klasu ove sportske discipline. Ne zaboravljajući svoj planinarski karakter, sekcija sudjeluje i na planinarskim pohodima i sličnim aktivnostima. Interesantan je podatak da PD »Sljem« više suradije s društvenim izvan svog sjedišta nego sa zagrebačkim društvima. Tako su vodene zajedničke akcije i susreti s planinarama iz Tuzle, Rijeke, Ljubljane, Celja, Našica i Kaštel Sućurac, dok je od zagrebačkih društava ostvarena suradnja s PD »Runolist«, koja je dobila zbog zajedničke akcije ime »Runosljeme«. Društvo nastoji putem putne blagajne stimulirati odizak svojih članova u planine. Posebno treba podvući uspjeh u upravljanju planinarskim domom nad Vugrovcem. Dom podmiruje svoje troškove održavanja, a društvo donosi i materijalnu korist. U radu propagandne sekcije ističe se organizacija izložbe u prostorijama zagrebačke pošte, koja je organizirana u čast 15-godišnjice društva. Uz rad na masovnosti i dobrom odazivu članstva na izlete i manifestacione akcije, osjeća se pomanjkanje kvalitetnog djelovanja.

Bosna i Hercegovina u »Našim planinama«

Posljednjih godinu dana broj preplatnika »Naših planina« u Bosni i Hercegovini se više nego utrostručio. Brojni novi preplatnici se interesiraju, tko je sve do sada i što sve pisao o planinama njihovog užeg zavičaja. Da bi udovoljili toj želji donosimo ovdje popis članaka sa tematikom iz BIH, koji su do sada izašli u »Našim planinama« (1949—1966). Članke smo nastojali svrstati prema tematiki radi lakšeg snalaženja.

Osim navedenih, postoji još čitav niz kraćih napisa i vijesti o planinama i planinarskim organizacijama u Bosni i Hercegovini, ali radi nedostatka prostora nismo u mogućnosti da čitav taj materijal ovdje iznesemo. No i ovo što je izneseno svjedoči kako su mnogo pažnje posvećivali bosansko-hercegovačkim planinama »Naše planine« i njihovi suradnici i kako su bosansko-hercegovački pisci odavna smatrali »Naše planine« svojim časopisom.

Nabrojenih 130 članaka sa brojnim prilozima u rubrici vijesti predstavljaju čitavu malu enciklopediju planinarstva u BIH i svaki onaj tko će se jednom latiti posla da piše historiju planinarstva u BIH naći će na stranicama »Naših planina« obilje materijala koji će mu poslužiti kao historijska grada. A planinarski pisci koji će htjeti da daju nešto novo, bolje i potpunije od svojih prethodnika, također će morati da posegnu za »Našim planinama« jer će im se inače često događati da počnu »otkrivati Ameriku«.

Bilo bi korisno kad bi ova mala bibliografija potaknula nekoga da se prihvati ozbiljnog posla oko sastavljanja kompletne planinarske bibliografije BIH. Posao težak, dugotrajan i naporan, ali vrijedan truda.

Urednik

MAGLIC

Gropuzzo I.: Uspon na Maglić	1949,225
Partizanski marš	1949,264
Gropuzzo I.: SZ stijena Trnovačkog Durmitora	2949,264
Kučan N.: Zmajeva stijena	1949,306
Rakoš E.: Na planinama Bosne i Herceg Tabaković H.: Uz Sutjesku na Volujak	1954,376
Prvenstveni penjački usponi	1954,423
Simunović Z.: Jedan penjački dan	1955,89
Gilić S.: Vlasulja	1956,288
Lukšić B.: Opis prvenstvenih penjačkih uspona	1956,325
Čaušević H.: Bioč	1957,150
Skendrović V.: Zgode i nezgode s Maglićem	1960,112
Gilić S.: Malčev ţlijeb u Staninoj gredi	1960,132
Tramišak V.: Sjećanje na »Sutjesku 1961«	1963,136
Gilić S.: Bioč	1964,15
Beširović U.: Maglić	1966,153

PRENJ

Nazor V.: Prenj (pjesma)	1949,195
Kumičić E.: Tri slike iz BIH planina	1952,24
Mihaljević K.: S penjačkim užetom po Prenju	1952,308
Mlinarić V.: Pohodi u planine	1953,112
Prenj (slikovni prilog)	1960,275
Beširović U.: Jedan dan i jedna noć na Prenju	1962,205
Kučan Z.: Otiš	1954,126
Gilić S.: Prvenstveni uspon u Zelenoj glavi	1965,79

ČVRSNICA

Brezovečki S.: Čvrsnica	1949,10
Opisi prvenstvenih uspona	1949,314
Mlinarić V.: Pohodi u planine	1953,110
Čvrsnica (slikovni prilog)	1961,231
Beširović U.: Žed u planini	1962,101
Caušević H.: Iznenadenja na Čabulji	1963,149
Leskovček-Lozej: »Željezničarski smjerk«	1963,90
Simonović R.: Kod »Turaka« u Drežnici	1964,211
Beširović U.: U kamenom moru Čvrsnice	1965,107

Beširović U.: Blidinjsko jezero

1965,109

Beširović U.: U carstvu divokozu

1966,232

Beširović U.: Iznenadenje na Pločnom

1966,258

Korjenić E.: Diva Grabovica

1966,253

TRESKAVICA

Tri slike iz BIH planina	1952,21
Beširović U.: Treskavica — najljepša bosanska planina	1961,277
Jagačić T.: Od Treskavice do Durmitora	1961,57
Beširović U.: Susret u proljetnoj olui	1964,113
Savić S.: Bilješke uz jedno penjanje na Treskavicu	1966,251
Oštrić V.: Opis Treskavice u jednom romanu	1966,277

BJELAŠNICA

Entraut D.: Bjelašnica	1950,13
Holz M.: Usred zime na Bjelašnici	1951,33
Kirigin B.: Novi observatorij na Bjelašnici	1951,315
Popović R.: Planina Bjelašnica	1954,62
Andrejević J.: Moj prvi izlet u Bosnu	1960,88
Beširović U.: Tužna priča s Bjelašnice	1963,3
Beširović U.: Bjelašnica transverzala	1963,255
Mihić V.: Na Igmanu	1963,40
U povodu nesreće na Bjelašnici	1963,9
Beširović U.: Vučji dan na Vlahinji	1964,20
Beširović U.: Tužni spomenik na Bjelašnici	1964,78
Beširović U.: Teferić na Slatini	1966,247

JAHORINA

Sidorov J.: Jahorina	1950,140
Šmaljc I.: Planina Jahorina	1954,166
Horvat V.: Zagrepčani »otkrivaju« Jahorinu	1961,16
Korjenić E.: Od Jahorine do Trnova	1966,255

VLASIĆ

Lipovščak I.: Prve skije na Vlašiću	1949, 43 1 82
Kučan N.: Jedan uspon na skijama	1949,50
Hopić M.: Prvi put na Vlašiću	1964,100

SATOR

Oppitz O.: Uspomene sa Satora	1951,216
Jelaska V.: Na Troglavu i Sator planini	1953,34
Caušević H.: U planinama zapadne Bosne	1957,19

ZELENGORA

Veronek I.: Vrletnim stazama Zelengore	1960,145
Beširović U.: Zelengora	1962,76
Beširović U.: Zelengora — planina sa sedam jezera	1965,145

OSTALI ČLANCI O BIH

Nazor V.: Prijelaz preko Ljubine planine	1949,7
Mihaljević K.: Sjećanja na herceg. ovcar	1949,181
Smajcej I.: Vranica	1950,237
Mohaček-Radonić: Kroz Bosnu duž Vrbasa i Neretve	1951,73
Lipovščak I.: Lelija	1951,237
Kumičić E.: Tri slike BIH planina	1952,20
Rakoš E.: Trebević—Jahorina—Romanija	1952,144
Grimanjić A.: Kamešnica — Cincar	1952,284
N. N.: Preko Dnolucke planine do jezera Plive	1952,289
Mlinarić V.: Pohodi u planine	1953,109
Smiatić S.: Kroz Konjuk planinu do Zelemboga	1953,234
Pluhovski-Verin: Na splavni niz Drinu	1953,240
Blašković V.: Stari grad na Vrbasu i Plivi	1953,295
Marković M.: Motajica planina	1956,219
Caušević H.: U planinama zapadne Bosne (Vitorozzi)	1957,13
Caušević H.: Marginalije na rubu jedne spejalke	1959,60
Poljak Z.: Orjen i njegova skupina	1959,85
Božičević S.: U skrovistu hajduka	1960,206
Caušević H.: Zaboravljene planine	1960,57
Frankić K.: Zavelim	1960,97

L. K.: Mostarski planinari i njihova plan.	1960,186
Beširović U.: Posjet jednoj neobičnoj zbirci	1961,208
Eožičević S.: Titove pećine	1961,151
Jelaska V.: Profili (Troglov)	1961,275
Beširović U.: Na zelenim pašnjacima Bitovnje	1962,259
Caušević H.: Na planini Bošnjana dobrijeh (Visočica)	1962,145
Caušević H.: Zapisi s Veleža	1962,247
Marković M.: Klekovača	1962,111
Saljet M.: »Tour de Yougoslavie« III	1962,13
Tabaković H.: Planinarski domovi u BIH	1962,123
Truhelka A.: Sedam dunuma šume	1962,104
Caušević H.: Misli u acesti rodene	1962,68
Caušević H.: Sto tražiš u toj planini	1961,106
Beširović U.: Susret na Cavljaku	1963,99
Miralem Dž.: Spilja Banja stijena	1963,33
Beširović U.: Vučja noć na Crepoljskom	1964,219
Caušević H.: Planinarske minijature	1964,149
Duić J.: Kalin i Rudina	1964,79
Kahle V.: Moj prvi »prvenstvenik« (Troglav)	1964,258
Baći J.: Bitovnja—Pogorelica—Vran	1965,173
Caušević H.: Klek bosanski kojeg i planinom zovu	1965,103
Caušević H.: Bosansko-hercegov. akvareli	1965,161
Salkić M.: Nevjole sa Ličkom Plješivicom	1964,241
Salkić M.: Nevjole sa Osječenicom	1965,251
Beširović U.: Crvani planina — muzej krasnih oblika	1966,163
Beširović U.: Cetiri jezera	1966,105
Beširović U.: Kazani rijeke Željeznice	1966,252
Caušević H.: Radanje jednog planinarstva	1966,145 i 193
Caušević H.: Traktat o slapovima	1966,241
Entraut D.: Počeci alpinizma u BIH	1966,225
Gušić B.: Omer Campara	1966,3
Ivezić M.: Prof. dr J. Fleger	1966,181
Miličević M.: Romaniju treba upoznati	1966,254
Ržehak V.: Speleološki objekti u BIH	1966,233
Semiz M.: Spilja Klokočnica	1966,255

PLANINARI I PLANINARSKE ORGANIZACIJE!

Kako odati priznanje i nagraditi najvrednije aktiviste?

Kako obradovati i nagraditi pobjednike na Vašim takmičenjima?

Kako najefikasnije propagirati planinarstvo u Vašoj sredini?

ODGOVOR: Planinarskom literaturom!

Planinarski savez Hrvatske raspolaže sa slijedećom planinarskom literaturom, koja se može dobiti nakon uplate čekom br. 3071-8-231 (na poledini čeka na prostoru za obavijest navesti traženo izdanje):

Planinarstvo u Hrvatskoj	nd	Poznavanje i gajenje cvijeća	2,20
Karta Sjevernog Velebita	1,00	Prirodne rijetkosti naše zemlje	0,50
Karta Risnjak — snježnik	1,50	Zaštita prirode planina	1,50
Karta Gorski kotar I i II	1,00	Borba za Himalaju	1,00
Vodič na Klek	1,00	Prokletiće i Sandžačke planine	0,50
Plan. vodič po Hrv. Zagorju	1,00	Postanak planina	1,00
Plan. vodič po Gorskom kotaru	1,00	Uspon na Kilimandžaro	1,00
Alpinistički vodič po Jugoslaviji	7,00	20 rasparenih raznih broj. »NP«	10,00
Naše planine i planinarstvo	0,50	»Naše planine« komplet 1953, 1954, 1957, 1959 i 1963 godina	15,00

Naši novi preplatnici

- Božić Draga, Bihać, 27. jula 10
Gimnazija »Vera Blagojević«, Sabac
Osnovna škola, Mačvan, Pričinović, Sabac
Živko S. Jevremović, osmoljetka Glušci, Šabac
Spomen škola »Vuk Karadžić«, Vukov Tršić, Lozniča
K.U.D. »Vuk Karadžić«, Lozniča
Učiteljska škola - biblioteka, Svetozarevo
PSD »Pobedac«, Beograd, Skadarška 23
PSD »Vršačka kula«, Vršac
Gross Dragica, Zagreb, Zajčeva 7
Varda dr Pajo, Sarajevo, Jabučica Avde 3
Kadribošić Mensura, Sarajevo, Iličanska cesta 34
Rosić Slobodanka, Sarajevo, Titova 74
Kutleša Ljerka, Sarajevo, Jugoslavenske armije 42
Petrović Dejan, Sarajevo, Lenjinova 113
Girt Gjuro, Sarajevo, Novosadska 2
Bojančić Nenad, Ilična, Mehmedbašića 10
Hadžibegić Muhamed, Sarajevo, Alifakovac 2
Legin Drago, Sarajevo, Radnička 19
Sivac Rifat, Sarajevo, Himzarina 21
Miličević Miroslav, Sarajevo, Slatina 1
Stanković Dragan, Alipašin Most - Sarajevo, Timočka 96
Kričkovuća Judita, Sarajevo, Palmira Toljati 60
Kanaet Tvrtko, Sarajevo, Kraljica 12
Vranjić Teufik, Sarajevo, Pirin brije 21
Planinarsko društvo »Vilinac«, Jablanica na Neretvi
Zelić ing. Vlado, Sarajevo, Braće Vujičića 6
Obradović Aleksandar, Sarajevo, Curak 2/II
Haračić Zijo, Sarajevo, Vuka Karadžića 200
Hadžidamjanović Marko, Sarajevo, Čubrilovićeva 4
Mehmedović Hikmet, Sarajevo, Podcarina 14
Mušić Sadika, Sarajevo, Lenjinova 33
Subotić Julijana, Sarajevo, Trebevička 2
Arnavutović Fahro, Sarajevo, Bratstva jedinstva 10
Kafedžić Sadik, Sarajevo, Iličanska cesta 11-0
Radiojević Pavle, Sarajevo, Škerliča 8
Arnavutović Fuad, Sarajevo, Dure Salaja 26
Geho Selver, Sarajevo, Nurije Pozderca 8
Hadžibegović Mufida, Sarajevo, Obala 41
Adžović ing. Ibro, Sarajevo, Bošije Kovačevića 22
Bajramović Benjamin-Zuti, Makarska, Bidol 5a
Ahmetović Sabahudin, Travnik, 29. novembra 41
SPD »Čelik«, Smederevo
Šuplić Milovan, Sarajevo, Palmira Togliati 7
Badrija Ždenka, Hrasnica, Tvrnica bb
Miljković Stipe, Hrasnica, Igmanskog bataljona 6
Fetahović Asim, Hrasnica, Igmanskog bataljona 6
Đević Milenko, Hrasnica, Igmanskog bataljona 6
Marić Veljko, Hrasnica, 29. novembra 8
Kočka Dušan, Hrasnica, Igmanskog bataljona 6
Perinović Nikola, Hrasnica, Jahorinska 1
Stanić Nada, Hrasnica, 8. marta 6
Počuća Jovo, Hrasnica, Tvrnica 14
Medić Seja, Hrasnica, 29. novembra 7
Durović Svetlo, Hrasnica, Igmanskog bataljona 6
Muminagić Nešet, Hrasnica, Igmanskog bataljona 6
Vujović Milovan, Hrasnica, Igmanskog bataljona 6
Rizvanović Biser, Hrasnica, Igmanskog bataljona 6
Gojković Slavko, Hrasnica, Igmanskog bataljona 6
Eroja Milorad, Hrasnica, Igmanskog bataljona 6
Hadžalić Šefik, Hrasnica, Tvrnica 14
Cvjetković Sanja, Ilična, Mala aleja 7b
Uzelac Milan, Ilična, Mehmedbašića 18a
Akademsko PSD »Bukovik«, Sarajevo, M. Tita 44
Voloder Fahrudin, Sarajevo, Velika Lukača »Kurjakas« 2
Hadžijahić Zijad, Sarajevo, Dure Salaja 29
Selđar Jasna, Sarajevo, V. Karadžića 119
Silić Sonja, Sarajevo, Lenjinova 40
Žiško Idriz, Sarajevo, Alije Alijagića 17
Sijercić Filiduz, Mostar, M. Tita 106
Zlobićki Branislav, Sarajevo, Kr. Tomislava 48
Lulo Fadić, Sarajevo, Višnjik 48
Stepanov Miloš, Sarajevo, Zagrebačka 71
Kočan Luka, Sarajevo, Međtaš 3
Knežić dr. Borivoje, Sarajevo, JNA 28
Debeljak Mićo, Sarajevo, Romanija 7
Ivančić Mirko, Sarajevo, Bratstva jedinstva 10
Savić Srbobranka, Sarajevo, Lovćenska 38/a
Zrinušić Franjo, Sarajevo, F. Klajića 3
Stipković Petar, Zagreb, Moše Pijade 165a
Gavrančić Zvonko, Zagreb, Moše Pijade 13
Pondelak Hermina, Zagreb, Vlaška 84
Marion Pepica i Ivo, Zagreb
Mehić Ubeid, Bihać, Zajednica kom. zavoda za SO
Lonjić Jusuf, Bihać, Opštinski odbor SSRN
Čavkić Mehmed, Bihać, Skupštinski odbor SSRN
Alagić Ismet, Bihać, Preko Une 9
Tulić Safet, Bihać, I Krajiske brigade bb
Čučak Rade, Bihać, 29. novembar 19
Salihović Jadranka, Bihać, 29. novembar 19
Nejman ing. Đorđe, Bihać, Titova 16
Baumgertel ing. Nada, Bihać, Petra Kočića 5
Janjatović Zijah, Sarajevo, Hamida Svrce 18
Rajnik Josip, Sarajevo, Breka Ćikma 3
Gnidica Franjo, Sarajevo, Rade Janković 77
Ažganović Bećir, Sarajevo, Alije Hodžića 30
Sacriagić Ferida, Sarajevo, M. Tita 48
Lukić Danilo, Sarajevo, Tešanjska 54
Melić Džemal, Sarajevo, Nurije Pozderca 14
Pelegrić Davor, Sarajevo, Lenjinova 40
Omanović Teufik, Sarajevo, Vejka Kurjakuća 4
Planinarska sekacija PD »Igman« pri tvornici čarapa
»Ključ«, Sarajevo
Sindikalna podružnica tvornice čarapa »Ključ«,
Sarajevo
Dragoljub Aćimović, Opštinski sud, Smederevo
Planinarsko društvo »Sever«, Opštinski sud,
Smederevo
Ljepava Čošiljka, Sarajevo, Kralja Tomislava 30
Sandić Stanislava, Zenica, Skupština općine
Srbić Veljko, Sarajevo, M. Sadovića 5
Avdić Safija, Doboj — Pošta
Južnić Anton, Sarajevo, Obala 6
Strnić Zvonimir, Sarajevo, Skopljanska 4
Isaković Bećir, Zenica, Banka
Tolić Ivan, Zenica, Kamberović 46
Beganić Melisa, Zenica, Slavka Rodića 22
Rebac Marko, Sarajevo, Vuka Karadžića 115
Milković Vladimir, Sarajevo, Stake Skendera 14
Hadimuratović Smail, Sarajevo, Rave Jankovića 16
Debevac Dušan, Sarajevo, Hrvatin 10a
Studen Rade, Sarajevo, Bošije Kovačevića 12
Krempler Ernest, Zagreb, S. Markovića 14
Mrević Andrej, Zagreb, Rade Končara 74a
Radaš Tatjana, Zagreb, Križanićeva 11
Planinarsko društvo »Budoželj«, Breza, za 7
članova
Vera Pavšić, Zagreb, Savska cesta 155a
Gračan Zvonko, Osijek, Drinska 61
Jung Josip, Osijek, Kolodvorska 21
Alebić Tanja, Rijeka, Viktora Cara-Emina 3
Miminović Nedžad, Sarajevo, Gundulićeva 52
Mihaliček Drago, Ilična, Sarajevska cesta 19c
Milijatović Vasilje, Sarajevo, Pavla Goranina 2
Jaščević Kermal, Sarajevo, 6. novembra 55
Vasiljević Milutin, Sarajevo, Mustaj Pašin Međan 7
Čavić Ljubomir, Sarajevo, Lenjinova 83
Reljić N. Filip, Bihać, Gajevište 4
Prosenjak Marija, Zagreb, Trnsko 18c
Slovinčić Mira, Zagreb, Vramčeva 17
PD »Tajana«, Zenica, Kidičića 10
Ceranić ing. Miro, Zenica, Podgorubak bb
Safradin Pero, Zenica, Sarajevska 22
Beganić Rašid, Zenica, Ričice 68
Katalinić Piero, Rijeka, ul. M. Albaharija 4
Delić Hajrudin, Sarajevo, M. Sadovića 28
Širola Veljko, Rijeka, Čavle 71
Džamastagić Mauz, Sarajevo, Kulina bana 15
Matković Stojan, Sarajevo, Tepebašina 13
Mitrović Krunoslav, Sarajevo, V. Karadžića 39
Ivezić Martin, Sarajevo, Nemanjina 10
Hirše Ivan, Sarajevo, Beogradská 8

- Kepnik Vinko, Sarajevo, Kralja Tomislava 25
 Ćučnik Mladen, Ildža, Kasindolska 5
 Stojanović Krsto, Sarajevo, Lenjinova 39
 Foča Junuz, Sarajevo, Vratnik Međan 82
 Šeferović Avdija, Sarajevo, Prijeka česma 13
 Numić Mesud, Sarajevo, Vratnički Međan 13
 Raštegorac Zdravko, Sarajevo, Drvarška 3
 Rosić Olga, Sarajevo, Jovana Cvijića 5
 Drnđa Ahmed, Sarajevo, Mihričeva 23
 Porča Teufik, Sarajevo, Ispod Oraha 29
 Turalija Anto, Sarajevo, Jovana Cvijića 5
 Abadžić Hasan, Sarajevo, Mustafe Dovadžije 30
 Teskeredžić Enver, Sarajevo, Ispod Oraha 25
 Čanković Fatima, Sarajevo, Ispod Budakovića 6
 Buljubašić Rizo, Sarajevo, Sagardije 25
 Hota Ramiz, Sarajevo, Sagardije 25
 Ahatović Safet, Sarajevo, Vratnik Dol 11
 Zahirović Mustafa, Sarajevo, Sadika Kadrušića 3
 Paunović Đorđe, Sarajevo, V. P. 6897 V-e 4
 Zdunić Marko, Sarajevo, Vojvode Putnika 62
 Rešo Džamil, Sarajevo, Vratnik Međan 42
 Jaha Djevdet, Sarajevo, Ispod Oraha 6
 Korjenić Eşref, Sarajevo, Privredna Komora BiH
 Zahirović Faruk, Sarajevo, Zadrugina 3
 Falak Želimir, Vipava, V.P. 1427/3 VE 1
 Nogić Rasim, Banja Luka, Kozarska 6b
 Ilić Ivica, Banja Luka, Komunalna banka
 Bosal Jure, Banja Luka, V.P. 2240
 Matajija Ivan, Banja Luka, Stambeno poduzeće
 Ramić Mustafa, Banja Luka, Planinarski dom
 »Šibovik«
 Barišić Jozo, Banja Luka, Kozarska 6b
 Slavkovski Ivica, Banja Luka, Titova 67c
 Bek Štefa, Sarajevo, Pinje Bajraktara 11
 Pavlović N. Dušan, Sarajevo, Dženetića Čikme 16
 Veneti Katia, Rijeka, ul. Nikole Tesle 9
 Balen Franjo, Rijeka, ul. Proleterske brigade 4
 Potočki Darko, Zagreb, Rubetićeva 8
 Holjan Rašid, Sarajevo, Drvarška 9
 Planinarsko društvo »Zeleničar«, Maribor (za 1967)
 Planinarsko društvo »Jovica Kosanović«, Vitez
 Strukar Vlado, Vitez, Sarajevska bb
 Atanasijević Milan, Vitez, Kidriči 3a
 Gerstner Eduard, Vitez, Partizanska D-1
 Stošić Karlo, Vitez, Partizanska D-1
 Češnjak Vaso, Vitez, Sarajevska 131
 Bilić Dražo, Vitez, Titova T-6
 Sehić Avdo, Vitez, Omladinska 34
 Grind Venceslav, Vitez, Moše Pijade 1b
 Tršić Đorđe, Vitez, Partizanska D-1
 Bođanić Ranko, Vitez, Partizanska babb
 Janjić Bođan, Vitez, Partizanska 3
 Tomašević Petar, Vitez, Borisla Kidriča 3
 Alaušović Velimir, Vitez, Borisla Kidriča 3
 Ljevak Miroslav, Sarajevo, Radnička 34
 Stanišić Relja, Sarajevo, M. Golubića 12
 Čaić Mustafa, Sarajevo, Hadži-Lojina 37
 Kalitić Šerifeta, Sarajevo, Brodska 34
 Mešanović dr Ismet Sarajevo, P. Kočića 11
 Šabić Salih, Sarajevo, Prijepoljčeva 34
 Žekić Mehbo, Sarajevo, Mandrina 51
 Miličević Ivica, Sarajevo, Nahorevska 47
 Karić Ranka, Sarajevo, Slaviša Vajnera 6
 Samouković Čedomir, Sarajevo, A. Fetahagića 20
 Đurić Jelka, Sarajevo, Dubrovačka 2
 Mirković Branko, Sarajevo, Nemanjina 47
 Vrljićević Zdenka, Sarajevo, ul. JNA 17
 Lazarević Ratko, Sarajevo, Ildžanska cesta 28d
 Detić Josip, Sarajevo, Jabučice Avde 3
 Krička Sonja, Sarajevo, B. Parovića 9
 Solak Abdulah, Sarajevo, Albanska 4
 Prodan Emilia, Sarajevo, Vrhovni sud
 Hof Zekira, Sarajevo, Majeviška 4
 Okan Avdija, Sarajevo, Vrhovni sud
 Imanović Muhamed, Sarajevo,
     Kaučkić Abdulah, ef. 125
 Radović Ljerka, Sarajevo, Basameci 12
 Čengić Idriz, Sarajevo, Kamenica 32
 Ričić Ljeposava, Sarajevo, A. Bostandžića 22
 Uzunović Refik, Sarajevo, Komatin 6
 Simić Ana, Sarajevo, Dobrojska 45
 Vinik Zvonko, Sarajevo, P. Toljatija 34
 Husić Dževad, Sarajevo, Voje Đokića 9
 Buturović Muhamed, Sarajevo, Podgrmečka 21
 Doutlić Miljenko, Sarajevo, Višnjik 42
 Cubić Bratislav, Sarajevo, Marulića 3
 Žeravić Mirko, Titovo Užice, Krčagova 4
 Dervišević Safet, Sarajevo, Moše Pijade 20
 Čalkić Sadeta, Sarajevo, Brdo Džamija 42
 Krkaljić Ramiz, Sarajevo, Bjelavica 13
 Janković Bogdan, Sarajevo, »Šumaproduct« Milutinovića 1
 Blažević Derviš, Sarajevo, Pionirska 17
 Varatanović Halid, Sarajevo, Mandrina 35
 Škarčić Toni, Sarajevo, Obala 4 NP »Oslobodenje«
 Marković Branko, Sarajevo, Rave Jankovića 20
 Pilić Anka, Sarajevo, Skenderija 44
 Hubana Nazif, Ildža, Proleterske brigade 18
 Cosić Mila, Sarajevo, Nemanjina 78/I
 Dragoje Ankica, Sarajevo, Zagorska 2
 Hrasnica Esad, Sarajevo, Masarykova 8
 Delić Dušanka, Sarajevo, Zagrebačka 133
 Sleković Ankica, Sarajevo, Durmitorska 4
 Osmanagić Eđija, Sarajevo, Golobrđica 2
 Ablaković Mehbo, Sarajevo, Bratstva jedinstva 3
 Zambo Atifa, Sarajevo, Porodice Foh 12
 Čapalik Mihajlo, Sarajevo, JNA 20
 Jukić Franjo, Sarajevo, Zagrebačka 5
 Šaković Adil, Sarajevo, Brodska 7
 Demirović Mustafa, Sarajevo, Hajdučki Veljka 31
 PD »Energoinvest« Sarajevo, Albaharija 8
 Veličković Slobodan, Beograd, Kosanovića 54
 Milenović Damjanović, Novi Sad, Milana Toplice 3
 Trogrančić Jozo, Zenica, Đakovića 16/I
 Karadić Junuz, Prijedor, S. Kovačevića 3
 Jordan Nada, Prijedor, Osmana Džafića 6
 Mandić Jovica, Prijedor, M. Pijade 3
 Sijačić Radovan, Sarajevo, J. Bogdana 8
 Ibić Fikret, Sarajevo, Višnjik 48
 Šimanić Dubravko, Sarajevo, Jabučica Avde 36/II

Izgubljene pošiljke

Dosta često primamo prigovore preplatnika da pojedini brojevi nisu stigli.
 Najčešće se radi o gubljenju poštanskih pošiljaka.
 Često se događa da se pošiljka vraća jer na označenoj adresi nema primalaca.
 Povremeno gubljenje pojedinih primjeraka nemoguće je posve izbjegći, jer ne raspolažemo s tolikim sredstvima da pošiljke šaljemo preporučeno.

Da bi se ubuduće izbjeglo gubljenje pošiljaka, molimo preplatnike da nam pravodobno jave promjenu adrese ili eventualno pogrešno adresiranje s naše strane.

Da bi novi preplatnici mogli kontrolirati tačnost adrese, uveli smo praksu da objavljujemo u našem časopisu adrese svih novih preplatnika.

Pretplatnici »Naših planina« u 1966. godini

Ajdovščina	1	Križevci	6	Senj	4
Aleksinački rudnik	1	Kruševac	2	Sesvete	1
Bačka Topola	2	Kutina	1	Sinj	1
Banja Luka	9	Lendava	1	Sisak	10
Bašić	1	Lendava	1	Skoplje	5
Baril, Cerovac	1	Lepoglava	1	St. Slankamen	1
Belanovića	1	Leskovac	1	Sl. Brod	7
Beograd	52	Lički Osik	1	Sl. Orahovica	12
Bihać	16	Litija	2	Sl. Požega	27
Bitola	2	Lovrenc na Pohorju	1	Smederevo	6
Bjelovar	18	Ljubljana	1	Sombor	2
Bol na Braču	2	Makarska	2	Split	46
Breza	8	Maribor	3	Sre. Karlovci	1
Brnjaci—Kiseljak	1	Matulji	1	Sr. Mitrovica	2
Budimir	1	Medak	1	Stenevec	5
Budinščina	3	Mihovljani	1	Stubičke Toplice	2
Celje	1	Mostar.	4	Subotica	3
Crikvenica	3	Muta ob Dravi	1	Svetozarevo	1
Cačak	12	Mužlja	1	Sabac	4
Čakovec	8	Našice	2	Šćit	1
Catići	1	Nerezine	1	Šibenik	3
Čitluk	1	Nikšić	5	Titograd	1
Daruvar	4	Niš	2	Titova Korenica	1
Delnice	3	Nova Gradiška	1	Titov Veles	1
Doboj	1	Novi Marof	1	Titovo Užice	1
Donja Stubica	5	Novi Sad	4	Travnik	11
Donji Kraljevec	1	Novi Travnik	1	Trn	1
Drniš	1	Novo Mesto	1	Trstenik	1
Dubica	1	Obre	1	Tržić	1
Dubrovnik	4	Obrenovac	1	Tuzla	3
Dugaresa	1	Odra	1	Valpovo	1
Garešnica	1	Ogulin	10	Valjevo	2
Goražde	1	Ohrid	1	Varaždin	34
Gospic	20	Omiš	1	Velika	2
Gradec na moru	1	Opatija	9	Velika Gorica	1
Gusinje	1	Oriovac	1	Vinkovci	2
Herceg novi	2	Osijak	22	Vipava	1
Hrasnica	18	Otočac	1	Virovitica	6
Hrasno	1	Pakrac	12	Visoko	3
Igalo	1	Pepeljevac	1	Višnjića	1
Ilička	9	Petrovaradin	1	Vitez	14
Ivanec	10	Podsused	4	Vogošća	1
Ivangrad	5	Polzela	1	Vrapče	6
Jablanica	3	Poljane	1	Vrbas	1
Jajce	1	Požarevac	1	Vrbovsko	1
Jalžabet	1	Pregrada	1	Vrdnik	1
Jastrebarsko	9	Prijedor	4	Vršac	3
Jerovac	1	Prilep	2	Vučitrn	1
Kakanj	1	Priština	1	Vukovar	3
Karanac	1	Ptuj	3	Vukov Tržić	1
Karlovac	27	Pula	4	Začretje	1
Kaštel Sućurac	2	Putinci	1	Zadar	4
Klanjec	2	Radomlje	1	Zagreb	620
Komiža	1	Ravne na Koroškem	1	Zaječar	1
Kraljevo	1	Rijeka	63	Zelina	2
Kranj	1	Rude	2	Zemun	4
Krapina	6	Sombor	44	Zenica	12
Krasno	1	Sarajevo	315	Zrenjanin	3
Kreševje	1	Savski Nart	1	Inozemstvo	27

PREGLED PRIHODA I RASHODA »NASIH PLANINA« U 1966.

Prihodi

Pretplata za 1966.	nd
Prodaja »Naših planina« za gotovo	15.155,00
Dotacija Republičkog fonda za izdavačku djelatnost	323,60
Dotacija Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine	5.500,00
Ukupni prihodi	3.000,00
	23.978,60

Rashodi

Troškovi štampanja	21.666,80
Troškovi otpreme	1.622,16
Troškovi materijala kod otpreme	4.070,08
Autorski honorari	667,85
Ukupni rashodi	28.026,89

Iz redakcije

SURADNICIMA I PLANINARSKIM PISCIMA

Upozoravamo suradnike koji nam šalju rukopise radi objavljivanja u časopisu, da uz poslani rukopis dostave jednu od slijedećih izjava:

I z j a v a

Izjavljujem da sam otvorio žiro račun kod .....
broj .....

Stanujem u općini .....
Mjesto, datum i potpis

I z j a v a

Od 1. januara 1967. do danas zajedno sa primanjem za članak u »Našim planinama« nisam ostvario prihod koji stvara obavezu žiro računa, tj. prihod od preko 2.000 novih dinara, te nisam dužan otvoriti žiro račun.

Mjesto, datum i potpis

Tko ne pošalje jednu od gornjih izjava smatraćemo da se odriče honorara u korist svoje preplate ili u korist preplate za osobu koju autor sam predloži. O priznatoj preplati autor će biti pismeno obaviješten.

IZGUBLJENE POŠILJKE

Povremeno gubljenje »Naših planina« upućenih poštom nije moguće posve izbjegći, jer ne raspolažemo s tolikim sredstvima da ih šaljemo preporučeno. Često se, međutim, dogada, da se pošiljka vrati s napomenom da na označenoj adresi nema primaoca. Upozoravamo preplatnike da nam na vrijeme jave promjenu adresu. Da bi novi preplatnici mogli kontrolirati tačnost adrese, uveli smo praksu da u našem časopisu objavljujemo adrese svih novih preplatnika.

RIJETKOST! KOMPLET »NAŠIH PLANINA«

Uredništvu je ponuđen jedan komplet »Naših planina« 1949—1966 (ukupno 18 godišta) uz današnju nominalnu cijenu od 15 nd po godištu. Tko želi doći do toga rariteta neka se obrati na urednika.

PLANINARI, KORISTITE PRILIKU!

Kako da popunite Vašu privatnu ili društvenu biblioteku?
Kako da uljepšate boravak u društvenim prostorijama ili domu?
Kako da obradujete Vaše drage i da ujedno pomognete »NP«?

Odgovor:

Pošaljite čekovnom uplatnicom Planinarskom savezu Hrvatske 10 novih dinara na račun broj

3071-8-231

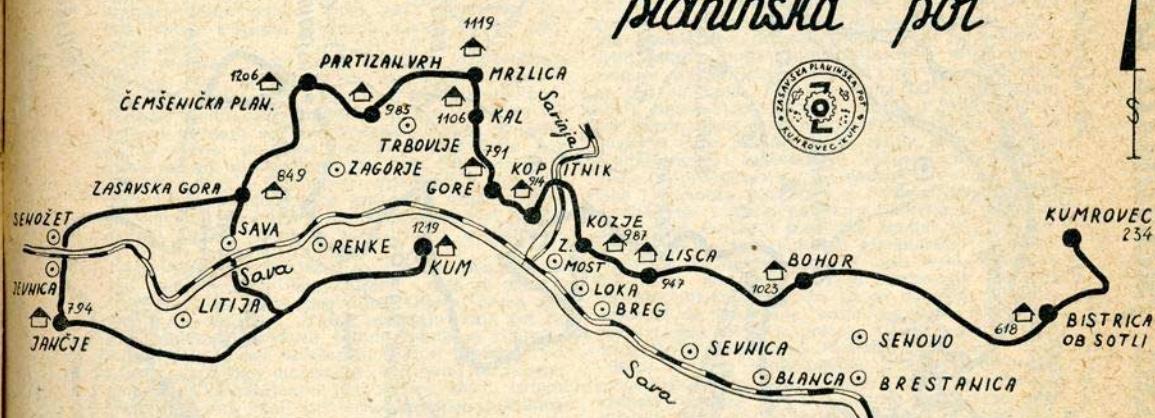
sa oznakom: za rasparene brojeve

pa ćete zajedno sa slijedećim redovnim brojem lista dobiti 20 raznih brojeva iz prošlih godišta (naznačite godišta koja Vas najviše zanimaju!). Redakciji »NP« ostala je izvjesna količina rasparenih brojeva iz ranijih godina, pa je odlučila da ih raspača među planinare uz popularnu cijenu.

GORENJSKA PARTIZANSKA POT

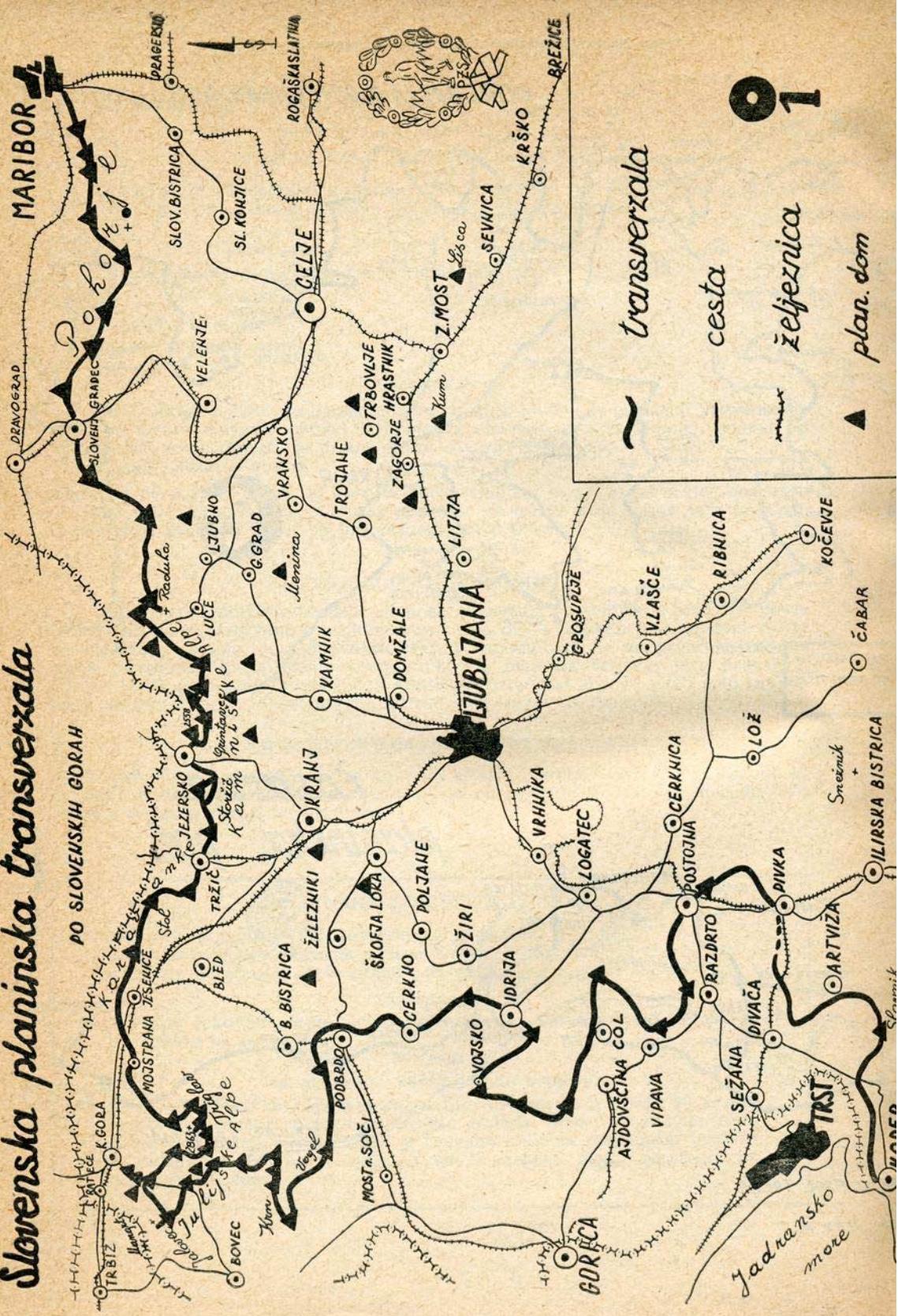

ŽASAVSKA PLANINSKA POT

Slovenska planinska transverzala

po SLOVENSKIH GORAH

transverzala

cesta

željezница

plan. dom

1

Samoborski Veliki dol

Na jednom od vrlo lijepih središnjih položaja samoborskog gorja, zapravo usred Samoborske gore, nalazi se uvala Veliki dol. Pod okriljem markantnog Oštca, nadomak njegovom istočnjem isponu, Ptičjem vrhu, a u produžetku brdskog hrvta koji se je pružio smjerom prema Velikom Črncu — taj skup od nekoliko planinskih uvala predstavlja upravo odabранe planinarske i skijaške terene.

Gotovo svakom posjetiocu Samobora i njegove okolice, napose onima koji kao izletnici i planinari češće posjećuju taj kraj, poznata je Samoborska gora. Sastavljena od više brdsko-planinskih dijelova, ističe se veoma izraženim reljefom — malim apsolutnim, ali zato znatnijim relativnim visinama, strmim stranama, gdje se uz odulje gorske kose i vijugave doline potoka mogu naći mjestimice duroke drage i tjesni stjenoviti klanci pokraj travnatih padina.

Taj pretežno alpski izgled uslovljen je geološkom gradom tla: njegovi glavni sastoji — vapnenici, dolomiti, pješčenjaci i lapori — znatnije su podvrgnuti djelovanju atmosferskih sila, naročito razornom utjecaju bujičnih vodenih tokova. S jedne strane dakle pojačano eroziono djelovanje a s druge strane bujna vegetacija, daju čitavom kraju narociti oblik i sarolikost. Spomenuto područje najizrazitijeg samoborskog grebenja i vrha odlikuje se jednakim terenskim karakteristikama — raznolikošću oblika. Stoga je zanimljivo i u planinarskom i u turističkom smislu.

Sam Veliki dol smješten je između dva razmjerno duga i strma brdská bila, koja se pružaju divergentno od centralnog dijela Oštca prema sjeveru i sjeveroistoku. Time zatvaraju onih pet do šest izduženih travnatih padina, pretežno žljebasto modeliranih, a sve završavaju u široj i blagoj položenoj planinskoj dugodolini, okruženoj šumovitim obroncima. S proljeća i ljeti to su sočni cvjetni travnjaci, pod jesen privlačne košanice prošarane niskom grmolikom vegetacijom, gdje se u toku zimskih mjeseci dulje zadržava snijeg.

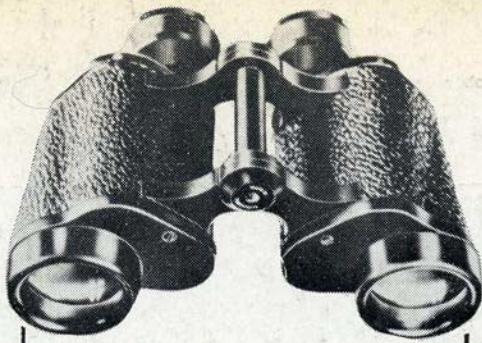
Razumljivo je, da su tako pogodni tereni još od nekada privlačili brojne posjetioce: planinare, iz-

letnike, planinarske pa i sportske skijaše! Već su se od početka skijaškog sporta u samoborskem kraju okupili na Velikom dolu i domaći i zagrebački skijaši, napose članovi nekadašnjeg Ski-kluba »Zagreb«, koji su u neposrednoj blizini sagradili svoju kuću. Taj je objekat bio smješten na izvrsno izabranom položaju, na raskrsnici glavnih planinarskih puteva i staza, u blizini dobrih saobraćajnica. Na tom se mjestu sastaju putevi iz Samobora preko Palačnika i Gregurić-brega s putevima iz Smeroviča, Gvozda, Lipovca i Ruda.

Samoborski su planinari u godini 1962. preuzeли od susjednog, prijateljskog društva »Željezničar« dio zemljišta s ostacima razrušene nekadašnje kuće Ski-kluba »Zagreb«. Planinarsko društvo »Japetić« je uz dotadašnje objekte u Lipovcu (Šoćeva kuća) i u Jablancu (Dom Miroslava Hirtza) započelo gradnju kuće kod Velikog dola, sa željom da i svojim članovima i drugim planinarama, skijašima i svim ostalim posjetiocima-izletnicima pruži što je moguće više u smislu boravka i prirodne rekreacije na tim terenima. Namisao da se na tom položaju pride dugoročnijoj izgradnji možda i jednog znatnijeg planinarskog i skijaškog centra, koji treba da obuhvati čitav predio Oštca, našla je na općenito razumijevanje i prihvatanje. Tako su se kod odrabavanja projekta našli uz stručni forum PS Hrvatske i općinska skupština u Samoboru, sindikalne organizacije i Škola narodnog zdravlja u Zagrebu. Radni elan domaćih planinara znatno je podpomođut učešćem članova drugih planinarskih društava.

Složna nastojanja i napori nisu ostali bezuspješni: kuća kod Velikog dola predstavlja već sada vrijedni objekat koji treba da se daljnjim radovima ospozobi za ispunjenje svoje namjene. Pored glavne funkcije može da postane i vrlo pogodna ishodišna tačka za izlete na Plešivicu i Japetić.

Kuća je zbog svoje blizine, s obzirom na umjerenе uspone sa svih strana kao i na povoljni visinski smještaj (500 m) dostupa izletnicima svih životnih doba. U tom smislu moći će da nakon potpune izgradnje posluži tokom čitave godine kao smještaj za odmor, za uživanje u prirodi i za oporavak.

ŽIVIĆKA JE POTREBAN..

Ručni dvogled 6×30 , 7×50 i 8×30 koji se odlikuje savremenom konstrukcijom i preciznom optikom

Sve tipove dvogleda proizvodimo sa končanicom i bez končanice koja je smještena u desnom monokularu, namjenjena za mjerjenje horizontalnih i vertikalnih uglova od $+40\%$ do -40%

Ručne dvoglede dajemo na otplatu bez kamata. Rok otplate 6 mjeseci.

Za sve informacije obratite se na sektor prodaje

SARAJEVO
Adema Buče 31